

Frivilligt socialt arbejde -muligheder og barrierer

**Med udgangspunkt i en kvalitativ undersøgelse af frivillige
på væresteder.**

Inge Marie Skaarup.

Speciale Maj 2005

Den sociale kandidatuddannelse

Institut for organisation og sociale forhold.

Aalborg universitet

Vejleder Peter Bundesen

Indholdsfortegnelse

I. del Baggrund og teori

1.0 Indledning og Problemformulering	5
1.1. Baggrund for specialet.....	5
1.2 Socialpolitik- de frivillige og værestederne.....	6
1.3 Eksempler på frivilliges forståelse af deres virksomhed.	8
1.4 Aktuel diskurs om det frivillige arbejde og dets kontekst.....	10
1.5 Egen kontekst forstået som social kapital.....	11
1.6 Problemstilling.....	13

2.0 Metode

2.1. Fænomenologisk undersøgelsestilgang.....	13
2.2. Hermeneutisk tilgang	15
2.3. Beskrivende del af specialet.....	16
2.4. Empirisk del.....	16

3.0 Samfundsudvikling

3.1. Socialpolitisk udvikling og frivillig indsats arbejde.....	18
3.2. Modernisering af den offentlige sektor og afinstitutionisering.....	19
3.3. Frivilligt socialt arbejde og udsatte grupper.....	20
3.4. Retsligt grundlag -samarbejdet mellem offentligt og privat regi.....	23
3.5. Det civile samfund	24
3.5.1. Kommunitarismen.....	24
3.5.2. Det ustyrlige civilsamfund.....	26
3.6 Væresteder.....	27
3.6.1. Værestederne – historisk og aktuelt.....	27
3.6.2. Værestederne - de frivillige og brugerne	28

4.0. Teori om hverdagsliv

4.1. Baggrund.....	32
4.2. Selvfølgelighedens symbolske orden, upåagtede aktiviteter og symbolske håndteringer.....	33
4.3. Tiden og hjemmet.....	34
4.4. Meningsuniverserne og de samfundsskabte institutioner.....	36
4.5. Hverdagslivskulturer og hverdagslivskræfter.....	37

5.0. Social Kapital

5.1. Baggrund.....	38
5.2. Beskrivelse af fælles normer for generaliseret gensidighed.....	40
5.3. Beskrivelse af netværk.....	44
5.4. Social tillid.....	46
5.5. Social kapital forstået som ”et privat” henholdsvis ”offentligt gode”.....	47
5.6. Diskussion af anvendelse af begrebet social kapital i analysen.....	48

II. del. Empirisk del

6.0. Undersøgelsens opbygning.....	50
6.1. Den empiriske undersøgelse.....	50
6.2. Interviewtemaer.....	52
6.3. Udvalgelse af informanter.....	55
6.4. Udvalgelse af væresteder.....	57
6.5. Beskrivelse af analysens opbygning.....	58

1.del af analysen

7.0 Frivilliges forståelse af deres virksomhed –

hverdagsteoretisk analyse.....	59
7.1. Upåagtede aktiviteter og selvfølgelighedens symbolske orden.....	59
7.2. Den personlige tilgang og selvfølgelighedens symbolske orden.....	62
7.3. Meningsuniverser – og selvfølgelighedens symbolske orden.....	63
7.4. Arbejdets betydning og selvfølgelighedens symbolske orden.....	68
7.5 Hverdagskulturer og hverdagslivskræfter.....	71
7.6. Opsamling på hverdagslivsanalysen.....	73

2.del af analysen.

8.0. Værestederne og social kapital.....	74
8.1. Indledning.....	74
8.2. Fælles normer for generaliseret gensidighed.....	75
8.2.1. Operationalisering.....	75
8.2.2. Fælles normer vedrørende den personlige tilgang.....	77
8.2.3. Fælles normer omkring rummelighed.....	80
8.2.3.1. Organisationen - ideologi, organisering og rummelighed.....	80
8.2.3.2. Brugere og rummelighed.....	83
8.2.3.3. De frivillige og rummelighed.....	83
8.2.4. Samlet om det personlige og det rummelige som udtryk for fælles normer.....	85
8.3. Netværk.....	87
8.3.1. Operationalisering.....	87
8.3.2. Kollegiale fællesskaber.....	88
8.3.3. Andre fællesskaber.....	87
8.3.4. Opsamling omkring netværk.....	94

8.4. Social tillid – operationalisering.....	98
8.4.1.Operationalisering.....	98
8.4.2.Eksempler på tæt og tynd tillid.....	98
8.4.3.Opsamling social tillid.....	101
8.5. Skabes der social kapital på værestederne?.....	102

3.del af analysen.

9.0 Forskellige forståelser af det frivillige sociale arbejde.....	104
9.1: Indledning.....	104
9.2. Det personlige -frivillige sociale organisationer.....	104
9.3 Det personlige over for det professionelle.....	106
9.4. Det personlige: ideal og praksis.....	108
9.5.Rummelighed i indsatsen over for brugerne.....	110
9.6. Styrkelse af lokalmiljø-integration og tolerance.....	111
9.7.Opsamling og diskussion.....	112

4.del af analysen

10.0 Muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde..	114
10.1.1. ”Det private gode”.....	114
10.1.2. ”Det offentlige gode”	114
10.1.3. Social kapital- forskellige forståelser.....	115
10.1.4. Samlet konklusion.....	116

11.0 Resultater og Perspektiver	117
11.1. Gyldighed	117
11.2. Perspektiver.....	118
11.2.1. De frivilliges forståelse af deres virksomhed.....	118
11.2.2. De frivilliges forståelse i egen kontekst.....	118
11.2.3. Egen kontekst forstået som social kapital.....	119
11.2.4. De frivillige og det moderne.....	120

Resumé.....	122
--------------------	------------

Summary.....	124
---------------------	------------

Litteraturliste.....	126
-----------------------------	------------

Beskrivelse af de fire væresteder.....	131
---	------------

I. del Baggrund og teori.

1.0. Indledning og problemformulering.

1.1. Baggrund for specialet :

De sidste år har jeg beskæftiget mig med handleplaner til sindslidende i henholdsvis bruger og implementeringsperspektiv. For at have krav på udfærdigelse af en handleplan skal den sindslidende være i den situation, at vedkommende kategoriseres under den gruppe, der *”ikke eller kun med betydelig støtte kan opholde sig i egen bolig, eller som i øvrigt har behov for betydelig støtte for at forbedre de personlige udviklingsmuligheder”*¹.

Den gruppe, det her drejer sig om, har udover sindslidelsen betydelige sociale problemer, som gør at de har vanskeligt ved at klare sig uden støtte. I forbindelse med de undersøgelser, jeg har foretaget, har jeg konstateret, at det går langsomt med implementering af handleplaner, idet kun ca. 1/3 af berettigede får udfærdiget den handleplan, de har krav på, og dermed måske heller ikke den støtte, de kunne bruge som led i en helhedsorienteret indsats, hvori omsorgsfunktionen og netværks og fællesskabsdannelser har en vigtig plads.

Handleplanen og den dertil hørende indsats er af afgørende betydning for denne gruppe, der er kommet mere socialpolitisk fokus på. Det drejer sig om den gruppe, der kaldes udsatte voksne. I forbindelse med vedtagelse af Lov om social Service udfærdiges særskilt vejledning omkring indsatsen i forhold til denne gruppe. Og i den forbindelse gøres opmærksom på samarbejdet mellem det offentlige system og den frivillige indsats som del af den samlede støtte til denne gruppe.² Efterhånden som psykiatriske sengepladser er blevet nedlagt, bliver en del af den asylfunktion, som tidligere hovedsageligt blev varetaget af bl.a. de psykiatriske hospitaler overfor de sindslidende i denne gruppe også overtaget af andre instanser og grupper af hjælpere. Situationen er derfor i dag den, at gruppen af udsatte voksne og her tænker jeg især på de sindslidende i denne gruppe, henter en del af den støtte, de tidligere modtog via offentlige institutioner og via professionelle hjælpere, bl.a. på væresteder, hvoraf en del drives af frivillige sociale organisationer og også beskæftiger en del frivillige hjælpere.

¹ § 111 om handleplaner i Lov om social Service.

² Betegnelsen ”udsatte voksne” dækker over en meget broget gruppe med forskellig ætiologi, men fælles er at deres situation er præget af så mange problemer, så de har vanskeligt ved at klare sig socialt. Gruppen beskrives bl.a. i Vejledning af 10.03.1998 no. 45 om den sociale indsats for de mest udsatte voksne. Sindslidende, stof- og alkoholmisbrugere, hjemløse m.fl.

Det er frivillig indsats over for udsatte grupper, og det er frivillig indsats i frivillige sociale organisationer, her væresteder, som udgør specialets empiriske undersøgelsesfelt. Herudover vil jeg i min undersøgelse af det frivillige sociale arbejdes muligheder og barrierer inddrage allerede foreliggende teori og empiri.

Da jeg har en særlig undersøgelsesinteresse i at få en uddybet viden omkring de frivilliges egen forståelse af deres virksomhed, er det deres forståelse, der er i centrum i den empiriske undersøgelse.

I min afgrænsning af specialets undersøgelsesfelt vil jeg i det følgende beskrive områder, som jeg finder centrale i forhold til min undersøgelsesinteresse. Og jeg vil prøve at indkredse, hvad hvert område rummer af problemstillinger, som jeg finder relevante at inddrage i min undersøgelse af muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde.

Jeg prøver hermed både at begrunde, hvorfor jeg finder området spændende og interessant at udforske og dermed at argumentere for dets relevans i forståelsen af det frivillige sociale arbejde og dets muligheder og barrierer.

1.2. Socialpolitik –de frivillige og væresteder.

Som beskrevet i min indledning er udgangspunktet for min nysgerrighed efter yderligere viden om de frivillige aktørers forståelse af deres virksomhed den fremhævelse, der sker af de frivillige i den socialpolitiske forståelse af den frivillige indsats. Noget af det, der især fremhæves er de frivilliges personlige tilgang, hvis kvaliteter ofte fremhæves især ved dets forskellighed fra en professionel og behandlende tilgang.

Et stigende antal væresteder har som nævnt efterhånden fået en central funktion som en daglig støtte i den samlede sociale indsats for den gruppe af sindslidende, som udover sindslidelsen også har andre sociale problemer såsom arbejdsløshed, fysiske skavanker og mangel på bæredygtige netværk.

Chefen for kirkens korshær Bjarne Lenau Henriksen kritiserer den socialpolitiske prioritering, der har medført nedlæggelsen af psykiatriske sengepladser, og dermed efter hans mening efterlader et udækket behov for behandling hos en del mennesker, og dermed igen en øget strøm af henvendelser

på værestederne fra brugere, som udover et sted at være også har brug for en behandling, som de efter hans mening ikke kan få³.

Samtidig med at brugerne ifl. Bjarne Lenau Henriksen måske ikke får den behandling, de har brug for, mener han, at den problemkompleksitet, som præger mange af værestedernes brugere, kan stille for store krav til de frivillige medarbejderes indsats, således at den gruppe af medarbejdere, som de frivillige sociale organisationer traditionelt har baseret en stor del af deres virke på, får problemer med at håndtere arbejdet.

Med den centrale placering værestederne har fået i indsatsen over for udsatte grupper af borgere følger også en rolle som samarbejdspartner i forhold til det offentlige system.

Værestederne kan være amtsligt, kommunalt eller frivilligt organiserede, og især de frivilligt organiserede væresteder skal håndtere på den ene side markeringen af deres eksistensberettigelse som værende anderledes og forskellige fra det offentlige system, og på den anden side beror deres eksistens til dels på samarbejde med offentlige myndigheder og på forskellige former for offentligt tilskud.

Markeringen af forskelligheden mellem den frivillige sociale organisation og det offentlige system fremgår af Kirkens Korshærs augustbrev 2002 således:

Næstekærlighed: Modsat det offentliges behandlesystem har arbejdet i Kirkens Korshær kun et formål: næstekærligheden. At give omsorg uden betingelse og forventninger. At møde det nødstedte menneske med respekt og ligeværd. At lægge øre til, at trøste og lindre. Mødet med Kirkens Korshær er derfor en helle for mennesker, der jages rundt i systemet, mødes med krav, de måske ikke kan opfylde, og derfor føler sig udenfor og nedværdiget.

De statslige og kommunale tilskud giver på den ene side værestederne muligheder dels for at overleve og udfolde sig som frivillige sociale organisationer, og samtidig repræsenterer de på forskellig vis bindinger, som bl.a. kræver en vis effektivitet i den daglige styring og organisering. Denne placering og de opgaver, der skal håndteres indikerer allerede såvel muligheder som barrierer for de frivillige sociale organisationer og dermed det frivillige sociale arbejde.

De vilkår jeg har skitseret betyder i praksis, at der på nogle væresteder ikke beskæftiges frivillige medarbejdere, men professionelle og lønnede medarbejdere, fordi brugernes problemer anses for at være for komplekse, til at frivillige medarbejdere kan håndtere dem⁴.

³ Kilder: Artikel: Lige gyldighedens årti. I fagtidsskriftet Socialrådgiveren 24/2000. Og radiointerview med Ole Gibskov. P1 20.4. 2003. (båndudskrift)

Økonomiske synspunkter spiller også ind, da frivillige udgør en vigtig og gratis arbejdskraft, samtidig med at de frivillige medarbejdere udgør en ideologisk kerne i overensstemmelse med bærende ideologi for frivillige sociale organisationer⁵.

Med disse indledende betragtninger har jeg indikeret, at der i værestedernes håndtering af de daglige opgaver viser sig såvel muligheder som barrierer for den frivillige indsats, som ikke fremgår af overordnede politiske fremhævelser af det positive ved den frivillige indsats.

Det drejer sig om værestedernes bæreevne over for belastede brugere, der skal holdes op mod disses behov for forskellige former for behandling.

Og det drejer sig om værestedernes markering af uafhængighed til det offentlige system, samtidig med at de samarbejder med offentlige instanser og deres eksistens afhænger af offentlige tilskud.

Ligeledes drejer det sig om fastholdelse af de frivilliges kvaliteter, samtidig med at de også betragtes som gratis arbejdskraft eller besværlig og uansvarlig arbejdskraft.

1.3. Eksempler på frivilliges forståelse af deres virksomhed:

Med ovenstående beskrivelse som forudsætning ser jeg det som centralt at afsøge de frivilliges egen forståelse af deres virksomhed, idet jeg antager, at en øget indsigt heri vil bidrage med yderligere viden om det frivillige sociale arbejdes muligheder – i den konkrete undersøgelsessammenhæng et antal væresteder, som er frivilligt organiseret.

Som baggrund for specialets empiriske undersøgelse har jeg afsøgt forskellige undersøgelser om frivilliges motiver og oplevelser af frivillighed. Nogle af undersøgelserne omfatter ganske vidst frivillighed generelt, men indbefatter også frivilligt socialt arbejde.

På baggrund af materialet ser jeg følgende tendenser, og bruger her som kilde Ulla Habermans afhandling En postmoderne helgen? - om motiver til frivillighed⁶. Hun henviser til flere undersøgelser:

Den første er Merete Watt Boolsens undersøgelse for socialforskningsinstituttet fra 1988:

”Frivillige i socialt arbejde - hvem, hvad og hvorfor”⁷. Watt Boolsen registrerer de frivilliges motiver som værende af overvejende altruistisk, humanitær og religiøs karakter, og samtidig registrerer hun, at de frivillige oplever en form for gensidighed i deres virksomhed.⁸

⁴ Gælder f.eks. Kirkens Korshærs varmestue i Århus, hvortil jeg rettede henvendelse i forbindelse med specialets undersøgelse, hvorfor der blev henvist til Kirkens Korshærs natvarmestue.

⁵ Dette forhold uddybes i min beskrivelse af væresteder pkt. 3.6. Væresteder.

⁶ Habermann 2001 Lund Dissertations in Social Work :3

⁷ Boolsen, Socialforskningsinstituttet. 1988

⁸ Habermann: 51

Jørgen Anker og Inger Koch Nielsens undersøgelse Det frivillige arbejde for socialforskningsinstituttet 1995 viser stort set samme resultat, dog taler de om værdier som f.eks. altruisme og solidaritet, og mål som gensidighed.⁹

Herefter refereres til Eva Jeppson- Grassmanns, der i stedet for motiver taler om drivkræfter i det frivillige sociale arbejde¹⁰. Grassman mener ikke det giver mening at foretage en opdeling i henholdsvis værdier og mål, dvs. at se på det frivillige arbejde som enten udtryk for individualistisk egennytte eller rendyrket altruisme. Efter hendes mening rummes begge sider i de fleste motiver, et synspunkt som Habermann tilslutter sig i afhandlingen, idet Habermann ser altruisme og egennytte som uløseligt forbundet i de frivilliges opfattelse af deres virksomhed¹¹.

Endvidere henviser Habermann i sin undersøgelse til en nyere undersøgelse fra 2000 af Wolle, Sellebæk og Lorentzen¹², hvoraf det fremgår, at det generelt er det sociale fællesskab med andre frivillige, som den frivillige vil savne mest, hvis aktiviteten ophører

I store træk kan udledes følgende tendenser: De frivillige har såvel uegennyttige som egennyttige tilgange til deres frivillige virksomhed. Og de refererede undersøgelser viser, at der er en tæt forbindelse mellem motiver og udbytte. Den frivillige virksomhed giver med andre ord de frivillige aktører mulighed for at realisere forskellige idealer især af mere altruistisk karakterer og samtidig realisere og opleve gensidighed i forskellige former.

Gensidigheden opleves bl.a. i form af almindelig støtte til egen og familiens dagligdag¹³, ny viden og personlig udvikling, nye venner og mere indhold i dagligdagen, samt nye holdninger og bedre fysisk/psykisk helbred. Derudover refereres der til glæden ved at kunne handle som en væsentlig drivkraft, tæt forbundet med følelsen af frihed¹⁴.

De refererede undersøgelser giver et indtryk af frivilliges motiver til frivillighed baseret på et omfattende materiale. Det strækker sig over en årrække i en skandinavisk kontekst fra 1988 til Habermanns egen undersøgelse 2001, så jeg ser resultaterne som relevante pejlemærker i min foreløbige forståelse af frivilliges opfattelse af deres virksomhed.

Ovenstående undersøgelsesresultater inddrages i udarbejdelsen af min kvalitative undersøgelse, ligesom jeg inddrager oplevelsen af gensidighed i min undersøgelse af frivilliges forståelse i relation til nærmeste kontekst, her værestederne.

⁹ Habermann: 51

¹⁰ Jeppson - Grassmann 1997

¹¹ Habermann: 233

¹² Wollebæk, Selle og Lorentzen.2000 . I Habermann 54.

¹³ Anker og Inger Koch-Nielsen (1995) i Habermann:51

¹⁴ Habermann: 53

1.4. Aktuel diskurs om det frivillige arbejde og dets kontekst.

Udsagn om de frivilliges oplevelse af gensidighed bringer min undersøgelsesinteresse videre til den kontekst, de frivillige agerer i. Idet min antagelse vil være, at en mulig oplevelse af gensidighed må bero på forhold i den nære kontekst, som den frivillige oplever en gensidighed i forhold til.

En identifikation af faktorer i konteksten, som frivillige måtte opleve en gensidighed i forhold til, må kunne bidrage til afdækning af muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde.

Jeg er her inspireret af den diskurs, som aktuelt foregår omkring det frivillige arbejde, og betydningen af, hvilken forståelse der lægges til grund for vurderingen heraf.

I den socialpolitiske forståelse beskrives det frivillige sociale arbejde ganske vidst i kraft af sin særegenhed, som hovedsagelig går på den personlige tilgang, og i den sammenhæng beskrives det ofte i kraft af sin forskellighed fra den professionelle tilgang. Dermed er det frivillige sociale arbejde også i den socialpolitiske diskurs herom placeret og målt med det professionelles alen, og også selvom det fremhæves som forskelligt fra det professionelle, vurderet som del af det samlede velfærdstilbud eksempelvis til udsatte grupper.

Denne forståelse problematiseres af flere samfundsforskere, hvis man vil forstå den frivillige indsats på egne præmisser.

En diskussion heraf findes bl.a. i artiklen : Frivilliga insatser i svensk välfärd- med utblickar mot de nordiska grannländerna af Lars Svedberg og Eva Jeppson Grassman¹⁵.

De problematiserer i artiklen, at meget af forskningen om frivillige insatser tager afsæt i et professions og serviceperspektiv, da den frivillige sociale indsats ifl. deres opfattelse vanskeligt lader sig måle i et sådant perspektiv.¹⁶

De mener derfor, det er vanskeligt at måle den frivillige indsats bl.a. ud fra en entydig giver som udfører entydigt afgrænsede insatser for en entydig modtager. I stedet mener de, at gensidigheden i den frivillige virksomhed er en vigtig komponent, og at denne gensidighed netop omfatter en del "umålelige" komponenter som venskab, respekt, pligt, indignation m.m.¹⁷.

Og de mener, der ligger en grundlæggende værdi i at forsøge at forstå og forklare de frivillige insatser i hvad forfatterne kalder de frivilliges egen kontekst.

Jeg forstår udtrykket "egen kontekst" sådan, at det indbefatter såvel den frivilliges forståelse af egen virksomhed og denne forståelse set i sammenhæng med den kontekst, hvori den udfolder sig.

¹⁵ Artikel i Frivillighedens udfordringer. Odense universitetsforlag. 2001

¹⁶ Ibid.: 81

¹⁷ Ibid.: 81

Svedberg og Grassman understreger, at en sådan identificering af egen kontekst nødvendigvis må ske på baggrund af relevante teoretiske udgangspunkter og med specifikke metodologiske nedslag. På baggrund af min research i undersøgelser om frivilliges forståelse af egen virksomhed, og diskursen om forståelsen af frivillige i egen kontekst, retter jeg min undersøgelsesinteresse mod værestederne, som den kontekst, hvori undersøgelsens målgruppe agerer.

1.5. Egen kontekst forstået som social kapital .

Jeg har brug for at kunne identificere de forhold på værestederne, som betinger den gensidighed, som jeg på baggrund af de foreliggende undersøgelser antager er tilstede.

De frivilliges motiver ser ud til at kobles på værdier og på oplevelse af gensidighed, og spørgsmålet bliver, hvorledes dette bedst indfanges og forklares ved hjælp af begreber.

En læsning af de begreber, der udgør elementerne i Robert Putnams socialkapitalteori giver mig interesse i at afprøve, om de bidrager til forståelse af de frivilliges egen kontekst. Og dermed til en yderligere forståelse af muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde¹⁸.

Senere i specialet uddyber jeg Putnams socialkapitalteori i forbindelse med inddragelsen af den i analysen af mit empiriske undersøgelsesgrundlag. Her skal blot kort argumenteres for, hvad der gør inddragelsen af analysen interessant til forståelse af de frivilliges ”egen kontekst”

De tre hovedelementer i hans socialkapitalteori er fælles normer for generaliseret gensidighed, netværk og social tillid.¹⁹

Første element, de fælles normer for generaliseret gensidighed, er centralt, fordi en identifikation heraf demonstrerer et fællesskab omkring bestemte værdier. Det centrale er, at tilslutning til disse værdier på forskellig vis giver de deltagende aktører fordele ved at deltage. Fordelene viser sig ikke på samme måde og på samme tidspunkt, heraf udtrykket ”generaliseret gensidighed”, men de har en sådan prioritet for deltagerne, at de tilslutter sig værdierne. De fælles normer får dermed en støttende og styrende funktion i forhold til deltagelse i fællesskabet, og betinger dermed en oplevelse af gensidighed mellem aktør og den frivillige virksomhed.

En identifikation af hvilke værdier, der måtte ligge til grund for den gensidighed, jeg vil forudsætte er til stede mellem frivillige og værested, vil derfor bringe mig nærmere en forståelse af, hvad der

¹⁸ Professor i offentlig politik ved Harvard University. Introduktion til Robert Putnam i artiklen : Social Kapital, demokrati og velfærd af Lars Hulgård. Social Kritik. Nr. 75. –september 2001. Tidsskrift for social analyse og debat.

¹⁹ “*Social trust in complex modern settings can arise from two related sources- norms of reciprocity and networks of civic engagement*”: **Making Democracy work** : 171

motiverer de frivillige og hvad der gør, at de føler en tilknytning til værestedet, hvilket formodes at være tilfældet, når de er aktive som frivillige.

Næste element i den sociale kapital er netværk, dvs. fællesskaber af forskellig art. Det afgørende er, at det er fællesskaber, som knytter sig til de værdier, der er tilslutning til, og at de dermed også får en både støttende og styrende funktion. Graden af betydning af fællesskaberne kan således måles på sammenhæng med de værdier, der er tilslutning til.

Kontakt og fællesskab står centralt i flere af de undersøgelser, jeg har refereret til vedrørende de frivilliges forståelse. Det samme er tilfældet i formålsbeskrivelse og forståelse af værestedernes funktion.

Som et tredje element i Putnams socialkapitaldefinition forudsættes eksistensen af social tillid. Den sociale tillid baserer sig på en tiltro til eksistensen af bestemte værdier og fællesskaber. Dvs. den sociale tillid rummer såvel erfaring om opfyldelse af bestemte forventninger, som en forventning om, at det også vil være sådan fremover.

Samtidig med at eksistensen af social tillid baserer sig på tilstedeværelse af de to andre elementer, kan den også blive en forudsætning for skabelse og udvikling af de to andre. Det gælder i øvrigt alle tre elementer, og dermed understreges også det dynamiske forhold mellem dem.

Det kommer f.eks. frem i Putnams opdeling mellem tynd og tæt tillid, hvor han opererer med tynd tillid, som en form for tillid, man har til ukendte personer, men i en sammenhæng som man har tillid til. Putnam taler her om overførsel af social kapital, idet man kan overføre eksempelvis sin tillid til frivilligt socialt som indeholdende noget positivt fra én kontekst, og regne med, at det positive vil vise sig i den anden, mens den tætte tillid etableres og udvikles i et personligt møde.²⁰

Hvad jeg også ser som et centralt element ved Robert Putnams socialkapitalteori i forbindelse med mit undersøgelsesformål er inddragelsen af forskellige forståelser af de elementer, teorien indeholder. Dvs. at teorien tager højde for, at eksistensen af kapitalen, kan forstås og bruges forskelligt.

Han opererer her med det udbytte, der tilfalder de deltagende aktører, hvilket han forstår som deres ”private gode”. Det vil i min undersøgelse være lig med de frivilliges forståelse og udbytte af deres virksomhed. Derudover kan den sociale kapital også give udbytte til andre end de, der investerer, og

²⁰ I Jørgen Anker og Inger Koch Nielsens undersøgelse: Det frivillige sociale arbejde. SFI 1995. fremgår det, at de fleste adspurgte frivillige er startet med deres frivillige engagement via ”mund til mund” metoden. Tabel 4.1.:74. Man kan i den sammenhæng forvente, at de har fået formidlet oplysninger, som giver dem en positiv forventning til det frivillige arbejde.

dermed opfattes som ”offentligt gode”. Det vil i min undersøgelsessammenhæng dreje sig om det frivillige sociale arbejde på værestederne forstået som et socialpolitisk gode.

1.6. problemstilling:

Med afsæt i ovenstående problemfelter i forhold til det frivillige sociale arbejde med udsatte grupper ønsker jeg at belyse muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde med udgangspunkt i besvarelse af følgende to spørgsmål:

- **Hvilken forståelse har de frivillige aktører af deres frivillige sociale arbejde med udsatte grupper på et antal væresteder?**
- **Er der sammenhæng mellem henholdsvis frivilliges forståelse og socialpolitisk forståelse af den frivillige virksomhed, og muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde på et antal væresteder?**

2.0. Metode:

2.1. Fænomenologisk undersøgelsestilgang som baggrund for specialets empiriske undersøgelse.:

Besvarelse af 1. del af problemstillingen baseres på en særskilt undersøgelse af et antal frivillige på fire væresteder. Som det fremgår af de undersøgelser vedrørende frivilliges forståelse af deres virksomhed, som jeg refererer til i problemformuleringen, baserer den frivillige virksomhed sig især på en personlig tilgang med fremhævelse af bestemte værdier og ved fremhævelse af en oplevelse af gensidighed mellem indsats og udbytte.

Jeg ønsker at gøre de frivillige aktørers forståelse til genstand for en særskilt undersøgelse, fordi jeg ønsker et empiriske materiale, som kan danne afsæt for en analyse af frivilliges forståelse af deres virksomhed, og som afsæt for en analyse af de forhold på værestederne, som jeg regner med de frivillige oplever en gensidighed omkring.

Da mit undersøgelsesformål hermed er at søge forståelse af de frivilliges opfattelse af deres virksomhed, baseres mit epistemologiske grundlag for den empiriske undersøgelse og efterfølgende analyse på en fænomenologisk tilgang til viden.

Denne tilgang adskiller sig fra en empirisk positivistisk tradition ved at den gør den enkeltes forståelse af et bestemt fænomen til det centrale udgangspunkt for skabelse af viden.

Jeg vil basere min undersøgelse på begreber fra henholdsvis fænomenologisk filosofi og fænomenologisk sociologi.²¹

Fænomenologien som erkendelsesgrundlag for skabelse af viden er udviklet af den østrigske filosof Husserl (1859-1938). Han var kritisk over for eksisterende videnskabelige begreber og kategorier, fordi de byggede på den opfattelse, at der findes en virkelighed, som eksisterer uafhængigt af vor bevidsthed. Han tog udgangspunkt i bevidsthed og oplevelse og mente, at den eneste måde at nå frem til sikker viden på er gennem beskrivelse og analyse af den måde, vi konstituerer vores erfaring af verden på, og at der således ikke findes en objektiv virkelighed, men den enkeltes opfattelse af denne virkelighed.

Et vigtigt begreb bliver her en forståelse af intentionalitet, dvs. en forståelse af den enkeltes mening og formål med handling og forståelse heraf.

I en fænomenologisk forståelse kan der dermed fremskaffes gyldig viden ved at beskrive og fortolke den enkeltes opfattelse, og det formål (intentionalitet), den enkelte har med sin beskrivelse og sin forståelse.

I en ”ren” udgave forsøges gennem en fænomenologisk tilgang at se bort fra forudgående teorier og forståelser omkring et bestemt fænomen, som man aktuelt ønsker at undersøge. Der tales om, at man sætter en forudgående viden i parentes. (epoché). Hensigten er, at man ved at gå så forudsætningsløst til sin forskning som muligt, kommer ind til kernen i fænomenet og forståelsen heraf.

Den fænomenologiske sociologis grundlægger er Alfred Schutz (1899-1959), som søgte at forene den enkeltes tolkning med en fænomenologisk analyse af den sociale realitet.

Schutz fokuserede på hverdagslivets verden, hvor mennesket både er skaber af en social virkelighed og samtidig er begrænset af allerede eksisterende sociale og kulturelle strukturer. Der bliver her tale om en dobbelt- hermeneutik, idet den viden der produceres er skabt med udgangspunkt i virkeligheden, og den viden, der skabes, virker tilbage på denne virkelighed.

²¹ Kilde: Leksikon i sociologi. Akademiske opslagsbøger red. Heine Andersen, Thomas Brante og Olva Korsnes. Akademisk forlag. 1998.

Og artikler om fænomenologi i store Danske Encyclopædi.

Endvidere Birte Bech-Jørgensen: Når hver dag bliver hverdag. Akademisk Forlag 1994.

Det centrale i hverdagslivsforståelsen, er at mange forhold tages for givet, som noget, der er selvfølgeligt. Denne common sense-verdens selvfølgelighed er noget andet end den sikkerhed, der ligger i objektivt baserede videnskabelige beskrivelser.

Alfred Schutz drejer i sin sociologiske fænomenologi således den subjektive oplevelse, som ligger i undersøgelse af intentionaliteten hos Husserl hen mod fokus på den intersubjektivitet, og betragter hverdagslivets verden som en intersubjektiv verden.

Begreberne intentionalitet og intersubjektivitet er centrale i de to teorier, jeg har valgt til min analyse, idet både hverdagslivsteori, som beskrives i specialets beskrivende del og social kapital baseres på den enkeltes beskrivelse og oplevelse, og begge forsøger at sætte intersubjektiviteten ind i en teoretisk ramme.

Berger og Luckmann skriver i bogen ”den samfundsskabte virkelighed”, at en analyse af dagliglivet afstår fra kausale og genetiske hypoteser. I stedet må man gøre rede for fortolkninger og gøre rede for deres præg af selvfølgelighed. I denne sammenhæng fremhæver de også intentionalitet, og ligeledes intersubjektiviteten som en forudsætning for etablering og eksistens af en hverdag.²² Jeg har her valgt kvalitative interviews som undersøgelsesredskab, og i indledningen til specialets empiriske del vil jeg gøre nærmere rede for opbygningen af den empiriske undersøgelse.

2.2. Den hermeneutiske tilgang

Det der karakteriserer meningsfulde fænomener, er at de må fortolkes. Dvs. at en fænomenologisk tilgang til viden også indebærer en fortolkende, dvs. hermeneutisk tilgang. Det drejer sig om forsøgene på at klargøre, hvad forståelsen og fortolkningen er, hvordan forståelsen er mulig og hvilke specielle problemer fortolkning af meningsfulde fænomener rejser.²³

I min undersøgelse skal således søges fortolket allerede fortolkede udsagn fra de frivillige informanter.

Og efterfølgende fortolkes de frivillige informanters fortolkninger med inddragelse af to teorier, som udgør begrebslige fortolkninger af det allerede fortolkede materiale.

De to sæt af teorier har det tilfælles, at de tager afsæt i den enkelte aktørs forståelse, dvs. intentionaliteten, og samtidig er grundlaget for såvel Putnams socialkapitalteori som den

²² Burger og Luckmann. Den samfundsskabte virkelighed. 1966. : 34-37

²³ Gilje Og Grimens Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfundsvitenskapenes vitenskapsfilosofi. : 142-143.

fænomenologisk inspirerede hverdagslivsteori²⁴ fællesskab under forskellige former. Her kommer det intersubjektive perspektiv ind i analysen.

Et andet vigtigt element i den hermeneutiske tilgang er ifølge Gile og Grimens, at meningsfulde fænomener kun kan forstås i den bestemte kontekst, hvori de forekommer²⁵. Denne antagelse inddrager jeg i min undersøgelse ved, som jeg har beskrevet i min problemformulering at inddrage en analyse af konteksten som social kapital, idet jeg antager at de frivillige informanternes opfattelse af deres virksomhed har en nøje sammenhæng til den kontekst, hvori de agerer.

Hvorvidt fortolkningerne er overbevisende vil komme an på den tydelighed, hvormed der kan argumenteres for eksistensen af fænomenerne²⁶. Allerede i ordet forståelse ligger der en fortolkning, idet samtlige informanter har fortolket deres situation før, eller samtidig med, de udtaler sig om deres virksomhed²⁷.

2.3 Beskrivende del af specialet

Jeg bygger den samlede besvarelse op på den måde, at jeg først i en beskrivende del af specialet beskriver og uddyber baggrund for det, jeg kalder ”den socialpolitiske forståelse” af det frivillige sociale arbejde. Og som konkret empirisk udtryk for det, jeg kalder ”socialpolitisk forståelse” vælger jeg en socialministeriel redegørelse omkring arbejdet med udsatte grupper.²⁸

Til forståelse af redegørelsens fremhævelse af den frivillige indsats beskriver jeg sammenhæng mellem socialpolitisk forståelse af den frivillige indsats og forskellige opfattelser af civilsamfund. Som beskrevet i problemformuleringen kan den socialpolitiske forståelse af det frivillige sociale arbejde ses som udtryk for et overordnet normativt positivt billede, som hænger sammen med en på forhånd bestemt normativ opfattelse af det civile samfund og det frivillige sociale arbejde.

Jeg afslutter den samfundsmæssige beskrivelse i specialets beskrivende del med en uddybende beskrivelse af værestederne og de problemstillinger, som er nævnt i problemformuleringen. Beskrivelsen af praksis på værestederne suppleret med reference til andre undersøgelser om frivillige sociale organisationer vil indgå i den afsluttende diskussion af, hvorvidt der kan

²⁴ Kilde: Birte Bech-Jørgensens: Når hver dag bliver hverdag. Akademisk forlag 1994.

²⁵ Ibid.: 142-143.

²⁶ Ibid.: 153-155

²⁷ Allerede i ordet forståelse ligger der en fortolkning, hvilket aflæses af det engelske ord interpretation.

²⁸ Socialministeriets socialpolitiske redegørelse 2002: Fra kanten af samfundet til kernen i socialpolitikken - socialpolitik på brugernes præmisser.

konstateres sammenhæng mellem forskellige forståelser af det frivillige sociale arbejde og muligheder for det frivillige sociale arbejde på værestederne.

Herefter beskriver jeg de to sæt af begrebsrammer, som jeg inddrager i min analyse. Dels en fænomenologisk inspireret teori om hverdagslivet.

Og efterfølgende beskriver jeg Putnams socialkapitalteoris elementer og uddyber inddragelsen af den i analysen af det empiriske materiale.

2. Empirisk del:

I indledningen til den empiriske del gennemgår jeg kriterierne for og opbygning af den empiriske undersøgelse, og specialets to spørgsmål samles i den empiriske del på følgende måde:

Først en hverdagslivsteoretisk analyse på det empiriske materiale, som jeg først har kategoriseret i forhold til upågtede aktiviteter, værdier (meningsuniverser) og fællesskaber.

Derefter en analyse af konteksten forstået som social kapital.

Derefter går jeg videre og foretager en sammenlignende analyse af socialpolitisk forståelse over for frivilliges forståelse. Og her inddrager jeg min socialkapitalanalyse af konteksten til at præcisere og uddybe overensstemmelser og forskelle mellem henholdsvis frivilliges forståelse og socialpolitisk forståelse med særlig reference til forskellige mål og kontekst.

Dernæst konkluderer jeg på resultaterne af det samlede materiale, og diskuterer perspektiver for undersøgelsen.

3.0 Samfundsudvikling

3.1. Socialpolitisk udvikling – og frivillig indsats.

I forbindelse med velfærdsstatens udbygning, og især efter kommunalreformen 1970 voksede de kommunale forvaltninger voldsomt, og der var en stærk tiltro til de professionelles indsats i det sociale arbejde. Der ansattes et stigende antal professionelle, hvilket kan ses som udtryk for en fortsat tiltro til, at sociale problemer skulle løses i offentligt regi, dvs. inden for velfærdsstatens rammer, ligesom det indikerer en fortsat tro på udbygning af statens institutioner til løsning af sociale problemer, og at en bemanning med uddannede eksperter ville bedre og måske helt fjerne problemerne.

Der var således en tiltro til de professionelles indsats i kraft af deres viden. En viden, som matchede opfattelsen af sociale problemer som på den ene side værende samfundsskabte og på den anden side ofte af en sådan art, at der var behov for ekspertbistand til afhjælpning af dem.

Imidlertid kom i løbet af 70'erne både forvaltninger og de professionelle under kraftigt pres pga. udefra kommende faktorer som oliekrise, stigende økonomiske problemer og arbejdsløshed, og grænserne for systemets formåen udover det rent forsørgelsesmæssige blev markeret.

Daværende socialminister Ritt Bjerregaards tale for OECD i 1980 nævnes ofte som eksempel på en politisk markering af skift i socialpolitikken mht. såvel økonomisk prioritering og anvendelse af professionelle behandlere overfor det civile samfunds aktører. Hun nævnte her bl.a.:

Der hvor pengene skal bruges de næste 10 år, er ikke på de specialiserede sygehuse, på de store plejehjem, på de mange socialrådgivere og socialpædagoger, på de grundige undersøgelser eller på de interessante beskæftigelsesarbejder. Den politiske opgave ligger et andet sted. Den ligger på græsrodsplanet, hos almindelige mennesker. Lad alvorligt syge mennesker få lov at dø i fred hos deres familie, og lad os hellere bruge pengene på at give familien mulighed for at tage sig af det end på at udbygge sygehuse og ansætte flere specialister.”²⁹

Der skulle ske et skift fra professionelle behandlere med inddragelse af familie og andre, dvs. ikke professionelle aktører. Selvom der ikke eksplicit sættes spørgsmål ved de førstnævntes kapacitet, så ligger der implicit en vurdering af, at opgaverne kan varetages ligeså godt af ikke-professionelle.

²⁹ Fra stabsarbejde til græsrodsplan. Kronik i Information 13.november 1980 fra tale holdt 20.oktober 1980 ved OECD konference i Paris om socialpolitik i 80'erne.

Prioriteringen af en lokal, frivillig, ikke-professionel indsats i forhold til løsning af sociale problemer og placering af det, ministeren kalder den politiske opgave, i lokalsamfundet, må tages som udtryk for en forståelse af det civile samfunds rolle, som indebærer et kommunitaristisk perspektiv i fremhævelsen af den personlige solidaritet frem for den statsligt initierede solidaritet. I 1983 oprettedes under den konservative socialminister Palle Simonsen kontakt udvalget for det frivillige Sociale Arbejde i Danmark i den hensigt at styrke dialogen mellem de frivillige sociale organisationer og det centrale politiske niveau. I starten som et forsøg, som siden blev gjort permanent og stadig eksisterer.

3.2. Moderniseringen af den offentlige sektor og afinstitutionalisering.

To forhold som jeg yderligere vil inddrage af betydning i forbindelse med den socialpolitiske udvikling og herunder indsatsen i forhold til udsatte grupper er modernisering af den offentlige sektor og nedlæggelse af psykiatriske sengepladser som led i en afinstitutionalisering på det sociale område.

Med udgangspunkt i som beskrevet den stærkt voksende offentlige sektor, arbejdsløshed, økonomiske problemer og en voksende tvivl om den offentlige sektors mulighed for at løse eksisterende eksempelvis sociale problemer opstod politisk ønske og krav om effektivisering af den offentlige forvaltning med forbillede i ledelses og styringsprincipper fra det private erhvervsliv. Styringsfilosofien hed New Public Management, som skulle danne grundlag for udvikling af en mere fleksibel, resultatorienteret og omkostningseffektiv offentlig sektor.

Hvorvidt det skyldes modernisering af den offentlige sektor eller ej, ser det ud til, at de sociale forvaltninger umiddelbart bedst formår at løse opgaver af økonomiske art, hvilket bl.a. dokumenteres af opgørelser over manglende implementering af handleplaner på såvel børne- som voksenområdet. I den forbindelse nedprioriteres opgaver af mere omsorgspræget karakter. NPM indikerer strammere styring, hvilket igen indikerer målbarhed i forhold til forvaltningernes indsats. Kodeordene er kvalitetsstyring, og der skal i den forbindelse peges på, at visse typer af problemer er mere evaluerbare så som økonomisk relaterede ydelser, end andre mere omsorgsprægede ydelser.

Gruppen af udsatte voksne, bl.a. sindslidende, er netop karakteriseret ved at have mange og forskelligartede problemer. Og en del af forklaringen på den store tilstrømning til de frivillige

sociale organisationer så som væresteder søges i, at denne gruppe har brug for ydelser, som går udover de opgaver, som prioriteres i forvaltningerne ³⁰.

Et andet forhold, som har betydning for gruppen af sindslidende er den udvikling, der er sket i forhold til psykiatriske sengepladser. I 1976 overgik forvaltningen af de store psykiatriske hospitaler fra stat til amtsligt regi, og nedlægningen af psykiatriske sengepladser begyndte, og fortsatte op gennem 80'erne og 90'erne.

I samme periode påbegyndtes etablering af lokalpsykiatri i form af henholdsvis lægelig (distriktskykiatrisk) og socialpsykiatrisk støtte forankret i et samarbejde mellem kommuner og amter. Dvs. at asylfunktionen i forhold til borgere med behov for psykiatrisk bistand i stigende grad erstattedes af lokalpsykiatriske tilbud. Imidlertid ser det ikke ud til, at de lokalpsykiatriske tilbud har kunnet erstatte den asylfunktion, som kunne tilbydes med de psykiatriske hospitaler.

3.3. Frivilligt socialt arbejde og udsatte grupper.

Sammenfaldende med de nævnte ændringer på det politiske og organisatoriske område etableredes op gennem 80'erne en diskurs om "de udstødte" hvor man i stigende grad fokuserede på problemer i stedet for årsager til problemerne og også i stigende grad fokuserede på nye tiltag og foranstaltninger. Man bevægede sig fra diagnostisk tænkning til fokus på fremtrædelsesformer som, udover de faktorer jeg har nævnt i det foregående, også var med til at bane vejen for inddragelse af det frivillige sociale arbejde, idet den diagnostiske tænkning nærliggende var tæt knyttet til fagfolk og ekspertviden.

En øget fokusering på civilsamfund, netværk og brugerinddragelse sammen med identificering af en samlet gruppe af "udstødte" bidrager således til en øget interesse for institutioner og metoder, der historisk har været forbundet med det frivillige sociale arbejde.³¹

Med etablering af distriktskykiatri, socialpsykiatri, med nedtoning af diagnostisk tilgang og med en udvikling i retning af et helhedssyn med øget brugerinddragelse, som endeligt lovfæstedes med serviceloven af 1998, har det frivillige sociale arbejde med udsatte grupper fået en central placering i den socialpolitiske diskurs.

³⁰ Man taler i den forbindelse om tamme og vilde problemer. Tamme problemer kan være teknisk komplicerede, men har en entydig løsning, mens vilde problemer ikke kan løses entydigt. Kilde: Harmon og Mayer 1986:9 i Det handicappede Samfund af Hanne Kathrine Krogstrup 1999: 106-107)

³¹ SFI publikationen Socialpolitiske strategier fra 1998.: 121.

I socialministeriets socialpolitiske redegørelse af 2002 vedrørende indsatsen over for udsatte grupper, fastslås det under overskriften: Mål, strategi og konklusioner, at regeringen prioriterer højt, at samfundet gør en indsats for disse grupper³². Formålet er at skabe sammenhængende og helhedsorienterede tilbud. Individualisering, brugerinddragelse og rummelighed er nøgleordene. Og det hedder videre i redegørelsen:

Det er ikke kun det offentliges opgave at forbedre tilværelsen for de socialt udsatte. Det er regeringens holdning, at grundlaget for en vellykket indsats er, at tolerance og rummelighed er tilstede i såvel de offentlige behandlingstilbud som i det omgivende samfund. ...Forudsætningen for en vellykket indsats er i høj grad, at der i samfundet som helhed er en accept af de udsatte grupper. Der skal være plads til, at også mennesker, der lever på samfundets yderkant, kan føle sig som en respekteret og integreret del af samfundet. (Ibid.: 15)

I redegørelsen henvises til, at inddragelsen af frivillige i det sociale arbejde med udsatte grupper bygger på en lang tradition, og derfor ikke er nogen ny opfindelse. Og det slås fast, at det frivillige sociale arbejde allerede udgør et væsentligt indslag i arbejdet med udsatte grupper.³³

Det frivillige sociale arbejde har altid haft tradition for at have med samfundets mest udsatte grupper at gøre. De senere år har der været en kraftig vækst i projekter i både offentligt og privat regi, hvor de frivillige udgør en stor del af arbejdskraften. Det drejer sig bl.a. om væresteder og forskellige former for støtte - og kontaktpersonordninger for sindslidende. (ibid.: pkt. 3.8:43)

Der henvises i redegørelsen til regeringens handlingsprogram for de svageste grupper, det fælles ansvar, hvor der blandt andet sættes fokus på at styrke inddragelsen af og skabe de bedste vilkår for den frivillige sociale indsats og den enkeltes deltagelse i frivilligt arbejde.

³² Socialpolitisk redegørelse 2002. : Fra kanten af samfundet til kernen i socialpolitikken -socialpolitik på brugernes præmisser.

³³ Merete Watt - Boolsen viser i SFI -undersøgelsen fra 1988, at 3% af den voksne befolkning udfører frivilligt socialt arbejde. Jørgen Anker og Inger Koch Nielsen viser i SFI- undersøgelsen i 1995 et lignende tal, mens SFI-undersøgelsen af Søren Juul (2000) viser et noget højere tal (8%) Søren Juuls højere tal kan skyldes, at han spørger til deltagelse i forskellige typer af frivillige foreninger/ organisationer, mens der i de to foregående undersøgelser spørges til deltagelse i funktioner.

I undersøgelserne: Danskernes værdier 1981-1999 kap. 9. ved Inger Koch - Nielsen og Jakob Dalsgaard Clausen analyseres den danske del af et stort europæiske forskningsprojekt om værdier gennemført i 1981, 1990 og 1999. Der gøres opmærksom på, at forskellige undersøgelser pga. forskellige målekriterier ikke er umiddelbart sammenlignelige. Eksempelvis gøres i værdiundersøgelserne frivilligt socialt arbejde betinget af medlemskab af en forening. Ifølge disse analyser (ibid.: 254) er deltagelse inden for alle områder af frivilligt arbejde steget, og mest markant inden for det sociale område (fra 7% til 12 %), så med de usikre faktorer in mente antydes en positiv tendens.

Med satspuljeaftalen for 1997 afsættes 40 mio. kroner over fire år til en uddannelsespulje for det frivillige sociale område. Puljen administreres af Kontaktudvalget til det frivillige sociale arbejde. Og som et af uddannelsespuljens formål står, at den skal bidrage til at skabe netværk med andre frivillige organisationer. Fx på det kulturelle og sundhedsmæssige område³⁴.

Samtidig med, at det slås fast, at det er alles ansvar at gøre en indsats for de særligt udsatte grupper, fremhæves dog den professionelle og den offentlige indsats, og det hedder fortsat i redegørelsen:

....at socialarbejderne er afgørende for indsatsen for de udsatte grupper. De er for det første afgørende for, at de udsatte grupper får de tilbud og den støtte, som de har behov for. (ibid.: pkt. 6.5. :96-97).

Annonceringen af ”det delte ansvar” skal ifl. redegørelsens tekst således mere ses som en præcisering af, at ansvaret for indsatsen over for udsatte grupper ikke udelukkende er en statslig opgave, men at det også er en opgave for ”resten af samfundet”.

Med ønske om inddragelse af frivillige og med ønske om, at der vises ”samfundssind” demonstreres således i redegørelsen implicit, at der er ”grænser for velfærdsstat”, uden at der eksplicit som i Ritt Bjerregaards oplæg rokkes ved aktuel ansvarsfordeling mellem stat og ”resten af samfundet”. Det hedder således i redegørelsen omkring befolkningen og holdning til de udsatte grupper:

Hvis ikke samfundet udviser åbenhed og tolerance over for de udsatte kan der være en risiko for, at det offentliges tilbud om hjælp og støtte i nogle tilfælde virker mod hensigten, dvs. at tilbuddene fastholder socialt udsatte mennesker i deres marginalisering og behov for støtte i dagligdagen. (ibid.: pkt. 6.3: 94)

Ved at styrke det frivillige initiativ og sociale arbejde vil regeringen desuden signalere, at det også er til gavn for ressourcestærke borgere at støtte op om indsatsen for de udsatte grupper. Ved at være med til at afhjælpe sociale problemer i lokalsamfundet skabes et bedre miljø for alle. Og det fremgår af redegørelsen, at de frivillige organisationer kan ”være med til at skabe rammerne for integration og mere tolerance. (ibid.. pkt. 6.6.:97) ”

³⁴ Socialpolitiske redegørelse 2002: 47

3.4 Retsligt grundlag for samarbejde mellem offentligt og frivilligt regi omkring udsatte grupper.

Serviceoven af 1.7.1998 afspejler den udvikling, der er refereret til ovenfor på flere områder: Og hermed fik man første gang en vejledning, som specielt var målrettet en målgruppe, der blev kaldt "de mest udsatte voksne"³⁵. Det fremgår af vejledningen, at der er tale om en broget gruppe af borgere (sindslidende, alkoholikere, stofmisbrugere, hjemløse, og voldsramte kvinder)³⁶.

Udover at de nævnte grupper karakteriseres ved at have flere sociale problemer, der som beskrevet må karakteriseres som "vilde problemer", ser det også ud til, at vejledningen tager udgangspunkt i en udsathed, som ikke blot baserer sig på individuelle problemer, men som også hænger sammen med samfundsændringer, karakteriseret ved bl.a. øgede muligheder, men også øgede krav til den enkeltes evne til at mestre kravene. Før serviceovens ikrafttræden var eksempelvis sindslidende udelukkende kategoriseret under personkredsen handicappede:³⁷

Det fremgår af vejledningen vedrørende støtte til de mest udsatte voksne³⁸, at

Serviceoven indeholder i § 115 en bestemmelse om amtskommuners og kommuners samarbejde med frivillige sociale organisationer og foreninger herunder om afsættelse af midler til støtte af frivilligt socialt arbejde.

Det fremhæves i vejledningen, at der hersker en lang tradition for samarbejde med frivillige grupperinger såvel som løsning af opgaver for det offentlige for de mest udsatte grupper

Omkring økonomien hedder det, at samarbejdet foregår efter faste aftaler med økonomisk støtte fra kommuner og amtskommuner som om løsning af opgaver på de frivillige grupperingers eget initiativ og med egen finansiering, ofte dog med økonomiske støtte fra centrale og decentrale puljemidler.

I vejledningen påpeges desuden, at flere opgaver, der starter på frivillige basis indgår som del af offentlig opgaveløsning, ligesom § 115 indebærer *en markering af ønsket om et øget samspil*

³⁵ Vejledning af 10.03.98 nr. 45 Om den sociale indsats for de mest udsatte voksne. Sindslidende, stof - og alkoholmisbrugere, hjemløse m.fl.

³⁶ I Socialministeriets socialpolitiske redegørelse 2002, hvor de udsatte grupper sættes i centrum som årets tema opgøres gruppen af socialt udsatte mennesker i Danmark til at være følgende: 14.000 stofmisbrugere, 25.000- 50.000 personer med et så omfattende og ødelæggende alkoholmisbrug, at de har behov for behandlingstilbud, 11.000 mennesker, der i løbet af året er berørt af hjemløshed, 22.000 mennesker med en behandlingskrævende sindslidelse, 5.000-7.000 prostituerede, dvs. mellem 80 -100.000.(ibid.: 11)

³⁷ Sindslidende er stadigvæk omfattet af personkredsen som er indeholdt i vejledningen om sociale tilbud til voksne med handicap .nr. 58. af 10.marts 1998.

³⁸ Vejledning af 10.03.98. nr.45. Om støtten til de mest udsatte voksne. pkt. 3.3.2.

mellem det offentlige og de frivillige sociale arbejde, og et signal om, at det skal ske med respekt for det frivillige arbejdes egenart og styrke.

Der peges herefter på eksempler på aktiviteter i form af *rådgivning, sociale cafeer, støttepersonsordninger, selvhjælpsgrupper, krisecentre.*

3.5. Det civile samfund

3.5.1. Kommunitarismen.

Som det fremgår af de citater, jeg har inddraget fra den socialpolitiske redegørelse omkring inddragelse af frivilligt socialt arbejde i det sociale arbejde med udsatte grupper, kan der heraf læses, at der knytter sig særligt positive forventninger til det frivillige sociale arbejde.

Ofte identificeres det civile samfund med det frivillige sociale arbejde. Historisk forbinder man begrebet civilsamfund med normative forestillinger, som baserer sig på *ligeværdighed og frihed*.³⁹ Forestillinger som også knytter sig til opfattelsen af såvel civilsamfund og frivilligt socialt arbejde i dag.

Den socialpolitiske forståelse, som kommer til udtryk via den socialpolitiske redegørelse viser, at den frivillige sociale indsats betragtes som positiv, fordi den er personlig og fordi den er frivillig. Med denne på forhånd positive opfattelse er de socialpolitiske udsagn udtryk for kommunitaristiske synspunkter, som jeg vil redegøre for.:

Den kommunitaristiske bevægelse fik for alvor vind i sejlene efter murens fald i 1989, og dermed sammenbruddet af de store ismer. På den ene side indebar diskussionen kritik af liberalismen med dens individualisme og markedet med dets upersonlige relationer, som kritiseres for at virke atomiserende og fremmedgørende. Ligeledes kritiseres socialismen på sin side for at tillægge statslige institutioner alt for stor betydning med en tendens til umyndiggørelse af det enkelte individ og ansvarsforflygtigelse i forhold til kollektive ordninger som forventes at løse problemer for den enkelte med umyndiggørelse og ansvarsforflygtigelse til følge..

Kommunitarismen indebærer forskellige grader af skepsis i forhold til en centralt styrende og fordelende velfærdsstat, og indebærer i radikal udgave, at det civile samfund ideelt set bør udgøre

³⁹ Man hører første gang om begrebet hos Aristoteles, der omtaler det civile samfund som bestående af ligesindede og ligeberettigede borgere. Senere blev begrebet knyttet til den proces, der foregik i Europa fra renæssancen og frem til det 19. århundrede, hvor der skete en udspaltning af stat og samfund, og grundlaget dannedes for den nutidige betydning for det civile samfund, som blev betegnelsen for et frit socialt rum beskyttet af staten og også imod staten. Kilde: Heine Andersen: Det civile samfund i teoretisk lys. Social Kritik 29/93. Januar 1994.

grundlaget for samfundsmæssig organisering uden kontrol og overordnet statslig styring. Nøglen til at skabe og vedligeholde samfundets normative grundlag ligger i socialiseringen, som hovedsagelig finder sted i familien og uddannelsessystemet. Andre vigtige faktorer er tætte nabofællesskaber, selvhjælpsgrupper, frivillige organisationer, kirkesamfund, fagforeninger.

Én af fortalerne den amerikanske sociolog *Amitai Etzioni*⁴⁰ mener således, at den udbyggede velfærdsstat indebærer for få forpligtelser og for mange rettigheder. Ifl. ham bør velfærd baseres på lokale fællesskaber, og bero på lokalt fastsatte og forankrede værdier, uden at det i øvrigt præciseres nærmere, hvilke værdier, der kan være tale om.

Det afgørende i den kommunitaristiske tankegang er således, at det specifikt værdifulde ved de nævnte lokale fællesskaber, er at de udfolder sig uden for statsligt regi, altså i det civile samfund, og at den personlige solidaritet dermed får en særlig positiv status med den specifikke begrundelse, at den er personlig.

De kommunitaristiske synspunkter indgår i en samfundsmæssig debat og prioritering af henholdsvis statslig og frivillig solidaritet og herunder socialt arbejde⁴¹.

I den radikale kommunitaristiske opfattelse ignoreres det faktum, at lokale fællesskaber og normer som er accepteret som positive i én form for lokal sammenhæng, ikke nødvendigvis opfattes og accepteres på samme måde i en anden sammenhæng.

⁴⁰ Etzioni retter sin kritik imod især tre forhold.. For det første mod økonomernes rationelle menneskesyn. I bogen *The Moral Dimension* fra 1988 opridsede Etzioni rammerne for en beslutningsteori, hvor individets handlinger blev beskrevet som resultat af tilhørsforhold til sociale fællesskaber, og hvor følelser og lokale værdier spillede en afgørende rolle for individuelle valg. For det andet var han bekymret over nedbrydningen af lokale netværk over hele USA med øget kriminalitet, vold, social uro og fattigdom til følge. For det tredje forholdt han sig kritisk til den rettighedsbaserede velfærds politik. Idet han så forholdet mellem civile rettigheder og forpligtelser som grundlæggende skæv. Formuleret som *”Too many rights, too few responsibilities*, idet han mente at folk stillede krav om udbygning af velfærdsrettigheder, samtidig med at uviljen mod at påtage sig forpligtelser over for fællesskabet er stor. Fra Håkon Lorentzens artikel: *Frivillighet i forandring: 27 i Frivillighedens udfordringer 2001.*

⁴¹ Diskussionen mellem statslig solidaritet og den lokalt baserede personlige solidaritet står centralt i bogen : *Whose keeper. Social Science and Moral obligation.* (University of California Press. 1989). Af den amerikanske sociolog Alan Wolfe.

Bogen er skrevet i tilslutning til studieophold ved Århus Universitet. Og Wolfe tager udgangspunkt i den nordiske velfærdsstatsmodel. Der skelnes i bogen mellem moral og distant obligations Wolfe ser en styrke i, at vi med det velfærdsstatslige arrangement finder at problemer for mennesker, der er os ukendte, kommer os ved. Samtidig finder han, at den statslige overtagen af forpligtelser (distant obligations) medfører en svækkelse af de sociale og moralske bånd i det civile samfund, specielt i familier og communities (*ibid.*: 133). Hans påstand er, at den yderste konsekvens af, at ansvaret for omsorg for de andre tilhører staten, er, at så tilhører det ikke længere os. (*ibid.*: 168). Og han konkluderer, at idet staten har overtaget større forpligtelser, har det ført til et fald i følelsen af individuel moralsk ansvarlighed, som truer evnen til at finde nye kilder til moralsk energi (*ibid.*: 181), og han fortsætter, at der må være et punkt, hvor velfærdsstaten tilkendegives at være en succes, et punkt med andre ord, ved hvilket de mest basale problemer omkring ulighed og behov i samfundet er blevet løst. Ved det punkt (som han i øvrigt ikke har noget konkret bud på) bør ifl. Wolfe en følelse af altruisme og frivilligforpligtelse mod andre supplere hvad velfærdsstaten gør bedst. (*ibid.*: 183).

3.5.2. Det ustyrlige civilsamfund.

Selvom kun den kommunitaristiske opfattelse af det civile samfund tager udgangspunkt i, at de kræfter og de bestræbelser, der tager afsæt i det civile samfund på forhånd må betragtes som gode, tager samtlige opfattelser afsæt i det synspunkt, at det civile samfund og dermed også det frivillige sociale arbejde indeholder vigtige kræfter i forhold til såvel den enkeltes identitetsdannelse og dannelse af fællesskaber.

En accept af det civile samfund som et mulighedsfelt betyder således en accept af, at det udgør et spændingsfelt, hvor synspunkter og forskellige værdier skabes og brydes mod hinanden.

Filip Wijkström udtrykker det således i sin artikel om social kapital og det civile samfund i Norden

*Ett alternativ till den taget för givna positiva karaktären hos det civila samhället och dess aktörer är istället att betrakta civilsamhället som en samhällets huvudarena för konflikt. Det bliver då ett offentligt rum, där människors normer och värderingar, våra grundläggande ideologier och medborgerliga dygder, kontinuerligt synliggörs, tolkas, ifrågasätts, udmanas, omformuleras, förändras eller bekräftas (Wijkström, 1998a i *ibid*:139) ⁴² :*

Ovenstående indebærer således en accept af det civile samfunds kræfter som i princippet ustyrlige, fordi der er tale om individuelle tilgange, som kan samarbejde, hvis man finder frem til fælles mål. I den sammenhæng skal også Grassman og Svedbergs opfordring til at anskue det frivillige arbejde i ”egen kontekst” forstås således, at man ikke på forhånd kan tilskrive denne ”egen kontekst”. bestemte kvaliteter og egenskaber, men at den må analyseres med udgangspunkt i egen forståelse og med reference til det felt, hvori denne forståelse eksisterer. relaterer sig til.⁴³.

Kombinationen af det individuelle og den gensidighed, som også ser ud til at have en central funktion i forbindelse med det frivillige arbejde genfindes også i den norske samfundsforsker Håkon Lorentzens placering af fællesskaberne i to spor. Det ene omtaler han som demokratisporet, som drejer sig om debat, samarbejde og fællesskabsfølelse som grundlag for formelle demokratiske processer som valg. Det andet omtaler han som integrationssporet, som vedrører spørgsmålet om dannelse af civile fællesskaber, som bidragende til at skabe mening, identitet og social tilhørsforhold. Lorentzen nævner her bl.a. frivillige organisationer, der som kollektiv bringer mennesker i nærkontakt med hinanden. Dette fører til at fælles værdier styrkes, synspunkter udveksles, og nye standpunkter dannes og artikuleres.⁴⁴

⁴² Artiklen : Socialt kapital och civilt samhälle i Norden. I Frivillighedens udfordringer 2001: 138.

⁴³ Lars Svedberg og –Eva Jeppsson Grassman i artiklen Frivilliga insatser i svensk välfärd - med utblickar mot de nordiska grannländerne . i Frivillighedens udfordringer. 2001.

⁴⁴ Håkon Lorentzen i artiklen Frivillighet i forandring: 25-26. (Frivillighedens udfordringer.2002)

Med denne udlægning tilskrives det civile samfund, og det frivillige sociale arbejde som udtryk for værdier, der knyttes hertil, basale fælles - og menings skabende funktioner, uden at der på forhånd er tilskrevet dette fællesskab nogen på forhånd specifik positiv værdi på indholdet, og uden at der i øvrigt som i den kommunitaristiske anskuelse på forhånd er foretaget nogen prioritering af civilsamfundskræfterne på bekostning af en offentligt initieret solidaritet .

Elementerne i Putnams socialkapitalopfattelse udgør også et forsøg på at indfange potentialer i det civile samfund, konkretiseret i begreberne fælles normer, netværk og social tillid. Identificeringen af disse tre elementer indikerer således en mulighed for en nærmere præcisering af indhold og værdi i bestemte forståelser heraf. Dermed er også på forhånd præciseret disse elementers karakter af muligheder. Og dermed er også præciseret, at en vurdering af disse muligheder må bero på en præcisering af dels konkret indhold, og derefter af, hvem der forstår dette indhold og tillægger det værdi.

3.6. Værestederne.

3.6.1. Værestederne - historisk og aktuelt.

Som beskrevet i problemformuleringen er der i praksis på værestederne flere problemer, også i forbindelse med den frivillige indsats, som ikke kommer frem i den socialpolitiske fremhævelse af den frivillige indsats.

Beskrivelsen af værestederne og de problemstillinger, der fremdrages i min beskrivelse inddrages i min samlede analyse af muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde på værestederne.

Jeg tager afsæt i empiriske undersøgelser af frivillige sociale organisationer , og vedrørende væresteder i hovedsagen Finn Kenneth Hansens evaluering af 25 væresteder i Danmark. 1996.

Som han anfører i sin indledning til undersøgelsen, at væresteder ikke er nogen ny foreteelse, men har været kendt i form af varrestuer som specielt private og kirkelige hjælpe- og sociale organisationers tilbud til fattige, hjemløse, psykiske syge og misbrugere fra de frivillige organisationers start omkring industrialiseringen.⁴⁵

Formålet med rapporten er ” *at vurdere, hvilken betydning tilbud som væresteder og opsøgende arbejde har for de socialt udstødte og i hvilket omfang og på hvilken måde disse tilbud skal indgå og være en del af socialpolitikken* ”⁴⁶

⁴⁵Finn Kenneth Hansen: Væresteder for socialt udstødte. CASA og SUS 1996.: 7

⁴⁶Ibid.: 10 og 11 .

Det fremgår af rapporten, at antallet af kommuner med væresteder er forøget fra 35 til 85 i perioden fra 1993 og til 1996, og i samme periode skønnes antallet af pladser ifl. kommunernes egne oplysninger at stige fra 3800 og til 8500 pladser. På trods af disse opgørelser vides ikke nøjagtigt, hvor mange væresteder/aktivitetssteder der alt i alt eksisterer i Danmark i dag.⁴⁷

Kenneth Hansens evalueringsrapport omfatter 25 væresteder, hvorfor der ikke er tale om en repræsentativ undersøgelse hverken af væresteder eller af værestedernes brugere.

Ikke desto mindre ser jeg, at undersøgelsen kan give nogle fingerpeg omkring værestedernes situation, herunder inddragelsen af frivillige i arbejdet.

De undersøgte væresteder har forskellige former for organisatorisk tilhørsforhold, idet de er henholdsvis amtsligt eller kommunalt forankrede eller tilknyttet en privat organisation, der som regel oppebærer tilskud fra privat og offentlig side, og som indgår i forskellige former for samarbejdsaftaler⁴⁸.

Rapporten omfatter et bredt spekter af forskellige brugergrupper. De fleste væresteder er rettet mod brugere, som repræsenterer forskellige specialproblematikker inden for gruppen af ”særligt udsatte voksne”. De 10 væresteder henvender sig overvejende til psykisk syge, 7 overvejende til misbrugere, og 8 til en blandingsgruppe, hvoraf nogle kan beskrives som ”andre isolerede og ensomme, som ikke kan sørge for sig selv⁴⁹.”

Fra rapporten vil jeg specielt nævne resultater og overvejelser vedrørende medarbejdere, herunder frivillige, og overvejelser vedrørende værestedernes brugere, og samle op på, hvad de betyder for specialets undersøgelse.

3.6.2. Værestederne - de frivillige og brugerne

Vedrørende frivillige medarbejdere:

Vedrørende spørgsmålet om fagligt uddannede og lønnede eller frivillige medarbejdere fremgår det, at værestedernes holdning til inddragelse af frivillige medarbejdere er svingende. De kommunale væresteder er overvejende imod inddragelse af frivillige, mens de frivilligt organiserede væresteder er mere positive.

Fra nogle af værestederne forlyder det, at man som udgangspunkt har været åbne over for frivillige, men er blevet mere skeptisk indstillet på baggrund af erfaringer med bl.a. personaleproblemer, og

⁴⁷ Ibid.: 8

⁴⁸ Ibid. 28-30

⁴⁹ Ibid. 18

manglende ansvarlighed i forhold til stedet. En projektleders udtalelser om inddragelsen af frivillige illustrerer, at man finder at der er tale om håndtering af modstridende hensyn:

Det oprindelige udgangspunkt i rekrutteringen af frivillige var, at stort set alle, som havde lyst, kunne være med. At det ikke krævede nogen forudsætninger udover at kunne samarbejde med de øvrige medarbejdere. Det er for så vidt også rigtigt, når det gælder den enkelte. Det holder bare ikke stik når det er en gruppe på 40 personer med vidt forskellige forudsætninger, der skal arbejde sammen. Der er ressourcesvage og ressourcestærke personer blandet mellem hinanden. Det har derfor været nødvendigt hen ad vejen at justere sammensætningen mellem svage og stærke, så ikke de stærke fik en fornemmelse af at skulle trække hele læsset.

Endvidere fremgår det, at man hvor der er frivillige medarbejdere gør meget ud af at præcisere deres opgaver. Sådan at de ikke påtager sig et ansvar i forhold til brugernes situation. Man mener det vil være for stor en byrde for mange frivillige medarbejdere.⁵⁰

I evalueringsundersøgelsen fremkommer eksempler på, at de frivillige medarbejdere ikke anses for en effektiv arbejdskraft, og at de kræver mange ressourcer fra det lønnede personales side. Det angives at frivillige for nogle steder er et ”væsentligt element”, men hvorvidt det beror på de frivilliges særlige kvaliteter som frivillige, eller om hvorvidt de er at anse for en effektiv arbejdskraft, melder historien ikke noget om.

Det anføres også, at der på de steder, hvor de frivillige indgår som fast medarbejdergruppe, er tale om en gruppe, som er velintegreret⁵¹.,

De foreliggende udsagn i evalueringsundersøgelsen giver således ikke noget entydigt signalement, men resultaterne indikerer, at involvering af frivillige i arbejdet med udsatte grupper har mange facetter, og ikke kan betragtes som entydigt positivt eller negativt.

Jeg vil her supplere Finn Kenneth Hansens evalueringsundersøgelse med nogle oplysninger fra Jørgen Ankers SFI -undersøgelse af frivillige sociale organisationer fra 1995 specielt den del, der omhandler de frivillige sociale organisationer og de frivillige medarbejdere.

Undersøgelsen omfatter 216 frivillige sociale organisationer⁵² udvalgt efter den sociale vejviser, og der er derfor tale om et udsnit af sociale organisationer, som går udover væresteder, men som også omfatter væresteder. Det fremgår af Jørgen Ankers undersøgelse, at de frivillige udfører

⁵⁰ Ibid. 55-56

⁵¹ Finn Kenneth Hansen: 55.

⁵² Anker: tabel2.1.:31

mangfoldige opgaver,⁵³ og at i 60% af de frivillige sociale organisationer ydes over 66% af den samlede arbejdsindsats af frivillige. Det er især de store organisationer som har mange frivillige. Og organisationer med mange frivillige har også relativt flere lønnede medarbejdere, end organisationer med få frivillige⁵⁴.

De adspurgte organisationer bliver bedt om at tage stilling til spørgsmålet: *"Det er svært at trække grænsen mellem hvilket arbejde, der bedst udføres af frivillige eller bedst udføres af lønnede"*. 30% af organisationerne, mener, det er svært at finde en klar skillelinie. 40% ser ingen problemer heromkring, og i 30% af organisationerne har man ikke taget stilling hertil⁵⁵.

Anker konkluderer på tallene, at der ikke er tale om et generelt problem omkring arbejdsdeling, men i den enkelte organisation kan forholdet mellem frivillige og lønnede give anledning til alvorlige diskussioner om kompetence, faglighed og gensidighed anerkendelse.

Anker tager det brogede billede som udtryk for, at der trods alt eksisterer en vis konsensus i en del organisationer, og henviser til en undersøgelse (Henriksen 1995) af seks organisationer i Ålborg. Heraf fremgår det, at først og fremmest de professionelle faggrupper ser en arbejdsdeling mellem omsorg, der primært ses som en frivillig opgave, og så forebyggelse og behandling som en professionel opgave. Og i øvrigt konstaterer Anker, at forholdet mellem de frivillige og lønnede medarbejdere ser ud til at udvikle sig forskelligt i organisationerne.⁵⁶

Ifl. Ankers undersøgelse gives udtryk for en overvejende positiv holdning til inddragelse af frivillig arbejdskraft i organisationen. Eksempelvis bliver organisationerne bedt om at tage stilling til udsagnet: *"frivillige tilføjer en særlig kvalitet i organisationen, som det lønnede personale ikke kan give"*.⁵⁷ Hertil svarer 74% ja, mens 33% af de frivillige sociale organisationer er enige i at hovedbegrundelsen for at bruge frivillig er, *at det er gratis arbejdskraft*⁵⁸.

Uden at der kan uddrages noget entydigt af de to undersøgelser, peger Kenneth Hansens undersøgelse på, at brugere med svære problemer stiller større krav til de ansatte, hvorfor der nemmere opstår problemer i forhold frivillige som arbejdskraft. Den noget skeptiske indstilling i væresteds undersøgelsen kan også hænge sammen med, at der kun var få frivillige sociale organisationer imellem, og at det især er disse som beskæftiger frivillige.

⁵³Anker. Tabel 3.2:49

⁵⁴Anker 1995:53

⁵⁵Anker 1995:tabel:54

⁵⁶Anker 1995. tab.3.6.:55

⁵⁷Anker 1995.Tab. 3.11.: 64.

⁵⁸Anker 1995: 64

Indstillingen til frivillige er i Ankers undersøgelse generelt positiv, og det brogede billede tager han som udtryk for, at man på forskellig vis finder frem til samarbejdsformer på de enkelte arbejdspladser.

Der tages hermed også højde for, at der er tale om to undersøgelser, der er forskellige i deres tilgang, men som derfor kan supplere hinanden. Ankers undersøgelse er talmæssigt omfattende, og baserer sig på overvejende kvantitative opgørelser omkring holdninger og inddragelse af frivillige, hvorimod Kenneth Hansens kvalitativt baserede undersøgelse går mere i dybden med et afgrænset materiale på 25 væresteder.

Finn Kenneth Hansen mener, at hans undersøgelse indikerer, at de vigtigste barrierer for et godt værestedsarbejde er *"en skæv sammensætning af brugergruppen. for snævre fysiske rammer og for få personalemæssige ressourcer"*.⁵⁹

Vedrørende brugerne:

Af Finn Kenneth Hansens undersøgelse fremgår det, at brugernes hensigt med at komme på værestederne hovedsagelig er at være sammen med andre under trygge forhold, hvor der som udgangspunkt ikke stilles de store krav. Derudover kommer de for at få råd og vejledning og hjælp og støtte.⁶⁰

Sammenfattende viser erfaringer på tværs af de 25 væresteder, at nogle af de væsentligste forhold af betydning for brugerne er: *"At værestederne er fristeder, hvor folk kan komme og være sig selv. At der tages udgangspunkt i brugernes situation og i det omfang, det er muligt inddrages brugerne i værestedsarbejdet. At værestederne opfylder nogle sociale behov for grupper af personer i forskellige sociale situationer, og at der er tale om en kombination af personlig omsorg (individrettet arbejde) og rum for samvær og fællesskaber fællesskabsrettet arbejde."*⁶¹

Samlet kan jeg på baggrund af de refererede undersøgelser konkludere, at der tegner sig et broget og dermed ikke entydigt billede af frivillige sociale organisationer, herunder væresteders inddragelse af frivillige medarbejdere og af brugere, som har mange forskellige behov.

⁵⁹ ibid.: 135

⁶⁰ 87% af brugerne kommer for "at være sammen med andre". 65% fordi, "det er et trygt sted at komme", 59% siger: "fordi jeg kan få en snak med medarbejderne", og "fordi jeg kender nogle af dem, som kommer her". 53% peger på, at de kommer "for at deltage i nogle aktiviteter". 25-35% for de trænger til "hjælp og støtte", for at "få råd og vejledning", og for "at få mere selvtillid". Dernæst mellem 15% og 25%: "fordi der bliver stillet nogle krav til mig", "fordi jeg er meget ensom", "fordi jeg er blevet henvist" og "for at få et spark bagi". 12% kommer for "at få støtte og ad den vej komme tilbage på arbejdsmarkedet. Herudover er der store variationer alt efter, om der er tale om væresteder specifikt for sindslidende, eller stofmisbrugere. (Ibid.: 81-88.)

⁶¹ ibid.: 114-116

Dermed bidrager praksisundersøgelserne med oplysninger og problemstillinger, som viser, at den praksis der skal håndteres i dagligdagen på værestederne – i modsætning til de enkle socialpolitiske udsagn vedrørende inddragelse af frivillige - er mangfoldig og tvetydig.

4.0. Teori om hverdagsliv.

4.1. Baggrund

Udover at jeg har den antagelse, at de frivillige informanternes virksomhed har mening set i sammenhæng med den kontekst, hvori de agerer, går jeg som beskrevet i problemformulering og metodedel også ud fra, at de også tillægger deres virksomhed mening som et led i deres håndtering af hverdagslivets betingelser.

Som det fremgår af de undersøgelser, jeg refererer til i problemformuleringen ligger der i den enkeltes motiver en del personlige intentioner gemt, ligesom det hos mange frivillige er vigtigt, at den frivillige virksomhed giver dem mulighed for deltagelse i forskellige former for fællesskab. Meningen med inddragelsen af en hverdagslivsteoretisk forståelse bliver således at koble den enkelte frivilliges intentioner med sin virksomhed med et ønske om at disse bestræbelser skal omsættes i et fællesskab med andre.

Jeg tager hovedsagelig afsæt i Birte Bech-Jørgensens bog ”Når hver dag bliver til hverdag” en kultursociologisk afhandling baseret på en empirisk undersøgelse af arbejdsløse unge kvinders håndtering af de betingelser arbejdsløsheden indebærer for deres hverdag.⁶²

Birte Bech-Jørgensen henter inspiration i den fænomenologisk orienterede sociologi ved *Alfred Schutz* (1899-1959), og baserer sin hverdagslivsforståelse på følgende antagelse: *”Hverdagslivet er det liv, vi lever, opretholder og fornyer, genskaber og omskaber hverdag. Dette liv kan ikke defineres, i det mindste ikke med sociologiske begreber. Det, der kan defineres, er dels hverdagslivets betingelser, dels de måder, disse betingelser håndteres på”*.⁶³

Denne definition præciserer således tre vigtige sider af hverdagslivet: 1) hverdagslivet som en proces. Det er i konstant bevægelse og med mulighed for fornyelse. 2) Hverdagslivets skabelse og

⁶² Akademisk Forlag. 1994.

⁶³ Bech-Jørgensen: 17

indhold er underlagt betingelser både i menneskers nære miljø og også de samfundsskabte 3) og endelig håndteringen af de givne betingelser.

Jeg vil i min analyse af frivilliges forståelse af deres virksomhed inddrage følgende begreber fra BB-J's hverdagslivsteori.:

4.2. Selvfølgelighedens symbolske orden, upåagtede aktiviteter og symbolske håndteringer:

Af de mange betingelser, som hverdagslivet er underlagt betragter forfatteren selvfølgeligheden som den vigtigste og som den grundlæggende betingelse. Uden selvfølgelighed intet hverdagsliv. Selvfølgelighederne er der bare. De skabes, genskabes gennem fælles erfaringer fortolkninger og betydninger. Deres oprindelse fortaber sig i fortiden, de genskabes og omskabes uafslædt, så de rækker ind i fremtiden. De er et resultat af en fælles upåagtet viden om, hvordan man skal begå sig i verden. Der er tale om en viden, der opretholdes, fornyes og overleveres til de næste generationer. Den første forudsætning for strukturering af selvfølgelighederne er således, fortsætter hun, at vi skelner, genkender og miskender, tildeler betydning og gør betydningsløs. Og den næste forudsætning er gentagelserne, som skaber orden i livet, og liv i ordenen.

Gentagelser, rutiner og vaner holder noget i live, der ville dø, smuldre bort, blive til ingenting, hvis det ikke blev gentaget, og disse gentagelser forstået som vaner og rutiner, traditioner og ritualer, skaber ikke bare orden i livet, men også liv i ordenen.⁶⁴

Et hovedbegreb i BB-J's hverdagslivsteori er selvfølgelighedens symbolske orden. I det foregående har jeg beskrevet selvfølgelighed som en central forudsætning. Den næste centrale forudsætning, er at selvfølgelighederne også udgør symboler. Et symbol defineres sædvanligvis som ”noget, der betyder noget andet”. Det skal i BB-J's forståelse ikke ses således, at handlingen i sig selv ikke har nogen betydning, men det skal forstås sådan, at de handlinger, som udgør hverdagens selvfølgeligheder, udover den umiddelbare værdi også tillægges en værdi, som gør at handlingen betyder mere end handlingen selv.⁶⁵

Eksempelvis fremgår det af de undersøgelser vedrørende frivilliges motiver til frivillighed, som jeg refererer til i problemformuleringen, at de frivillige tillægger deres virksomhed forskellige værdier.

⁶⁴ Bech Jørgensen: 142-45

⁶⁵ Bech –Jørgensen: 145

Og da mange af dem udfører praktisk arbejde af forskellige art, må det betyde, at de har bestemte ”symbolske betydninger” med deres virksomhed.

Samlet udgør disse selvfølgeligheder, og den værdi de tillægges selvfølgelighedens symbolske orden. Den bygger på hverdagens handlinger, som forfatteren kalder upåagtede aktiviteter, som omfatter:....*alt det vi gør, som vi ikke lægger mærke til, at vi gør. Ikke bare genkendelser og gentagelser, men også justeringer og improviseringer hører til de upåagtede aktiviteter*⁶⁶

De upåagtede aktiviteter trækker på et lager af selvfølgelig viden, som er socialt og kulturelt overleveret fra tidligere generationer som en slags hverdagens ubevidste.

Sammenkædningen af hverdagens aktiviteter, og de symboler de forbindes med, herunder selvfølgelighedens symbolske orden, kalder BB-J. for symbolske håndteringer. Der beskrives som ”*mønstre af upåagtede aktiviteter, der giver hverdagslivet mening gennem anvendelse af symboler*

Disse håndteringer skal således forstås som sammenfletninger af upåagtede aktiviteter, af handlinger, tanker og følelser. Grundformerne for de upåagtede aktiviteter er som nævnt gentagelser, justeringer og improviseringer, autonomibestræbelser og syntetiserende bestræbelser. Disse sammenfletninger danner varierende mønstre af aktiviteter. Som tillægges forskellige betydninger ved hjælp af symboler.⁶⁷

4.3. Tiden og hjemmet .

En måde at kunne håndtere hverdagens betingelser på vises ved en håndtering af tiden. I denne sammenhæng skelnes mellem begrebet ”den indre tid” (duree), som en form for kvalitativ tid, den strømmer bare, og tingene ”flyder” . Til forskel herfra tales om den ydre tid, som er kvantificeret og rumliggjort. Denne ydre tid kalder Schutz den homogene tid eller standard tiden. Den ydre tid er samfundsmæssigt reguleret, den er opdelt i ensartede, kvalitetsløse elementer, der kan tælles.⁶⁸

Den ydre tid er lineær og til den er knyttet det at have magt over tingene. Samtidig er den cyklisk, idet den indeholder en rytme som et ordnende princip, der har en bestemt rytme. Den der kan planlægge langsigtet, har magt i forhold til den, der ikke kan.⁶⁹

Som det fremgår af Birte Bech-Jørgensens undersøgelse, ”flyder tiden nemt ud” for den arbejdsløse, dvs. at arbejde, herunder den frivillige aktivitet kan bidrage til en strukturering af dagligdagen, og dermed også give den frivillige styr på tiden.

⁶⁶ Bech - Jørgensen.: 147

⁶⁷ Bech-Jørgensen :215

⁶⁸ Bech-Jørgensen :94

⁶⁹ Bech-Jørgensen 100

Kan man passe et arbejde, har man dermed en form for magt over tiden, man kan passe tiden, hvilket er én af forudsætningerne for deltagelse i f.eks. et arbejdsfællesskab. Dermed kan det at have magt over tiden ved at passe et arbejde således også indicere, at man er i stand til at håndtere én af hverdagens vigtige betingelser (selvfølgelighedens symbolske orden) ved at kunne deltage i arbejdslivet.

Hjemmet spiller en bestemt rolle i forhold til opretholdelse af hverdagens symbolske orden. Hjemmet kan blive et værn mod uoverskuelighed, mod omverdenen⁷⁰. Boligen er en nødvendig, samfundsskabt betingelse for at skabe et hjem, og gennem boligen forankres hverdagslivet i et lokalt socialt rum - og samtidig med at boligen er et lokus for livsudfoldelse, afstikker den nogle grænser omkring beboernes livsrum⁷¹. Hjemmet bliver en symbolsk orden gennem de værdier og de betydninger, som tillægges vaner, kommunikation og de objekter, der udgør hjemmets materiel. Det er betydninger, der genskabes og omskabes af de mønstre af upåagtede aktiviteter, gennem hvilke hverdagslivets betingelser håndteres⁷². Et hjem er forankret i tid og rum. Hjemmets symbolske orden af selvfølgeligheder er altså eksternt betinget af samfundsskabte institutioner og meningsuniverser, og internt betinget af de måder disse betingelser håndteres på. Hjemmets symbolske orden genskabes og omskabes i et samspil, dels med andre selvfølgeligheder på arbejdspladser, indkøbscentre, skoler og børnehaver, dels med de tids - rumlig mere omfattende værdisystemer og meningsfyldte verdensbilleder.

Selvom specialets undersøgelse ikke fokuserer på de frivillige informanters hjem som kontekst, men på værestederne, tager jeg det med i min beskrivelse, idet værestederne i flere sammenhænge både i den aktuelle undersøgelse og også i Finn Kenneth Hansens undersøgelse omtales i ”hjemlige” vendinger, dvs. at man kan forestille sig, at fællesskaber og kontakter, som opstår på værestederne omgærdes med symbolske forestillinger omkring begrebet hjem, hvilket igen bidrager til beskrivelsen af den betydning de har.

⁷⁰ Bech-Jørgensen 190

⁷¹ Bech Jørgensen 201

⁷² Bech-Jørgensen :203

4.4. Meningsuniverserne og de samfundsskabte institutioner. :

Selvfølgelighedens symbolske orden er ikke nogen stationær størrelse. Som jeg indledte med skabes, genskabes, og omskabes denne orden, fordi den befinder sig i en balance mellem den enkeltes værdier og omverdenens værdier.

Selvfølgelighedens symbolske orden omskabes således uafslædigt til uorden, hvilket ifl. BB-J. nærmest hører til dagens orden i det moderne samfund, som er præget af konstant omskiftelighed. Der er derfor tale om en ustabil orden, som er betinget af både eksterne og interne forhold ⁷³. Disse forhold kalder BB-J for meningsuniverser. Meningsuniverserne skal i denne sammenhæng forstås som både bestemte værdier og samfundsskabte institutioner. De danner rammer og forudsætninger, som bidrager til henholdsvis at opretholde ”selvfølgelighedens symbolske orden” og med til at udfordre den og nedbryde den.

Eksempelvis fremgår det af den samfundsmæssige beskrivelse, at det frivillige sociale arbejde tillægges en på forhånd positiv værdi i aktuel socialpolitisk diskurs. Dvs. at de frivilliges bestræbelser på at give det frivillige sociale arbejde på det nære og personlige plan, aktuelt understøttes af overordnede politiske udmeldinger.

Ligeledes fremgår det af de værestedsundersøgelser, jeg refererer til, at det frivillige sociale arbejde og dermed den enkelte frivilliges bestræbelser kan vurderes forskelligt i forhold til de opgaver og mål, værestederne er underkastet.

Dvs. at den enkelte frivilliges bestræbelser omkring det frivillige sociale arbejde som et led håndtering af hverdagens betingelser hele tiden foregår i relation til den enkelte frivilliges egne værdier (meningsuniverser) og omverdenens værdier (som nævnt socialpolitiske udmeldinger og organisatoriske forhold på værestederne).

Dermed tydeliggøres det igen, at ”selvfølgelighedens symbolske orden”, og de meningsuniverser, som kan ses som rammer og forudsætninger herfor, og resultater heraf findes, oparbejdes og nedbrydes i samspil med omverdenen. Hvorved det understreges, at det moderne samfunds karakter af opsplittethed også får betydning for den måde hverdagslivet udfolder sig på⁷⁴.

⁷³ Bech-Jørgensen :149

⁷⁴ Bech-Jørgensen :176

4.5. Hverdagslivskulturer og hverdagslivskræfter

I forbindelse med en forståelse af hverdagslivet og dets betingelser spiller det BB-J kalder for hverdagskulturer en rolle. Hverdagslivskulturer udgør mønstre af upåagtede handlinger og betydninger, der giver et hverdagslivs erfaringer mening. I en hverdagskultur er bestemte værdier vævet ind i normer og regler for de daglige aktiviteter. Hverdagskulturen er således ikke det samme som "selvfølelighedens symbolske orden", men den næres af selvfølgeligheder, og den omskapes af det symbolske råmateriale, der frembringes i grænseområderne mellem selvfølgelighed og kaos⁷⁵. Dvs. at en identificering af hverdagslivskulturer bidrager til en forståelse af selvfølgelighedens symbolske orden. Hvilke elementer, der indgår heri, og dermed hvilke selvfølgeligheder nærer den eksisterende hverdagskultur.

Hverdagslivskulturer skabes med udgangspunkt i hverdagslivskræfter. De beskrives som et heuristisk begreb⁷⁶, " og er udtryk for vitale ressourcer, som opstår i hverdagslivet.

Hverdagslivskræfter kan ikke bare forandre hverdagslivet, men søger at gøre det meningsfyldt og modstandsdygtigt over for kontrol og magtudøvelser. "*Hverdagslivskræfterne udspringer af mellem menneskelige og sociale relationer. ...De udvikles, når noget betydningsfuldt er i spil- når vi tror på, at det vi gør har en mening. De udvikles ikke når noget fortolkes som dårligt eller meningsløst*"⁷⁷.

Disse hverdagslivskræfter er mobiliserende, dvs. de kan udvikles gennem fælles handlekraft, og udfolder sig som hverdagslivet i øvrigt dvs. de udfolder sig i fællesskab.

Netværk af hverdagslivskræfter kan skabe deres egne virkeligheder, inden for hvilke der opbygges normer, regler, vaner og rutiner.

De har betydning som baggrund for og som resultat af de nævnte hverdagskulturer, der kan fremstå med styrke i forhold til samfundsinstitutioner, både som bremsende i forhold til eksterne tiltag, i deres forsvar for en hverdagskultur, og som katalysatorer for initiativer fra samfundsinstitutionelle områder.

Hverdagslivskræfter og hverdagslivskulturer kan således vokse og udvikle sig i samspil med omgivende meningsuniverser i form af bestemte positive forståelser af disse kulturer og kræfter, og i form af særlig positiv bevågenhed fra samfundsinstitutioner. Ligesom de kan svækkes, hvis de

⁷⁵ Bech-Jørgensen: 266

⁷⁶ Bech-Jørgensen.: 214).

⁷⁶ Heuristik forstået som metoder til at finde nye videnskabelige resultater, og et heuristisk begreb er baseret på erfaring eller klogskab og er altså ikke nødvendigvis rationelt begrundet eller begrundbart. Det kan således være betegnelse for en ad hoc fremgangsmåde i forbindelse med udforskningen af et bestemt vidensområde.

⁷⁷ Bech-Jørgensen : 274- 276

samme omgivende meningsuniverser arbejder imod, således at den handlekraft, der er resultatet af hverdagslivskræfterne aftager⁷⁸.

Det kan f.eks. drejer sig om den holdning, der på et aktuelt værested er over for frivillige medarbejdere. Som det fremgår af Finn Kenneth Hansens undersøgelse har man i visse tilfælde haft dårlige erfaringer, hvilket kan påvirke holdningen til frivillige, eller resultere i, at man ikke ønsker at beskæftige frivillige.

Hvilket igen kan bevirke en nedbrydning af den frivillige energi og det frivillige engagement.

Ved at sammenligne Birte Bech- Jørgensens forståelse af hverdagslivsteorien med de undersøgelser af frivilliges motiver, som jeg har refereret til i specialets problemformulering, vurderer jeg, at teorien vil kunne bidrage til forklaring af frivilliges forståelse af deres frivillige virksomhed. Baggrunden er, at teorien tager afsæt i den enkeltes bestræbelser og forståelse af disse bestræbelser. Og begreberne ser ud til at kunne forklare og forklares ved almene forhold omkring frivilliges motiver og udbytte af deres frivillige virksomhed.

5.0. Social kapital

5.1. Baggrund

Som beskrevet i problemformulering og metodeafsnit inddrager jeg Putnams socialkapitalelementer i besvarelsen af specialets problemstilling, fordi jeg formoder, at de elementer, der indeholdes heri sammenholdt med de frivillige informanternes forståelse af deres virksomhed, kan bidrage til identifikation og præcisering af de forhold på værestederne, som de frivillige formodes at opleve en gensidighed i forhold til.

Og jeg antager dermed, som beskrevet i problemformuleringen at bidrage til identifikation af, hvad jeg i specialets problemformulering og i beskrivelse af det civile samfund har kaldt ”egen kontekst”⁷⁹.

⁷⁸ Bech-Jørgensen 277

⁷⁹ Med henvisning til Svedberg og Grassmans artikel: Frivilliga insatser i svensk välfärd-med utblickar mot de nordiska grannländerna. I Frivillighedens udfordringer. 2001. Odense universitetsforlag.

Mine kilder er Robert Putnams to værker: Making Democracy work (1993) og Bowling Alone (2000) ⁸⁰ Her udvikler og anvender Putnam de tre nævnte elementer: fælles normer for generaliseret gensidighed, netværk og social tillid.

Som det fremgår af henvisningen til de to kilder, opererer Putnam med begrebet social kapital på alle samfundsniveauer.

Dvs. fra det lokale nabofællesskab, til organisationsniveau og til et overordnet samfundsniveau, hvor han inddrager social kapital som en indikator på et samfunds sammenhængskraft.

I min beskrivelse i metodeafsnittet af det fænomenologiske udgangspunkt for min undersøgelse og forståelse nævner jeg, at de to teorier, jeg anvender i min analyse har en fænomenologisk baggrund. Det fremgår således også af Putnams undersøgelser, at han triangulerer mellem en fænomenologisk tilgang i definition af social kapital og en empirisk-positivistisk definition, som skal indfange fænomenet via opgørelse af mængder af eksempelvis sociale kontakter.

I forbindelse med den sidstnævnte tilgang prøver han via empirisk analytisk videnskabstradition, at indfange kausale sammenhænge omkring eksistensen af social kapital.

⁸⁰ I **"Making Democracy work"** (1993) tager Putnam udgangspunkt i det organisatoriske niveau. Og undersøger institutioner i Nord- og Syditalien. Med udgangspunkt i decentralisering og udlægning af politiske institutioner til regionerne som fandt sted i 1970'erne. Udgangspunktet var ligeledes en konstatering af, at de demokratiske institutioner i Norditalien fungerede mere effektivt end i Syditalien. Undersøgelsen omfatter en beskrivelse af de politiske processer i nogle af de nye regioner over tid (kap.2), efterfulgt af en komparativ evaluering omkring politiske processer, udtalelser, implementering i regionerne. (kap.3). Derefter udforskes sammenhængen mellem økonomisk modernitet og institutionel ydeevne (kapacitet), eller forbindelsen mellem effektivitet og karakteren af "civic life", også benævnt "the civic community" (kap.4).

Undersøgelsen viser ifl. Putnam, at nogle regioner er velsignet med netværk og normer for civilt engagement, mens andre er tyngt af vertikalt struktureret politisk virksomhed, et socialt liv præget af fragmentering, isolation og kulturel mistillid. Disse forskelle i det civile liv viser ifl. Putnam at spille en hovedrolle i forklaringen af institutionel succes. Herfra foretages et tilbageblik for at søge historisk forklaring på forskellene (kap.5).

Hovedkapitlet i forhold til begrebet social kapital er kapitel 6: *Social capital and institutional Success*, hvor udviklingerne forklares ud fra ideen om social kapital, ikke blot til brug i den aktuelle undersøgelse, men som Putnam anfører forhåbentlig til brug for forståelse af institutionel effektivitet og offentligt liv i mange andre tilfælde (ibid.: 16). Forskellen mellem regionernes demokratiske stader og den højere økonomiske formåen i Norditalien skal ifl. Putnam søges i, at i Norditalien er der tillid mellem "civic" borgere og "civic" institutioner. Og ved at gå tilbage i tid, forsøger Putnam også at dokumentere, at der ligger en lang historie bag de forskellige udviklinger i de to regioner, og at "civiness" i de "civic" regioner er udviklet over tid, således at det har påvirket de demokratiske institutioner, der igen har påvirket borgerne i mere "civic" retning..

Bowling Alone . The Collapse and revival of American community. (2000)

Putnams påstand er, den store sum af social kapital, der fandtes hos det han kalder "the long civic generation" i forbindelse med 1960'ernes borgerrettighedsbevægelser, er sat overstyr, og at den tid, der kunne være brugt på sociale aktiviteter nu i stedet bruges foran fjernsynet, eller at der bowles alene.

Bogen bygger på en stor samling empiriske undersøgelser, hvor Putnam søger at påvise sammenhænge mellem deltagelse i politiske foreninger, kirkegang, fagforeningsdeltagelse, hyppigheden af uformelle sociale relationer, frivilligt engagement inden for kulturlivet osv. (ibid.: 403), og dermed også søger at påvise årsager til erosionen af social kapital i form af nedgang i foreningsaktivitet i USA fra 1969 til i dag, (ibid.: 403). Den manglende deltagelse i fællesskaber og fjernsynskiggeri ser han som afgørende faktorer, som har borte-roderet den social kapital. ⁸⁰

Og samtidig baserer de centrale elementer som generaliseret gensidighed omkring bestemte værdier, fællesskaber og social tillid sig på enkeltpersoners opfattelse og forståelse af disse elementers tilstedeværelse og beskaffenheden af disse.

Så det er indlysende, at også hans metoder til påvisning af eksistensen af social kapital, diskuteres og også kritiseres. Jeg vender tilbage til måleproblemer og overvejelser i forbindelse med min konkrete anvendelse af hans elementer i min analyse.

Putnam refererer i *Bowling Alone* til ældst kendte kilde Hanifan,⁸¹ for hvem begrebet social kapital refererer til almindelige dagligdags håndgribelige foreteelser, såsom god vilje, venskab, sympati og socialt samvær blandt enkeltindivider og familier.

Det centrale i begrebet social kapital er således ifl. Hanifan, at deltagelse i forskellige fællesskaber har afgørende betydning for den enkelte, som ellers vil være socialt hjælpeløs.

Modsat sker der gennem etablering af fællesskaber ifl. Hanifan en form for akkumulering af social kapital, som både vil tilfredsstille den enkeltes sociale behov, men som også rummer et socialt potentiale, tilstrækkeligt til en betydelig forbedring af livsbetingelser ” *in the whole community* ”⁸². Allerede i Hanifans forståelse ses således forskellige former for udbytte af den sociale kapital, der skabes i et konkret fællesskab. Det kommer både den enkelte til gode, det Putnam omtaler som ”det private gode”, og den kapital, der skabes i en konkret sammenhæng kan få betydning på anden vis som et ”offentligt gode”.

Hanifan var dermed opmærksom på det dynamiske perspektiv og dermed gensidigheden mellem fælles værdier, netværksdannelse og social tillid.

5.2. Fælles normer for generaliseret gensidighed.

I begge værker beskriver Putnam dette element som centralt for begrebet social kapital, og dets placering som centralt element i social kapital fremgår af følgende citat: *The norm of generalized reciprocity is a highly productive component of social capital. Communities in which this norm is followed can more efficiently restrain opportunism and resolve problems of collective action... (Making Democracy work:172)*

⁸¹ Robert Putnam: *Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community* .2000: 22

⁸² Note 12 i Putnam 2000:19. Hanifan henviser i et essay fra 1913 til, hvorledes man i et land distrikt i Vest Virginia udviklede social kapital, og så brugte denne kapital til forbedring af sine rekreative, intellektuelle, moralske og økonomiske betingelser. (*ibid.*: 446ø)

Og i Bowling Alone fremhæves de fælles normer som : *The touchstone of social capital is the principle of generalized reciprocity.*⁸³

Gensidigheden mellem fælles normer og de to andre elementer *netværk* og *social tillid* fremgår implicit, idet etablering, vedligeholdelse og udvikling af fælles normer forudsætter kontakt, kommunikation og en tillid til såvel fællesskab som eksistensen af pålidelige normer.

Det behøver ikke nødvendigvis at indeholde et personligt møde, men der skal i hvert fald foregå en udveksling af kommunikation som forudsætning for, at fælles normer kan opstå. Dvs. at normerne skabes via kontakt og kommunikation (netværk) og samtidig må ses som en forudsætning for at fremme kontakt og kommunikation (netværk.). Derved ses også sammenhængen til det tredje element *den sociale tillid*, som udspringer af tilstedeværelsen af fælles normer og netværk. .

Det centrale i forhold til fælles normer er således gensidigheden, dvs. de skal have så megen gennemslagskraft, så de får en styrende funktion, og de skal have så megen værdi for de aktører, der deltager, så disse er indstillet på at tilslutte sig, og underordne sig de fælles normer. Gensidigheden betinger, at den enkelte føler en tilskyndelse til at iagttage de fælles normer.

Putnam opererer med henholdsvis en ”balanceret” eller ”specifik” form for gensidighed, hvor der er tale om en samtidig udveksling af ”elementer” af samme værdi som fx udveksling af gaver. Den anden form for gensidighed kalder han ”generaliseret” eller ”diffus” , hvilket henviser til et kontinuerligt bytteforhold, som indebærer gensidige forventninger om, at det gode, der ydes nu betales tilbage i fremtiden, ikke nødvendigvis af samme person og heller ikke nødvendigvis en ydelse af samme karakter, men ”noget” , der er enighed om.⁸⁴

Den generaliserede gensidighed er stærkere end den specifikke i forhold til skabelsen af et fællesskab og dermed social kapital. idet den generaliserede gensidighed forudsætter gensidighed omkring et mere omfattende sæt af værdier, hvis det skal have en samlende og styrende effekt.

Putnam ser den samlende og styrende effekt, som en parameter for kvaliteten af den generaliserede gensidighed. Den generaliserede gensidighed forudsætter tilstedeværelsen og interaktion mellem flere aktører over tid. Eksistensen af fælles normer for generaliseret gensidighed forudsætter en proces med etablering af fælles normer, som er så tydelige, så der er mulighed for at forholde sig til og arbejde på ud fra dem.

Putnam beskriver som eksempel på en fælles norm for generaliseret gensidighed begrebet altruisme, Samtidig fremgår det også af de undersøgelser, jeg har refereret til i problemformuleringen, at

⁸³Bowling Alone: 134

⁸⁴Making Democracy work: 172

altruisme som en accepteret værdi hos frivillige indgår som del af et fælles normsæt mellem frivillige og de organisationer, hvor de har deres virksomhed.

Jeg refererer i problemformuleringen til undersøgelser af frivilliges motiver til og oplevelse af deres virksomhed. Og der ser ud til at eksistere en gensidighed mellem den enkelte aktør, motiver og den frivillige virksomhed.

De fælles normer for generaliseret gensidighed indfanger denne dynamik, og Putnam omtaler denne gensidighed i forhold til det altruistiske perspektiv således: ”*short term altruisme and long term selfinterest.*”⁸⁵

I flere af de omtalte undersøgelser af frivilliges motiver til og oplevelse af deres virksomhed er forfatterne inde på, at uegennytte og egennytte er to sider af samme sag. Med henvisning til tesen ”*self - interest properly understood*” af Alexis de Tocqueville beskriver Putnam det således, at i et velfungerende fællesskab er generaliseret gensidighed svær at adskille fra altruisme og vanskeligt at udlægge som egennytte.⁸⁶

Putnam giver flere steder i de to værker enkle eksempler på de fælles normers såvel støttende som styrende effekt. Som eksemplet fra nabolaget, hvor man river nedfaldne blade sammen om efteråret, en norm som på forskellig vis effektivt transporteres videre til nyankomne i nabolaget, så de ikke er i tvivl.⁸⁷ Normen sendes videre, så den enkelte aktør udover at have gavn af normerne ved at blive optaget i fællesskabet også fornemmer, at overholdelsen er en betingelse for fortsat deltagelse og medlemskab af fællesskabet.⁸⁸

Styrken ved fælles normer og gensidigheden omkring dem manifesterer sig ved at de både udgør en del af den sociale kapital som et forråd på stedet og udvikles i en gensidighed i en proces i forhold til eksisterende forråd.⁸⁹

⁸⁵ I *Bowling Alone* citerer Putnam Michael Taylor for følgende: *Each individual act in a system of reciprocity is usually characterized by a combination of what one might call short-term altruism and long-term self-interest: I help you out now in the expectation that you will help me out in the future. Reciprocity is made up of a series of acts each of which is short-run altruistic but which together typically make every participant better off. (citat slut): 134*

⁸⁶ ”*Selfinterest properly understood*”, ”*selfinterest defined in the context of broader public needs, self-interest that is enlightened rather myopic, selfinterest that is alive to the interests of others*”. (Fra Alexis de Tocqueville: *Democracy in America*. I *Making Democracy work*: 88.

⁸⁷ *Making Democracy work*:171

⁸⁸ *Making Democracy work*: 171 Der henvises til James Coleman, som om fælles normer anfører, at de overfører retten til at kontrollere en handling fra aktøren til andre, typisk fordi handlingen har konsekvenser (positive eller negative) for andre. Ligeledes anfører at normer indprentes og understøttes ved forbilleder og ved socialisering (inklusive borgerlig oplæring og ved sanktioner)

⁸⁹ ”*Stocks of social capital, such as trust, norms, and networks, tend to be self-reinforcing and cumulative. ...Making Democracy work*: 177.

Med pointeringen af fælles normer for generaliseret gensidighed som et centralt element i dannelsen af social kapital, er der ikke dermed på forhånd tillagt de værdier, hvorom der er opnået fælles normer, bestemte positive eller negative karakteristika.

Putnam pointerer i *Bowling Alone* at en identificering af fælles normer for generaliseret gensidighed ikke er ensbetydende med, at de værdier, hvorpå normerne baseres har et positivt indhold for andre end aktørerne. Tværtom kan normerne have et ekskluderende sigte i forhold til andre grupperinger i samfundet.

Dvs. at, der på forhånd med identificering af fælles normer er angivet, at tilstedeværelsen af fælles normer kan indicere eksistensen af social kapital, men der er ikke på samme tid er tilskrevet eksistensen af disse normer en "objektivt" god eller dårlig betydning.

Den kvalitet de værdier, hvorom der opstår fælles normer, har vil være forskellig, alt efter hvem der forstår, betragter og tilslutter sig normerne.

Dermed er også peget på den analytiske værdi, der ligger i identificeringen af fælles normer, også i indeværende undersøgelse. Idet således identificeringen af fælles normer kan beskrives, og derefter analyseres ud fra forskellige forståelser

Putnam kritiseres for, at han til trods for ovenstående indstilling til den sociale kapital af afhængighed af specifik sammenhæng og forståelse, alligevel både i *Making Democracy Work* og *Bowling alone* omtaler den sociale kapital som udtryk for en positiv sammenhængskraft af mere eller mindre uspecificeret art.⁹⁰

Én af Putnams kritikere sociologen Alejandro Portes påpeger, at Putnam dermed betragter tilstedeværelsen af social kapital som en form for mirakelkur mod alskens problemer, og udelader inddragelse af andre faktorer af betydning for den konkrete situation af eksempelvis politisk og økonomisk art. Alejandro Portes udelukker med sin kritik ikke, at social kapital kan have en forklaringskraft i forhold til konkrete forhold, men at en videnskabeligt holdbar brug af begrebet kræver en tæt empirisk undersøgelse og analyse.⁹¹

⁹⁰ Disse overvejelser behandler Putnam i kapitlet: *The Dark Side of Social Capital*. I *Bowling Alone* (2000): 22 og 350-363. Samtidig hermed argumenterer Putnam for, at udbredelsen af fælles normer udover de nære fællesskaber er afgørende for et samfunds sammenhængskraft. Således i *Making Democracy Work*: 172 og i *Bowling Alone*: 21. Hvad der har fået kritikere til at anklage ham for at føre kommunitaristiske synspunkter i marken. Jf. Portes kritik.

⁹¹ Alejandro Portes i artiklen **SOCIAL CAPITAL: Its Origins and Applications in Modern Sociology**. *Annual Review Sociology* 1998 18-21) Putnam kritiseres i artiklen for at gå langt videre i sine konklusioner vedrørende tilstedeværelsen af social kapital end der ifl. Portes er belæg for. Han kritiserer bl.a. Putnam for ikke at være opmærksom på andre mulige faktorer i forhold til sine slutninger vedrørende tilstedeværelse og betydning af social kapital.

5.3. Netværk :

Ethvert fællesskab uanset dets placering i samfundet kan bl.a. forstås og karakteriseres ved netværksdannelse forstået som *interpersonel kommunikation og udveksling*, på både formelt og uformelt plan.

Putnam skelner mellem det umiddelbare fællesskab, der opstår i forbindelse med en kontakt og netværk, der kan betragtes som del af en social kapital. Netværk forstået som social kapital involverer ifl. Putnam næsten pr. definition gensidige forpligtelser. Det betyder, at de ikke er interessante som rene "kontakter". Dermed markeres også den tætte sammenhæng mellem netværksdannelse og normer for generaliseret gensidighed. En identifikation af netværk vil derfor bero på eksistensen af netværk og deres sammenhæng med fælles normer.

Dette forhold har betydning i relation til værestederne, hvis målsætning indebærer mulighederne for kontakt mellem brugere og medarbejdere og mellem brugere indbyrdes. Forbliver kontakterne på et mere uforpligtende plan, eller skabes bæredygtige fællesskaber præget af gensidige forpligtelser.⁹².

Putnam opererer med forskellige typer af netværk. En type kalder han for horisontale netværk som dannes mellem mennesker i samme situation eller af samme status, disse netværk betegner han pga. af deres tætte og afgrænsende karakter for bonding. Heroverfor står de vertikale netværk, som dannes mellem mennesker i asymmetriske relationer. Disse netværk kalder han også for brobyggende (bridging)⁹³.

De fleste netværk må ses som en form for mix af de to typer, da der selv i mindre grupper/ klubber ofte findes en form for lederskab.

Netværk, som skabes eksempelvis i lokale klubber, sportsklubber, og frivilligt socialt arbejde, der som frivillige sociale organisationer som f.eks. væresteder har en forankring i lokale miljøer, vil ifølge Putnam repræsentere en form for intens horisontal interaktion. Putnam nævner i denne sammenhæng bl.a. kontinuiteten i opbygning af tætte netværk, som bygger på tillid, til hvad der

Portes mener således, at Putnams resultater kan tolkes som udtryk for en elitær holdning, der er med til at placere ansvaret for et påstået fald i social kapital udelukkende på massernes fritidsvaner, i stedet for at se på betydningen af andre makrofaktorer inden for politik og økonomi (ibid.:21). I øvrigt mener Portes, at fænomenet social kapital udgør et udmærket begrebsværktøj i forhold til at henlede opmærksomheden på virkelige og vigtige fænomener. Dog mener han kun der er ringe grund til at tro, at social kapital vil levere et enkelt middel mod større sociale problemer Han anbefaler derfor, at man nærmer sig de mangfoldige processer, der er tale om, som sociale kendsgerninger, som studeres i al deres kompleksitet snarere end som eksempler på en værdi (22), og slutter med følgende salve: Kommunitaristisk advokatur er en legitim politisk holdning. Det er ikke god social videnskab (22).

⁹² Jf. Bowling Alone: 20

⁹³ De forskellige betegnelser som dækker over samme forhold. Udtrykkene horisontale og vertikale stammer fra Making Democracy work: 173 , og bonding og bridging stammer fra Bowling Alone :22 .

plejer at ske, idet de fælles normer og en social tillid til eksistensen af disse betinger et fortsat ønske om deltagelse i kontakt og kommunikation og dermed i dannelse og vedligeholdelse af netværk.⁹⁴

Hans påstand er, at de brobyggende netværk har den største betydning for skabelsen af social kapital, idet der her som ordet antyder skabes forbindelser udover snævre grupper, hvilket får betydning for den samfundsmæssige beholdning af social kapital⁹⁵, hvorimod de tætte netværk beskrives som gode for at kunne ”klare sig” (getting by), mens brobyggende social kapital (netværk) ses som afgørende for at ”komme videre” (getting ahead).⁹⁶

Denne påstand kan naturligvis ikke bevises. Men uanset dette mener jeg at de to perspektiver og forståelser af netværk er brugbare som analytiske redskaber, idet de kan bidrage til en identificering og præcisering af forskellige kvaliteter ved de pågældende netværk, og dermed også til en præcisering af disse netværks betydning og for hvem.

Skellen mellem de tætte og brobyggende netværk bruges i forbindelse med identificering af et netværks styrke, idet identificering af såvel afgrænsende som brobyggende funktioner i et og samme netværk samt en nøje beskrivelse af disse netværks funktioner kan danne grundlag for at identificere tilstedeværelse af netværk som del af social kapital i et afgrænset felt.

Dermed tydeliggøres også nødvendigheden af præcisering i forhold til forståelsen af netværket, hvem der forstår det, og hvilket formål den nævnte aktør har med sit medlemskab og sin forståelse af netværket.

Et eksempel på, hvorledes et og samme netværk kan indeholde såvel tætte som brobyggende elementer er et væresteds integrerende funktion i forhold til brugere af mange forskellige etniske grupper. Her kan det tætte daglige netværk beskrives som havende brobyggende funktioner, idet der skabes kontakt mellem kulturer, som ikke ellers har nogen berøringsflader. En kontakt, som kan få betydning for den enkelte deltagers holdninger eksempelvis til indvandrere og eksempelvis til frivilligt arbejde. Dette kan evt. have en effekt, som rækker udover det aktuelle fællesskab.

⁹⁴ “The cultural filter provides continuity so that the informal solutions to exchange problems in the past carries over into the present and makes those informal constraints important sources of continuity in long-run social change”
Making Democracy work: 174

⁹⁵ Putnam henviser i denne forbindelse til den amerikanske sociolog Granovetter, som allerede i 70’erne var inde på den kvalitetsforskel i de forskellige netværk, eller bånd, således at de ”stærke” personlige bånd, ofte kan være mindre vigtige end de ”svage bånd”, idet de sidste understøtter den samlede handling, ligesom de svage bånd kan forene forskellige grupper (Making Democracy work: 175).

⁹⁶ Citat fra Xavier de Souza Briggs i Bowling Alone:23

5.4. Social tillid.

Social trust in complex modern settings can arise from two related sources- norms of reciprocity and networks of civic engagement. ⁹⁷, hvormed altså slås fast, at tilliden ikke er blind, men netop med reference til Tocquevilles ” *selfinterest- properly understood,*” indgår i vekselvirkningen med gensidighed og netværk.

Putnam skelner mellem forskellige former for social tillid, den tillid, der er indlejret i personlige relationer, som han kan kalder for ”thick trust”. Og ”thin trust”, over for ”den generaliserede anden”.

Den tætte tillid placerer Putnam i de sammenhænge, hvor mennesker kender hinanden, og således opstået og som forudsætning for de primært tætte (bonding) netværk.

Den tynde tillid kan ifl. Putnam betragtes som udtryk for en ”permanent beslutning” om at give selv mennesker man ikke kender, hvad han udtrykker som ” *the benefit of doubt*”. Og han anfører her, at borgere, som har tillid til deres medborgere oftere udfører frivilligt arbejde, giver tilskud til godgørende formål, og deltager i politik og ”community organizations”. Han mener generelt, at mennesker, som har tillid til andre, er hvad han kalder ” all-round” gode borgere. ⁹⁸.

Ligesom Putnam mener, at brobyggende netværk og fælles normer for generaliseret gensidighed, som rækker udover et aktuelt fællesskab, har større betydning end de tætte, således mener han også, at den tynde tillid har større betydning, end den tætte, fordi den rækker videre til det han kalder ”den generaliserede anden”.

Imidlertid gælder her samme forhold, at hans påstand ikke kan bevises, men at de to definitioner på social tillid har en analytisk værdi til identifikation af forskellige kvaliteter ved den sociale tillid i en bestemt sammenhæng, og ligeledes af forskellige kvaliteter ved den sociale tillid i forskellige sammenhænge.

Når Putnam opererer med de to begreber tæt og tynd tillid, opererer han således også her med en tanke om, at den sociale kapital kan overføres fra en sammenhæng til en anden. Som beskrevet i forbindelse med de øvrige elementer i social kapital er der et metodisk problem herom, idet det er vanskeligt kan bevises kausalsammenhænge. Flere samfundsforskere anbefaler således, at man i stedet for opererer med begrebet ”gode cirkler”, ⁹⁹ som indicerer, at positive forventninger til

⁹⁷ Making Democracy work: 171

⁹⁸ Bowling Alone 2000:136-137.

⁹⁹ I **Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt**. Jurist-og økonomforbundets forlag. 2000 kap. 10. om Demokratiske normer og vaner som offentlig social kapital. diskuterer Lars Torpe Putnams opfattelse af social tillid. Torpe gør gældende, at begreberne normer og tillid i de uformelle tætte bekendtskaber med tæt social kontrol er af

eksempelvis frivilligt socialt arbejde, form af social tillid kan overføres fra en sammenhæng til en anden.

De to perspektiver på social tillid i form af tæt og tynd tillid ser jeg som brugbare analytiske redskaber, som kan være nyttige i en identificering af de faktorer, der bidrager til at skabe social kapital i en bestemt sammenhæng her de fire væresteder.

Eksempelvis kan en "social tillid" til det frivillige sociale arbejde som værende værdifuldt medbringes fra en kontekst til en anden, her værestederne, og dermed på forhånd have betydning for de frivilliges positive forståelse af deres virksomhed og bidrag til stedet, og den sociale kapital, som måske allerede er tilstede.

Og denne "medbragte sociale tillid" vil være et eksempel på "tynd tillid" idet den positive forventning eksisterer på forhånd uden at den frivillige behøver at have et større personligt kendskab til andre frivillige på stedet på forhånd.

Denne tynde tillid kan herefter i forbindelse med den konkrete virksomhed forstærkes, henholdsvis svækkes ved et personligt kendskab til det aktuelle værested og de mennesker, der agerer der.

5.5. Social kapital – forstået som "privat" og "offentligt" gode.

I begyndelsen af *Bowling Alone*¹⁰⁰ beskriver Robert Putnam, hvorledes den sociale kapital, som skabes i et bestemt forum, som eksempelvis på væresteder, også kan betragtes som henholdsvis "et privat gode" og "et offentligt gode".

Med sin beskrivelse af, at social kapital kan forstås og dermed bruges forskelligt, alt efter hvilke aktører, der forstår og bruger den kapital, der skabes i en bestemt sammenhæng viser han, at den sociale kapital i form af bestemte fælles normer, netværk og social tillid ganske vidst kan

anderledes beskaffenhed end de vil være i et demokratisk fællesskab af borgere forstået som borgere, der er bundet sammen af en bestemt struktur og som danner en demokratisk organisation .

Når talen således er om social tillid i forbindelse med medborgerskab og politisk aktivitet vil der være tale om en form for generaliseret tillid, som sammen med generaliserede normer kan være med til at binde et politisk fællesskab sammen, der ellers på andre niveauer vil være helt forskellige. Fx vil man i det politiske fællesskab også skulle acceptere mennesker, som man på andre områder står langt fra i værdier og holdninger, og den fælles normdannelse og den gensidige tillid vil skulle spænde over mennesker, som man ikke kender, og hvis holdninger man ikke nødvendigvis bryder sig om, hvor fællesskabet er baseret på principper om politisk lighed og respekt for forskellighed, anfører Torpe (ibid.: 242)

Goul Andersen anfører i samme sammenhæng, at det interessante eller teoretisk afgørende ikke er at påvise egentlige kausalsammenhænge, når det drejer sig om politisk holdnings og identitetsdannelse, men at operere med gensidige påvirkninger, som kan resultere i både gode og dårlige cirkler (med henvisning til Putnam 1993:177), og nævner som eksempel på en god cirkel, at frivilligt foreningsarbejde skaber tillid til andre, som giver incitamentet til at engagere sig i frivilligt arbejde, som igen skaber tillid...osv. (Hvad folket magter 2000:254)

¹⁰⁰ *Bowling Alone* : 20

identificeres og præciseres som eksisterende i en bestemt sammenhæng, men at den forståelse og brugen af den ikke er objektiv.

Som jeg har gjort rede for i problemformuleringen ser jeg, at Putnams teori ser ud til at kunne bruges til at indfange såvel egen kontekst, dvs. en identificering af eksistensen af bestemte forekomster af værdier, fællesskaber og tilliden til eksistensen af disse fællesskaber, samt til brug for, at disse værdier, fællesskaber og tilliden til eksistensen af dem kan forstås forskelligt og også repræsentere ”forskellige goder”.

Dermed giver anvendelsen af begrebet mig mulighed for at kombinere et forsøg på at afsøge konteksten på værestederne for tilstedeværelse af de elementer, som udgør social kapital.

Og samtidig giver det mig et grundlag for den videre analyse af hvilken betydning det har for de frivillige informanter, dvs. den sociale kapital forstået som ”privat gode”, og også et bidrag til en identifikation af, hvad der i den sociale kapital kan betragtes som et ”offentligt gode”.

Jeg forestiller mig, at eksistensen af de elementer, som udgør Putnams sociale kapitalforståelse også ved en konkret identifikation dermed kan bidrage til at identificere en del af de frivillige kontekst, og hvilken betydning, den har for de frivilliges forståelse af deres virksomhed. Dvs. den gensidighed, jeg har beskrevet i specialets problemformulering.

Dermed skulle den også bidrage til at få afgrænset informanternes ”egen kontekst”, og få den adskilt fra andre faktorer på værestederne, som også er af vigtighed for det frivillige sociale arbejdes muligheder og barrierer.

Disse andre faktorer har jeg beskrevet i afsnittet om værestederne, deres placering socialpolitisk i arbejdet med udsatte grupper, og dermed også vilkårene for værestedernes og det frivillige sociale arbejdes.

5.6. Diskussion af anvendelse af begrebet social kapital.

I beskrivelsen foran har jeg indflettet nogle af de kritikpunkter, der er rettet mod Robert Putnams brug af de tre elementer, han omfatter med begrebet social kapital.

Det man kan udlede af eksempelvis Portes kritik er en opfordring til tydelig beskrivelse af, hvilke empiriske fænomener, der lægges til grund for identifikationen af social kapital.

Idet en mere løs beskrivelse af ”det gode ved fællesskab” ifl. Portes ellers må tages som udtryk for kommunitaristiske synspunkter, der må betragtes som politiske og ikke videnskabeligt baserede.

Som jeg har gjort rede for det i specialets problemformulering er min intention med inddragelse af Putnams socialkapitalteori at få identificeret, hvilke værdier og fællesskaber på værestederne, som de frivillige informanter oplever sig i overensstemmelse med.

Og forudsætningen er hermed som beskrevet, at der ikke på forhånd er tilskrevet disse værdier og fællesskaber bestemte gode egenskaber.

Herved adskiller tilgangen sig fra den kommunitaristiske prægede socialpolitiske tilgang, ifl. hvilken det frivillige sociale arbejde er godt, fordi det er frivilligt og personligt og ikke lønnet og professionelt.

Med en præcisering af de elementer, jeg søger at identificere skulle jeg få mulighed for både at undgå en politisk præget forforståelse af de frivillige informanters opfattelse, samtidig med at min forforståelse med inddragelse af teori om social kapital er, at der i væresteds sammenhæng findes potentialer for det frivillige sociale arbejde, som kan have positiv betydning. .

Spørgsmålet bliver hvilke potentialer, og hvordan de forstås af de frivillige informanter. Jeg vil i starten af hvert kapitel i analysen beskrive, hvordan jeg søger at identificere tilstedeværelsen af de tre elementer, og dermed hvilken operationalisering, jeg har anvendt.

Overordnet må jeg som beskrevet basere identifikationen af de tre elementer på den enkelte informants opfattelse og forståelse heraf.

Idet det er den enkelte informants opfattelse af værdier, fællesskab og opfattelse og forståelse af dette netværks kvalitet for pågældende der er i fokus for undersøgelsen..

Samtidig forudsætter dokumentation af eksistensen af de tre elementer en vis udbredelse, da der ellers ikke kan være tale om social kapital.

Der indgår derfor også i min operationalisering en opstilling af kvantitative parametre, som skal være tilstede, for at jeg kan sandsynliggøre eksistensen af social kapital.

Jeg indleder min analyse med besvarelse af spørgsmålet om informanternes forståelse af deres virksomhed med inddragelse af en hverdagslivsteoretisk belysning. Og dermed starter jeg med at søge at identificere, hvad informanterne oplever som deres ”private gode” i forbindelse med deres frivillige virksomhed.

Og herefter søger jeg på baggrund af de empiriske udsagn at identificere udsagn, der kan indikere tilstedeværelsen af fælles normer netværk og social tillid som et forhold, som det ”private gode” relateres til.

II del. Empirisk del:

6.0 undersøgelsens opbygning.

6.1. Den empiriske undersøgelse.

I metodeafsnittet har jeg redegjort for en fænomenologisk tilgang som videnskabsteoretisk baggrund for min undersøgelse. Og jeg vil her gå videre med en beskrivelse af den konkrete udmøntning af min undersøgelsesmetode.

Steinar Kvale beskriver i sin introduktion til det kvalitative forskningsinterview to forskellige tilgange til skabelse af viden. Han bruger metaforerne minearbejderen som udtryk for det at gå målrettet ”efter guldet”, som formodes at befinde sig et sted, og som den anden metafor den opdagelsesrejsende, som udtryk for en videnskabssøgende tilgang, som repræsenterer åbenhed over for ny og utilsigtet viden.¹⁰¹

Det betyder at man som udgangspunkt i den fænomenologiske forskningstilgang forsøger at sætte forforståelsen i parentes, vel vidende, at der er tale om et ideal, som ikke kan nås. Og idealet medfører et krav til, at man i processen gør rede for, hvilke elementer, der kan ”forstyrre” den rene tilgang. Og hvilke teoretiske og begrebslige rammer, der i analysen får en styrende funktion. Begrebet intersubjektivitet, som centralt begreb i den fænomenologiske sociologi gælder også i den relation, der er mellem informant og interviewer, og træder i kraft allerede før interviewet finder sted, idet der med min forberedelse af interviewtemaer er foretaget en afgrænsning og styring.

Med valg af det semistrukturerede forskningsinterview som mit empiriske vidensindsamlingsredskab prøver jeg at kombinere en målrettet søgen med inddragelse af temaer, der hermed kommer til at udgøre den på forhånd givne struktur, med en interesse i at lade mig oplyse og belære af den enkelte informants beskrivelse, oplevelse og fortolkning af de forhold, som temaerne beskriver.

Med denne form har jeg til hensigt at give den enkelte informant så vide rammer som muligt inden for de nævnte temaer. I den tematiske opbygning af interviewene har jeg trukket på inspiration fra forskellige side. Dels har jeg før min undersøgelse besøgt væresteder og hørt om ”løst og fast” fra dagligdagen. Jeg har også ladet mig inspirere af de undersøgelser af frivilliges motiver til frivilligt socialt arbejde, som jeg har refereret til i specialets problemformulering.¹⁰² Heraf fremgår, at de

¹⁰¹ Jf. Steinar Kvale: Interview. Hans Reitzels forlag 1999. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview :7

¹⁰² Jf. specialets problemformulering. Pkt. 1.3.: Eksempler på frivilliges forståelse af deres virksomhed.

frivillige nok samles om praktiske aktiviteter, men at den enkeltes personlige fortolkning omkring det frivillige arbejde i form af bestemte værdier og forestillinger har en central funktion. Og at gensidighed i form af fællesskaber og mulighed for at realisere bestemte værdier har en central funktion for mange frivillige.

Med den fænomenologiske tilgang som afsat tænkes de kvalitative interviews at give informanterne mulighed for at beskrive og udfolde deres virksomhed som frivillige således, at der fremkommer materiale, som vil kunne belyse såvel intentionalitet (motiver) som intersubjektivitet (gensidighed). Temaerne er styret af mit ønske om, at interviewmaterialet skal udgøre det empiriske grundlag for *såvel* identificering og analyse af interviewpersonernes forståelse af deres virksomhed og *som* mulig identificering af fælles normer for generaliseret gensidighed, netværk og social tillid, dvs. social kapital, også forstået som det jeg i problemformuleringen kalder ”egen kontekst”.

Jeg har derfor udarbejdet interviewtemaer sådan, at de *både* har interviewpersonen i centrum for beskrivelse og fortolkning (intentionalitet) og *også* sætter fokus på interviewpersonens samspil med omgivelserne, og en beskrivelse og fortolkning af disse omgivelser (intentionalitet og intersubjektivitet).

Med fokus på interviewperson, omgivelser og samspillet mellem dem, er jeg i min udvælgelse af temaer inspireret af Bolette Christensens artikel: At interviewe for at lære¹⁰³. Hun indleder således: ”*Formålet med interviewet som forskningsinterview er at opnå ny viden om og ny forståelse af sociale fænomener via de personlige erfaringer, som interviewpersonen kan aktivere, formulere og bidrage med i en dialog med interviewerens.*”

Med inspiration fra det etnografiske interview lægger hun vægt på, at interviewpersonen kan komme med ”*egne erfaringer og nuancer på dagligdagen*”, og at interviewet i så vid udstrækning som muligt bidrager til beskrivelse af ”*kompleksitet og detaljerighed....og i eget sprog.*”¹⁰⁴.

¹⁰³ Bolette Christensen : At interviewe for at lære. 1994.: 1

¹⁰⁴ Med vægten på informantens beskrivelse af ”egen kontekst” trækkes på inspiration fra det etnografiske interview, hvor der lægges vægt på at informanten kommer ”*med egne erfaringer og nuancer på dagligdagen*”, og i så vid udstrækning som muligt bidrager til beskrivelse af ”*kompleksitet og detaljerighed....og i eget sprog*”. Kilde: At interviewe for at lære af Bolette M. Christensen. Institut for Statskundskab. Københavns Universitet 1994.: 11

6.2. Interviewtemaer.

I det følgende beskrives og motiveres de enkelte interviewtemaer. Jeg har som nævnt været inspireret af den etnografiske og udforskende tilgang i interviewet, således at de udvalgte temaer tænkes bredt at dække ”livet som det udfolder sig og opleves af den frivillige på værestedet”.

Faktuelle oplysninger af betydning for den frivillige virksomhed:

Indeholder informantens beskrivelse af faktuelle forhold omkring værestedet. Oplysninger vedrørende første kontakt med nuværende arbejdssted, starttidspunkt for det frivillige sociale arbejde på værestedet og måske frivilligt arbejde i øvrigt, baggrund herfor, den konkrete årsag til starten på det frivillige arbejde, alder, uddannelse og erhvervs erfaring.

Beskrivelse af frivillige på stedet.

Hensigten med at spørge til informanternes opfattelse og forståelse af de frivillige, deres sammensætning, forudsætning, kompetencer m.m. er at give dem mulighed for udover faktuelle områder at reflektere over de frivillige som gruppe, hvem er de? Distancen, der opstår, når informanterne taler om ”gruppen af frivillige” kan give informanterne muligheder for refleksion, som sætter den beskrivelse, de kan give af sig selv som frivillige i perspektiv. Dvs. de får mulighed for at koble det mere generelle ”de frivillige på stedet” til beskrivelsen af egen ”oplevelse af det at være frivillig”.

Brugerne:

Brugerne udgør den målgruppe, som værestederne, deres formål, og de frivilliges indsats skal ses i forhold til. Dvs. de bruger og bidrager til den kultur, der udfolder sig på stedet og de aktiviteter, der finder sted. De indgår i informanternes motivation, selvopfattelse og aktiviteter. Hvem er brugerne, og hvorfor kommer de. Udover de muligheder for svar omkring faktuelle forhold, der ligger i spørgsmålene, giver de også mulighed for at få belyst forhold omkring gensidighed mellem brugere og informanter.

Motiver til frivilligt socialt arbejde:

Det drejer sig om informanternes beskrivelse og forståelse af begivenheder, mennesker, værdier m.m., som de tillægger betydning for deres deltagelse i frivilligt socialt arbejde.

Ligeledes søges gennem spørgsmålet svar på, hvad det frivillige sociale arbejde betyder for informanternes tilværelse i øvrigt, dvs. hvad de bærer med sig fra det frivillige sociale arbejde. Her fokuseres igen på mulig gensidighed mellem informant og værested. De frivilliges motiver sættes også i relation til den konkrete anledning til, at det frivillige sociale arbejde blev en realitet.

Krav og forventninger til ”den gode frivillige”.

Spørgsmålet hænger sammen med forrige tema på den måde, at det giver informanterne mulighed for at reflektere over, hvilke krav de mener, der bør stilles til den frivilliges indsats på stedet. Hermed gives mulighed for at sætte beskrivelse af egne motiver i relief, og mulighed for at konkretisere, hvilke værdier, de prioriterer i forbindelse med det frivillige arbejde.

Baggrund og kompetencer personligt og fagligt.

Oplysninger om kompetencer og baggrund bidrager til forståelse af sammenhæng mellem indsats og forudsætninger. Og også af, hvad informanterne kan bruge af deres forudsætninger, og hvad de mener de bør bruge. Hvordan passer deres kompetencer ind i stedets dagligdag og kultur og behov. Hvilke kompetencer tillægger de værdi i forhold til deres virksomhed som frivillige. Hvilke kompetencer tillægges værdi af henholdsvis organisation, kolleger og brugere? Hvad er forskellen på de frivillige i denne sammenhæng og uddannede lønnede eksempelvis socialrådgivere og pædagoger. Hvad kan de frivillige her, som de andre ikke kan, og evt. vice versa.

Informanternes oplevelse af at være frivillig.

Dette tema er tænkt til beskrivelse af informanternes egen forståelse og oplevelse af deres virksomhed som frivillige. Til støtte for informanternes beskrivelse beder jeg dem beskrive ”den bedste” og ”den værste dag/nat” i deres tid på værestedet, hvilket giver dem mulighed for at reflektere over og skærpe holdninger og oplevelser. Temaet må ses i fortsættelse af temaet om deres motiver til at komme. Hvad er det der gør, at de bliver ved? Informanternes beretning her kan også fortælle om den frivilliges oplevelse af egen placering i det ”frivillige” univers blandt andre frivillige, i forhold til de ansatte og i forhold til organisationen. Hvad er det bedste ved ikke at agere som professionel? Har denne skelnen mellem det frivillige forstået som det primært uprofessionelle og det lønnede forstået som det primært professionelle nogen betydning i dagligdagen?

Aktiviteter på stedet:

Da et af hovedformålene med væresteder er mulighed for kontakt, må de aktiviteter, der foregår også antages at medvirke til dannelsen heraf. Hvad udfører informanterne (de frivillige) af aktiviteter, hvad ved de om, hvad de ansatte udfører, og evt. hvad bestyrelsens aktiviteter består af. Hvad kan de fortælle om arbejdsdelingen, hvilken betydning har den og for hvem. Hvad synes de om de aktiviteter, der foregår, og for hvem er de gode. Hvilken betydning tillægger de forskellige aktiviteter? Mad til den sultne, og kontakt til den ensomme, hvilken betydning har deres indsats her, som kan fremme fællesskab og netværksdannelse? For at få informanterne til at holde fast i beskrivelse af, hvad der faktisk foregår beder jeg dem bl.a. tage udgangspunkt i beskrivelse af ”en ganske almindelig dag” eller ”en ganske almindelig uge”, dens rytme og rutiner.

Begrebet magt.

Magt er aktuelt i fokus i forhold til socialt arbejde i offentligt regi, mens magt stort set betragtes som fraværende i både den socialpolitiske og frivillige diskurs om frivilligt arbejde. Hvordan afspejles denne holdning i forhold til informanternes opfattelse af egen virksomhed, og værestedernes virksomhed. Mit udgangspunkt for spørgsmålet herom skal som øvrige spørgsmål bidrage til forståelse af informanternes selvopfattelse og af værestedernes som arbejdssted, ud fra en nysgerrighed og forestilling om, at der med de brugergrupper, der frekventerer værestederne nødvendigvis må opstå konflikter, som skal håndteres på en eller anden måde. Nysgerrigheden går da på, hvorledes man konkret håndterer disse situationer: Hvorledes håndteres den magtudøvelse, der nødvendigvis må finde sted i visse situationer, og hvem udøver den?

Organisationens mål og informanternes:

Når informanterne spørges til begge områder hænger det sammen med en antagelse om, at der kan være overensstemmelser og forskelle. Udadtil opfattes og omtales de frivillige organisationer, her værestederne som præget af en fælles og enig kultur, og som bærere af fælles værdier, bl.a. i forhold til den socialpolitiske indsats. Informanternes beskrivelse tænkes at kunne bidrage til tydeliggørelse af både sammenfald og forskelle mellem deres og værestedernes målsætninger. Temaet handler således også om informanternes oplevelse af at være frivillige i en frivillig social organisation og kan ses bl.a. i forlængelse af tema om motiver til arbejdet. Hvad betyder det for motiver, aktiviteter og selvopfattelse, at aktiviteterne foregår i ”det frivillige rum”.

Den frivillige og den offentlige organisation.

Dette tema er tænkt i relation til det foregående tema om den frivillige organisation og de frivillige informanternes overvejelser heromkring, idet en del af overvejelserne kan tænkes at gå på forskelle mellem ”det frivillige” og ”det offentlige ” bl.a. i forhold til de målgrupper, de frivillige organisationer som værestederne arbejder med. Desuden omfatter temaet også informanternes overvejelser omkring de to områder set i lyset af aktuell socialpolitik. Så hvad betyder det for motiver, aktiviteter og selvopfattelse, at aktiviteterne foregår i det ”frivillige rum” til forskel fra eksempelvis det offentlige rum. Hvad tænker de om arbejdsdelingen mellem sektorerne? Deres overvejelser omkring ”det offentlige” inddrages således både omkring det organisatoriske, dvs. ”det offentlige ” forstået som bureaukrati og det offentlige forstået som den del af socialpolitikken, der udmøntes som ”offentlige ydelser”.

6.3.Udvælgelse af informanter :

Specialets informanter er udvalgt på baggrund af Jørgen Anker og Inger Koch Niensens definition på frivillighed i deres undersøgelse ”Det frivillige arbejde” SFI 1995¹⁰⁵:

Forfatterne er inde på afgrænsningsproblemer omkring frivillighed/tvang, og nævner her som eksempel på en form for tvang, at frivilligt arbejde i nogle tilfælde kan være resultat af fx et forventningspres.

To af de frivillige, som jeg valgte som informanter var på tidspunktet for interviewene i henholdsvis aktivering og arbejdsprøvning, og ville således ifl. SFI- kriterierne være udelukket. Imidlertid vurderede jeg, at deres ønske om frivilligt arbejde skulle have forrang, selvom det frivillige sociale arbejde foregik, samtidig med at de pågældende var i en erhvervsmæssig afklaringsituation med økonomisk støtte fra det offentlige. I øvrigt begrundede begge informanter deres ønske om at udføre frivilligt socialt arbejde i deres konkrete situation med, at de begge tidligere og for den enes vedkommende samtidig med nuværende engagement, havde udført og udfører frivilligt socialt arbejde.

¹⁰⁵ Jørgen Anker og Inger Koch Nielsen: Det frivillige arbejde. Socialforskningsinstituttet (1995) Her defineres frivilligt arbejde således: - en ulønnet indsats (evt. med dækning af udgifter eller mod en symbolsk betaling), har ikke direkte noget med ens job at gøre, foregår i en form for organisatorisk sammenhæng (en organisation , en gruppe eller en forening), foregår ifølge en fast ”aftale”, er ikke udelukkende til gavn for personen selv eller dennes familie, aktivt medlemskab i sig selv er ikke nok, det foregår frivilligt (aktiveringstilbud falder uden for) (ibid.: 14.)

Der er 5 kvinder i alderen 39 til 68, og 3 mænd i alderen 29 til 63. Deres erfaring som frivillige strækker sig fra 2 måneder til 9 år. De har alle en stabil fast rytme og tilknytning til værestederne. Deres arbejdstid og tilstedeværelse varierer ca. 8 timer ugentligt til 30 timer om ugen¹⁰⁶.

Da samtlige informanter som blev interviewet udelukkende formodes at have gjort det af lyst, kan man måske heraf udlede at de også gjorde det, fordi de overvejende var tilfredse med deres virksomhed. Det viste sig i hvert fald at være tilfældet for samtlige informanter. Det må selvfølgelig have en betydning for deres positive fremstilling af deres virksomhed. Dvs. at min undersøgelse tager afsæt i frivillige som er tilfredse med deres virksomhed.

Mit udgangspunkt vil være, at da kriteriet er frivillighed, vil den interviewede informant pege på positive kvaliteter ved det frivillige sociale arbejde, ellers er vedkommende der ikke. Man kan så forestille sig en vekslende læggen vægt på de kvaliteter, som jeg går ud fra må være tilstede omkring en personlig tilgang, og en form for gensidighed mellem informant og værested.

Min undersøgelses resultater omkring de tilfredse frivillige og deres oplevelse af positiv gensidighed mellem dem og værestederne bidrager til en beskrivelse af frivilliges forståelse af deres frivillige virksomhed, når den tegner sig positivt, og de forhold på værestederne, som de oplever en positiv form for gensidighed i forhold til.

Da der ikke er tale om en repræsentativ undersøgelse vil jeg beskrive det sådan, at undersøgelsen peger på det frivillige sociale arbejdes muligheder på de præmisser, jeg har fremhævet. De motiverende forhold ved det frivillige sociale arbejde bliver således tydeliggjort med de tilfredse informanter. Det mener jeg ikke ændrer ved de kvaliteter, som fremanalyseres på baggrund af det empiriske materiale. Det tydeliggøres blot.

Informanterne blev forinden interview oplyst om formål og interviewets udgangspunkt, dvs. min interesse for deres *oplevelse, viden, erfaringer og holdninger* som frivillige, dog forstået således, at jeg havde nogle områder inden for feltet, som jeg på forhånd havde udvalgt som relevante for interviewet. De blev orienteret om, at der vil blive henvist til værestederne i specialet, men at deres udsagn ville blive anonymiseret. De blev tilbudt at læse specialet i færdig udgave, hvad flere gav udtryk for interesse i.

Kontakten til de frivillige informanter blev formidlet af de stedlige ledere af værestederne efter længere samtaler, hvor de fik forklaret formål og forudsætninger for specialet. Jeg efterlyste folk, som gerne måtte havde en vis erfaring med frivilligt socialt arbejde.

¹⁰⁶ De to informanter, som er i henholdsvis aktivering og arbejdsprøvning har hver 30 timer ugentligt.

Selvom de 8 informanter, jeg endte med at interviewe har meget forskellig anciennitet som frivillige i nuværende aktivitet på værestederne, skal det bemærkes, at de 6 af informanterne har erfaring med frivilligt arbejde, enten som nævnt sideløbende med deres aktuelle væresteds engagement eller fra tidligere aktiviteter.

6.4. Udvalgelse af væresteder.

De fire væresteder, som indgår i nærværende undersøgelse er beliggende i Århus. Det frivillige sociale arbejde med udsatte grupper har naturligt en større brugergruppe i de større byer, idet de strukturelle forhold som et kriterium for udsathed formodes at træde tydeligere frem i en bymæssig sammenhæng. Hvilket også betyder, at de problemstillinger, som vil kunne gøre sig gældende omkring det frivillige sociale arbejde og gruppen af udsatte brugere tænkes at træde tydeligere frem i en større by som Århus. De fire væresteder vurderes at opfylde kriteriet for at kunne kaldes frivillige sociale organisationer, som deltager i et samarbejde med offentlige og private instanser¹⁰⁷. Her skal blot kort nævnes de fire væresteder, og kort deres målsætning, hvoraf det fremgår, at deres målsætning svarer til den generelle målsætning for væresteder, hvorfor de forekommer relevante som undersøgelsessteder¹⁰⁸.

Cafe Parasollen:

Selvejende institution startet i 1994 på initiativ af Viby kirkes nu afdøde sognepræst Arne Hareskov . Drives i samarbejde med KFUM's sociale arbejde i Danmark.

Formål jf. vedtægternes § 2: At være et alkoholfrit miljø, der er åbent for alle uanset social status, at være et mødested - et værested og et spisested i lokalområdet, at tage initiativ til aktiviteter og lokalt samarbejde vedrørende forebyggende arbejde og lignende, at være arbejdsplads og samlingssted for en bred kreds af frivillige medarbejdere. Formålet opfyldes ved på Den danske Folkekirkes grund at yde en social og diakonal indsats, der kan bidrage til at skabe værdige kår for mennesker..

¹⁰⁷ De opfylder følgende definition på frivillige sociale organisationer: De er frivilligt oprettet og kan derfor også selv bestemme, om de vil nedlægge sig igen. De eksisterer ikke primært for at skabe profit. Deltagerne har en frivillig tilknytning til organisationen. Der indgår frivilligt ulønnet arbejde i et eller andet omfang. Kilde: Lars Skov Henriksen. Lokal frivillig organisering i nye omgivelser. Ålborg 1996-

Af SFI- undersøgelsen : De frivillige sociale organisationer (Anker 1995) fremgår i øvrigt, at de frivillige sociale organisationer dækker over et stort og meget forskelligartet felt. De humanitære og kirkelige organisationer hører til de ældste, mens sygdoms - og handicaporganisationerne overvejende er blandt de yngre.(ibid.: 31)

¹⁰⁸ En mere detaljeret beskrivelse af medarbejderfordeling, lønnede og frivillige, finansielle forhold og samarbejdsaftaler med eksempelvis Århus Kommune fremgår af vedlagte **bilag** om de fire væresteder.

Det blå sted.

Stedet startede som genbrugsbutik i slutningen af 70'erne, udviklede sig til et kontaktsted, og har fungeret som værested "Det blå sted" siden 1984. Stedet drives i tilknytning til Blå Kors Danmark.

Og formål beskrives (§ 2) således:

1 Værestedets formål er - i overensstemmelse med lov om Social Service og blå Kors Danmarks formål og diakonale selvforståelse - inden for støttende rammer og et alkoholfrit miljø at være et aktivitetspræget omsorgssted, hvor målgruppen stimuleres til deltagelse i aktiviteter, der passer til deres behov er med til at øge deres livskvalitet.

2. Målgruppen er misbrugsskadede mennesker, der ikke kan klare sig i eget hjem og som har behov for støtte til løsning af deres personlige problemer. Bistanden gives ud fra et kristent helhedssyn, der respekterer den enkeltes absolutte og ukrænkelige værdighed

Livsværkstederne

Start, idé og målsætning: Startet af KFUM's sociale arbejde, Brabrand kirke og Brabrand Boligforening. Oprindeligt som forsøg i forbindelse med socialministeriets program " Nye veje i den by - og boligsociale indsats" år 2000,

Målsætningen var at etablere et miljø omkring de mest udsatte og udstødte grupper i lokalområdet (Gellerup, Brabrand). Deltagerne er inddelt i brugere, og frivillige/aktiverede. Projektet er gjort permanent fra januar 2003.

Kirkens Korshær natværested

Start, ide og målsætning : Kirkens Korshærs hjælpetjeneste har eksisteret i Århus siden 1918, og består i dag af varmetuer, herberger, genbrugsbutikker, og en nattjeneste, som har eksisteret siden 1990. Kirkens Korshærs grundregler for den samlede virksomhed lyder: *At yde hjælp til nødstedte mennesker i form af omsorg, rådgivning, og behandlingsarbejde.*

6.5. Beskrivelse af analysens opbygning

I 1. del af analysen afsøger jeg de frivillige informanternes udsagn i et hverdagslivsteoretisk perspektiv.

Og med det udgangspunkt, som er beskrevet i specialets problemformulering og metodedel, at den enkeltes forståelse med bestemte handlinger meningsfuldt må ses i sammenhæng med nærmeste kontekst prøver jeg i 2. del af analysen at afdække hvori de forhold består, som informanterne oplever deres virksomhed i gensidigt forhold til.

Da jeg i min afsøgning af det frivillige sociale arbejdes muligheder og barrierer også er interesseret i at identificere, hvorvidt der er sammenhæng mellem muligheder og barrierer og henholdsvis frivilliges forståelse og socialpolitisk forståelse af de frivilliges virksomhed foretager jeg i 3. del af analysen en sammenlignende analyse af empiriske udsagn fra specialets informanter og socialpolitiske udsagn som de fremstår i socialpolitisk redegørelse af 2002, som jeg bruger som gennemgående empirisk materiale vedrørende ”socialpolitisk forståelse”.

I 4. del af analysen samles op og diskuteres på undersøgelsens resultater sammenholdt med den empiri, der er inddraget i specialets beskrivende del. Og der perspektiveres på undersøgelsens metode og resultater .

1.del af analysen.

7.0 Frivilliges forståelse af deres virksomhed - en hverdagslivsteoretisk analyse.

7.1. Upåagtede aktiviteter - og selvfølgelighedens symbolske orden.

Det fremgår af samtlige beretninger fra de 8 informanter, at de aktiviteter informanterne udfører, anses for at være almindelige forstået på den måde, at de ikke kræver nogen professionel viden.

Dette fælles synspunkt kan samles i følgende udtalelse fra én af de otte informanter:

Altså det, ja om du kalder det faglighed eller det er personligt, det ved jeg ikke rigtigt, det kan jeg ikke rigtigt skelne imellem, fordi det hænger sådan for mig, da hænger det meget sammen, altså det er ikke...jeg skal ikke hen og slå op i nogen fagbøger for at klare jobbet. (7:14)

Det der kendetegner beretninger om aktiviteterne, som madlavning, rengøring, spil, og udflugter, er at de har det præg af selvfølgelighed, som karakteriserer, det der i Birte Bech-Jørgensens fænomenologiske hverdagslivsforståelse kaldes for de upåagtede aktiviteter.

Samtidig med at informanterne beskriver deres gøremål som ”almindelige” og ” ikke noget særligt” fremgår det af de empiriske udsagn, at hver enkelt informant har en særlig mening med aktiviteterne og med sin virksomhed i det hele taget. Det fremgår bl.a. af nedenstående eksempel,

hvor spil, samtale og kontakt foregår i en mere eller mindre tilfældig sammenhæng, men der er en hensigt med at spille et spil og sidde og snakke almindeligt:

...det kan jo bare være det at sidde og snakke ganske almindeligt, som vi to gør her, sidde og få en god og fortrolig snak med hinanden, eller bare sidde og hyggesnakke, det kan være meget med at sidde og spille yatzy eller ludo eller noget andet, de har lyst til at spille, eller det kan være noget med, at vi bestemmer, at vi går en tur eller et eller andet - ja, men der er såmænd mange ting, og så er der meget af al det praktiske vi sådan laver mht. at skrælle kartofler og sådan, det er også sådan noget med at prøve at få brugerne med til at hjælpe med det, så vi kan sidde og få en snak...(3:3

Alle informanter fremdrager det, at man får en almindelig snak og markerer dens "almindelighed" som værende anderledes end den professionelle samtale. Den professionelle samtale fremhæves som den samtale, der har et specielt behandlende formål for klienter og brugere, og informanterne gør meget ud af at slå fast og markere, at de i arbejdet som frivillige er anderledes og at deres formål er anderledes end de professionelle.

Samtidig med, at informanterne beskriver, at de befinder sig godt ved de konkrete aktiviteter, så fremgår det, at aktiviteternes værdi i det samlede billede kommer af den helhed, de indgår i, og den mening de tillægges.

Aktiviteterne og den værdi de tillægges indgår dermed i skabelsen af hverdagen, og indgår i skabelsen og opretholdelsen af selvfølgelighedens orden. Denne orden udgør en orden som giver den enkelte frivilliges hverdag også som frivillig selvfølgelighedens præg, og samtidig skal denne orden afbalanceres med omgivelsernes forventninger og forestillinger, hvilket fremgår af nedenstående citat.

Jeg går ikke sådan og tænker på til daglig, hvilken betydning, det har - men så ligger det alligevel et eller andet sted, fordi vi har én der kommer, som er meget alkoholiker. Jeg tror simpelthen ikke, han får andet at spise, end hvad han får her. Og når han kommer hen på eftermiddagen og siger, jeg skal have min morgenmad,(.....) så kan jeg godt finde på at sige : Giv ham et spejlæg, for han får ikke andet. (1:4)....Det gør ikke noget, han bliver mæt af det, fordi så behøver han ikke så mange øl. Så et eller andet sted ligger det jo..... (1:5)

Hun får bekræftet nogle af sine intentioner og værdier omkring sin virksomhed, og samtidig ved hun godt, at den skal afbalanceres i forhold til omverdenskrav, som bl.a. økonomi

...Men jeg har også haft det sådan- og det skal jeg passe på med, fordi det er jo en forretning, der skal køre rundt. Jeg har haft det sådan, at jeg kunne nemlig give alting væk.(1:5)

En forudsætning for opretholdelsen af den selvfølghedens symbolske orden, er at det kontinuerligt fornyes og opretholdes. Da det ikke baseres på formelt nedskrevne regler, er en kontinuerlig formidling af måden, hvorpå tingene sker, en forudsætning for opretholdelsen af den eksisterende hverdagskultur. Derfor er gentagelserne, rytmerne og rutinerne på stederne vigtige. Da den enkelte frivilliges intentioner med aktiviteterne ikke beror på nedskrevne regler, fordi de netop er personlige, er formidlingen til nye frivillige central, hvilket nævnes af flere af informanterne::

”Vi laver meget mad. Vi laver en del mad, og står meget i køkkenet. Det er egentlig den største produktion. Fordi den tid, hvor jeg er her, da er der mest travlt i køkkenet. Men altså indimellem, så sidder vi og har vores pauser, og sidder sammen med gæsterne. Og nogen spiller sammen med dem. Altså, men det er egentlig meget de studerende, og det synes, jeg man skal give dem lov til, fordi det er ligesom det, de også skal lære.” (1:4)

Flere af informanterne giver eksempler på tilbagevendende begivenheder og den ugentlige rytme på værestedet som udtryk for en positiv side af arbejdet:

Om fredagen kommer bowlingfolkene som er en pensionistklub. De skal have smørrebrød....(2:1).....Om tirsdagen og torsdagen er der en gruppe, som syr, og laver forskellige ting. Og torsdag eftermiddag, kommer hobbyklubben og syr perlekranse og laver forskellige ting. Det er for nogen af de ældre. (2:15)

Den ugentlige rytme markeres også ifølge én af informanterne ved, at der er forskel på ugens dage, således at der opretholdes en næsten gammeldags traditionel markering af søndag versus hverdag.

Der er meget forskel på søndag og så hverdage. Hverdage er her travle, og vi er meget i køkkenet, og laver en del ekstraarbejde. Så er der kartoffelsalat, så er der bøf, og så er der frikadeller, og så er der øllebrød, og så vasker vi gulv i køkkenet og på gæstetoiletet. Så der er sådan noget hele tiden, og hvis vi har mange gæster, så er der travlt. Det kommer så an på antallet af gæster. Om søndagen, da laver vi ikke ekstrating. Da kan vi godt komme hen og sidde og snakke (1:6):.

7.2. Den personlige tilgang - og selvfølghedens symbolske orden.

Samtlige informanter udøver deres frivillige virksomhed som beskrevet ved at udføre almindelige aktiviteter, som markeres på forskellig vis, bl.a. ved deres forskellighed fra professionelle aktiviteter, ligesom de frivillige markerer deres rolle ved at de ikke er tilstede som professionelle. Det beretter flere af informanterne om, hvorledes brugerne responderer positivt på, også hvad de ikke er. Én af de frivillige informanter formulerer det således:

Tit, så spørger folk, om man er pædagog. Nej, det er man ikke. Nå, ok....det virker som om, det kan lidt bedre gå. Jeg tror mange af dem har fået den dosis pædagog, de skal have...og socialrådgiver sikkert også..(8: 8-9)

Da de fleste af informanterne har en social eller pædagogisk baggrund, betyder det, at de i situationen lægger afstand hertil.

Det er de nødt til, da brugernes accept af deres fremtræden og forholdemåde er afgørende, for at de kan realisere deres intentioner som frivillige, som det fremgår af forrige afsnit om intentionalitet og deres symbolske håndteringer.

Brugerne og deres accept af de frivillige er en forudsætning for, at målene med det frivillige sociale arbejde meningsfuldt realiseres af de frivillige.

Da kontakten og fællesskabet med brugerne indgår i informanternes forestillinger om deres arbejde og da de ønsker at leve op til deres egne forestillinger som gode frivillige inddrager de deres professionelle kunnen på den måde, at denne kunne og viden konverteres til at være almindelige aktiviteter, som de øvrige de foretager sig. Én af informanterne beskriver hvor vidt hun bruger sin professionelle viden som sygeplejerske på følgende måde:

Nej, ikke umiddelbart, men de ved jo godt, jeg er sygeplejerske, så hvis de har noget i den retning og nogen spørgsmål, så kommer de til mig: Kan du ikke svare på det her....Kan du ikke lige se på den her tå, eller det her skinnebessår, eller hvad det nu er...det gør jeg så. På den måde henvender de sig direkte til mig omkring altså de sygeplejemæssige opgaver ikke...og i hvert fald de psykisk syge er fortrolige med mig ikke.(4:12)

Den professionelle kunnen flyttes over i en hverdagsverden, hvor den bliver omsat til endnu en personlig kvalitet ved den frivillige. Alle ved at den professionelle viden inddrages, brugerne og øvrige medarbejdere, men den indgår på lige fod med øvrige aktiviteter.

Det betyder at den indgår som en del af den enkelte informants intention med det frivillige sociale arbejde, der som beskrevet ovenfor markeres ved adskillelsen mellem professionel og personlig tilgang.

Hermed understreges igen, at den enkelte frivilliges formål med sine aktiviteter må ses i sammenhæng med nærmeste kontekst, og de værdier (meningsuniverser) som beskrevet oven for. Og den personlige tilgang har så høj status i den enkelte informants forståelse og i omgivelsernes forståelse, så anvendelsen af professionel kunnen underordnes dette forhold.

Det sker i så udpræget grad, så de fleste af informanterne samtidig med, at de beskriver, hvor stor nytte de har af deres professionelle viden og kunnen, næsten ignorerer den, når de skal fremhæve betydningen af den menneskelige og personlige dimension i deres virksomhed.

Det menneskelige. Det faglige kan jeg sådan set ikke bruge til noget. Psykologien ikke, men ved du hvad, det har de andre (frivillige) også uden at have uddannelsen. Det skal man jo ikke tage uddannelse for at have menneskekundskab. Jeg synes, de er rigtig gode dem derude. (Livsværkstederne)..... (6:9)¹⁰⁹

De frivilliges håndtering af den personlige tilgang i forhold til deres professionelle viden og kunnen er central for deres virksomhed.

En vellykket håndtering heraf, dvs. en placering af deres professionelle viden og kunnen, som understøtter deres intentioner med deres virksomhed indgår i opretholdelsen af selvfølgelighedens symbolske orden i en balance mellem informanternes forestillinger og intentioner med deres virksomhed og omgivelsernes ønsker og krav, som i denne sammenhæng fokuserer på ” det personlige”.

7.3. Meningsuniverser – og selvfølgelighedens symbolske orden.

Selvom informanterne beskriver, at de blot udfører ”almindelige aktiviteter”, og at det ikke er ”noget særligt”, og især, at aktiviteterne ikke har nogen særlig intention, så fremgår det af deres udsagn, at de har en intention, men at det blot er en anden end den informanterne forbinder med deres professionelle lønarbejdervirksomhed og med den hjælp, der ydes inden for det offentlige system.

Nogle af intentionerne er fælles for samtlige informanter og nogle er forskellige. Det vigtige i denne sammenhæng er, at både de fælles og de individuelle forestillinger af den enkelte informant opleves som meningsfuld.

¹⁰⁹ Tallet i parentes efter hvert citat angiver henholdsvis et nummer, som kan identificere informanten, og det sidste tal angiver sidetal i interviewet.

Og det er centralt i den sammenhæng at pege på, at når informanterne fremhæver bestemte værdier, som jeg vil forstå som del af deres intention med deres virksomhed, og når de giver eksempler herpå, så kan informanterne gøre det, fordi der er tale om intentioner og værdier, som er accepteret på værestederne.

Hvis jeg først ser på, hvilket motiv samtlige informanter fremhæver, så er det, hvad jeg vil kalde et altruistisk perspektiv. De ønsker alle at gøre noget godt for nogen og gøre det frivilligt og uden løn. Som én af dem siger:

Altså hvorfor tager læger og sygeplejersker til Irak, der skal man ikke have løn for noget...Jamen det er jo også en oplevelse. ...(1:2-3) .

Da samtlige informanter er tilfredse med deres virksomhed må den personlige hensigt, og de idealer de har hermed møde genklang i de meningsuniverser, de bliver mødt af på værestederne, og også socialpolitisk. Her lægges der vægt på det frivillige sociale arbejde, og på at nogle borgere vil gøre noget for nogen uden at modtage løn for det. Dvs. at de frivillige informanters intentioner om at gøre en altruistisk indsats fremmes af såvel deres egne værdier og eksterne værdier på væresteder og socialpolitisk (eksterne meningsuniverser).

De frivillige informanters formål med deres indsats giver således først mening for dem, når de kan realisere deres altruistiske forestillinger.

Alle informanter er også enige om, at man som frivillig bør være tolerant, åben, og have interesse og nysgerrighed over for mennesker, som er forskellige fra én selv.

Jeg synes, man skal komme med alle sanser åbne, så skal man sandelig ikke være fordomsfuld....det allervigtigste er nok at tage folk, som de er ikke også(...) det betyder ikke at man er et overmenneske, der altid kan vel, og ..(4:10) . Man skal bare være i stand til at udvise omsorg...altså næstekærlighed det behøver man jo ikke at være kristen for at have i sig...(4:13)

Deres intention med deres virksomhed og deres tilfredshed med deres arbejde skal ses i det perspektiv, at deres intention om at være imødekommende og åben og tolerant understøttes af såvel deres egne som værestedets og socialpolitiske forestillinger om, hvorledes den gode frivillige bør være og agere.

Udover den altruistiske tilgang, som samtlige informanter er enige om, har de forskellige forestillinger om, hvilke personlige kvaliteter, de sætter pris på. Det tager jeg som udtryk for, at de har forskellige værdier, alt efter hvad der giver mening for dem hver især som en måde at realisere den personlige tilgang på, som de er enige om.

I forbindelse med den personlige tilgang til det frivillige sociale arbejde som forskelligt fra det professionelle så har informanterne forskellige bud på, hvad der for netop ham eller hende er vigtigt som et personligt bud på, hvad der er vigtigt.

En enkelt af informanterne har haft held til at håndtere personlige problemer, således, at han har kunnet bruge det positivt i sit arbejde som frivillig. Derfor kan han medtage det i sin vurdering af, hvad der tæller som en personlig tilgang. Og kan beskrive, at han inddrager i sin virksomhed, at han kan bruge sine egne erfaringer i det frivillige sociale arbejde.

..., og så bruger jeg, det skal ikke være en hemmelighed, at jeg har haft alkoholproblemer før i tiden.... Og det er selvfølgelig en god ting, men man skal selvfølgelig også passe på, man ikke tror, man er bedrevidende, fordi man selv har prøvet...(3:9).....Jeg synes altså , jeg har været sådan lidt stolt af, at jeg nogen gange har mødt nogen her på stedet, som er kommet og har sagt, at ok, jeg var en god motivation for dem, ved at de ser, jamen det kan lade sig gøre at rejse sig. (3:10)

Flere af informanterne beskriver, at det for dem er vigtigt, at arbejdet kræver en personlig robusthed. Og de beskriver også, at det er nødvendigt, dvs. at arbejdet kræver det af dem, for at de skal kunne være gode frivillige. De mener, det er nødvendigt at de er robuste, fordi brugerne kan være krævende, de kan være truende, så de frivillige skal kunne håndtere trusler og skal kunne acceptere også afvisende adfærd hos brugerne.

Ligesom de mener, at brugerne er krævende, fordi de kan have mangel problemer, og dermed mangler overskud. Én af informanterne udtrykker det således:

Du kan godt blive truet, og det vil kræve, at du har en nogenlunde stærk psyke, og er god til at samarbejde. ...(...).og egenskaber for at kunne se, hvad indeholder de mennesker der, og hvad kan der tænkes, der ligger under og ligger bag, og være god til at lytte, det er jo noget af det allervigtigste og lade være med at komme op at skændes med dem, for det nytter ikke noget. Men du skal heller ikke give dem ret i alt. De har brug for kvalificeret modstand, og de har utrolig meget forstand på kropssprog, uanset hvor skæve de er. (7:13-14)

Én enkelt af informanterne stiller det så skarpt op, så han mener virksomheden er så krævende på det personlige plan, at der ikke skal være problemer på "hjemmefronten". Det må jeg igen forstå

som hans personlige fortolkning af hvorledes den gode frivillige skal agere, og dermed også af, hvilken intention, der giver mening for hans frivillige sociale arbejde.

..... Så det skal være sådan noget med, man skal ikke have nogen ting derhjemme i hvert fald og gå og spekulere for meget over de timer man er her. Og så skal det selvfølgelig være noget, man har lyst til det skal ikke være for at få tiden til at gå med et eller andet (3:17)...

Flere af informanterne beskriver også, hvorledes deres interesse i og nysgerrighed efter at møde mennesker, som er anderledes end dem selv, og som kan lære dem nye sider af tilværelsen motiverer dem til det frivillige sociale arbejde. De finder det fornøjeligt, interessant og lærerigt at møde mennesker som har anderledes vilkår, og som måske kunne være én af dem.

Og så er det også lidt spændende med dem, der falder uden for normalbegrebet...(...) jeg har jo haft én eller anden mistanke om, at det ville være nogen spændende mennesker, og jeg kunne egentlig godt tænke mig at se, hvem den der grå masse er, man ser rundt omkring i byen, altså hvad er det for nogen mennesker, ...der gemmer sig bag ved de her flasker og gamle jakker...det synes jeg kunne være rart at sætte et ansigt på, de er ikke bare noget man er ligeglad med, altså de er også mennesker...det kunne være én selv...(8:1)...(...)...og det vækker til eftertanke, at mange af de her mennesker også har levet et ganske normalt liv, inden de begyndte at komme her til os, og det får også én til at tænke over, at man er altså ikke selv fredet. Det har jeg nok altid gået og troet, jeg var ...jeg tror koblingen den går på, at det er mennesker, der stikker uden for, falder uden for den gængse opfattelse af, hvad der er rigtigt, hvis der er et rigtigt liv. (8:2)

Disse citater, som alle angår de frivillige informanternes forestillinger (meningsuniverser) omkring deres virksomhed viser flere sider, som bidrager til at forstå deres virksomhed i en hverdagslivsteoretisk sammenhæng.

For det første viser det, at de aktiviteter, som kan forstås som upåagtede, og som informanterne selv betragter som ikke noget særligt indlejres i en symbolsk forestillingsverden, som i forhold til nogle af områderne deles af samtlige informanter og som i forhold til nogle af dem er udtryk for en individuel forestilling.

Det der er fælles for informanternes forestillinger er, at de for at eksistere til informanternes tilfredshed ser ud til at være i overensstemmelse med værdier (meningsuniverser) på værestederne og i den socialpolitiske forestillingsverden omkring frivillige og deres virksomhed.

Umiddelbart fremgår det som beskrevet af informanternes udsagn, at deres aktiviteter ikke ”er noget særligt” og at deres intentioner med de praktiske aktiviteter er kontakt om almindelige emner. Og først og fremmest er det hele anderledes end, hvad de har oplevet i deres lønarbejderliv.

Når jeg imidlertid kobler deres intentioner med deres frivillige virksomhed på, dvs. sætter deres aktiviteter ind i informanternes værdimæssige ramme (meningsuniverser) bliver det tydeligt, at det der giver deres virksomhed mening, er at de får imødekommet de behov, de har med deres frivillige virksomhed.

Det skal forstås således, at brugerne har brug for informanternes altruisme, åbenhed, og også i en vis udstrækning formodes de at have brug for de værdier som enkelte eller nogle af informanterne bringer frem.

Med det fænomenologiske udgangspunkt, at alle handlinger søger en mening en intention, bliver det her via empirien tydeligt, at informanterne har en intention med deres virksomhed.

Da det således af informanternes beskrivelse af motiver og intentioner med deres frivillige virksomhed fremgår, at de har intentioner med deres praktiske gøremål, og at de har intentioner med deres kontakt og samtaler, fortolker jeg deres undladelse af at gøre opmærksom herpå, at de forbinder bevidst intention i forhold til brugerne med den professionelles intentionalitet og med det kommunale system. Hvilket de også tydeligt gør opmærksom på ved at markere forskellen mellem deres virksomhed og den professionelle kommunale virksomhed.

Det fremgår ligeledes af informanternes eksempler på deres værdier omkring det personlige, at de med den personlige tilgang forbinder en ”ligeværdig tilgang” til brugerne. Og at de forbinder det at man har en plan med samtalen eller kontakten med den professionelle tilgang.

Som det er fremgået af de empiriske udsagn, har informanterne intentioner med aktiviteterne og kontakten, men da det kan kategoriseres under ” det personlige” får det karakter af ”almindeligt” samvær.

Informanterne bekræfter i deres beskrivelse af aktiviteterne, at det ”selvfølgelige” ikke er lig med, at de foretager sig tingene ”bevidstløst”, men at hver handling ikke overvejes forfra hver gang.

Hvis der bliver spurgt til den, kan den beskrives og forklares og forstås i en sammenhæng, således som det fremgår af informanternes beskrivelse af deres aktiviteter og deres hensigter med dem.

7.4. Arbejdets betydning - og selvfølgelighedens symbolske orden.

Arbejdet har som beskrevet en central funktion i hverdagslivsteorien. Udover den måde, hvorpå indholdet bidrager til at skabe mening i hverdagen, så bidrager den daglige rytme til og med indholdet i arbejdet til at skabe struktur og selvfølgelighed.

De aktiviteter, som er beskrevet og de symbolske håndteringer, som disse aktiviteter indgår i, og den mening de tillægges udvikles og eksisterer inden for den ramme, som arbejdet giver.

I hverdagslivsteorien beskrives selvfølgelighedens symbolske orden som resultat af en balance mellem de upåagtede aktiviteter og en konstant justering af disse i forhold til egne og omverdenens værdier, der kaldes meningsuniverser.

Som nævnt har de 7 af informanterne oplevet brud pga. af sygdom, alder og arbejdsløshed, som har betydet, at deres hverdag i forhold til helbred og arbejdsliv har måttet justeres. Jeg har i forbindelse med analysen af informanternes vej til det frivillige sociale arbejde kort beskrevet deres baggrund, og henviser hertil i forbindelse med analysen af social tillid¹¹⁰.

De kom dermed ud af den balance, som deres arbejde bidrog til, og der skete en form for brud. Dvs. at de oplevede de skred eller brud, som i hverdagslivsteorien beskrives som ændrede betingelser, der kan betyde såvel krise som nye muligheder.

Af informanternes beretning fremgår det, at det frivillige sociale arbejde har haft en positiv betydning for deres muligheder for at håndtere hverdagsbetingelserne.

Jeg har her givet eksempler på deres aktiviteter, deres formål hermed, og dermed deres symbolske håndteringer heraf.

For de syv af informanterne, som af forskellige grunde har måttet opgive deres tidligere lønarbejderjob, har fællesskabet på værestederne en særlig betydning som arbejdsfællesskab¹¹¹. Én af informanterne udtrykker sine overvejelser omkring sit stop med det tidligere arbejde og nuværende engagement på følgende måde:

...altså jeg er jo uddannet fotograf, men det er mange, mange år siden, ikke. Så jeg kunne jo ikke sådan komme ud på arbejdsmarkedet, og man kan jo godt have lidt ved siden af pensionen, men så tænkte jeg : Jamen her kan jeg da gøre et stykke arbejde,

¹¹⁰ Der henvises til de otte ”frivillighedshistorier” i forbindelse med analysedelen omkring social tillid. (9.4.)

¹¹¹ 1 er under revalidering, 1 under aktivering, 2 er på førtidspension, 3 er på aldersbetinget pension, og 1 er i arbejde. De to informanter fra Kirkens Korshærs varmestue nævner ikke specifikt deres fornøjelse ved arbejdsfællesskabet. Hvilket kan hænge sammen med, at aktiviteterne på nat varme stuen har en mere neddæmpet karakter, at de to informanter har et begrænset antal vagter pr. måned, og at de begge har andre aktiviteter i dagtimerne, hvor den ene af dem er engageret i andet frivilligt socialt arbejde, og den anden har job som lærer. .

det er jo lønnen i sig selv og være her og hjælpe nogen og snakke med nogen og...
(2:4)

Når samtlige informanter fremhæver værdierne ved det frivillige sociale arbejde, som det er fremgået af det foregående, og alle fremhæver dets kvaliteter i kraft af det personlige over for det professionelle kan det således for de 7 af informanterne også ses som udtryk for en meningsfuld måde at håndtere nogle ændrede livs og arbejdsbetingelser på.

Der er ingen kausalsammenhæng mellem deres ophør af tidligere arbejde og deres frivillige sociale arbejde, men der er nogle sammenhænge, som leder informanterne på sporet. Det uddyber jeg i næste del af analysen.

Det centrale i forbindelse med deres fremhævelse af den personlige tilgang som en vigtig del af deres intention med arbejdet frem for den professionelle er, at det i den hverdagslivsteoretiske forståelse ikke nødvendigvis er udtryk for, at informanterne ”objektivt set” mener, at en professionel og behandlende attitude over for brugerne i alle fald er af det onde, men at den personlige tilgang aktuelt er med til at give informanterne mening under deres nuværende betingelser.

Den forklaring gælder ikke for den syvende informant, som ikke har erfaring med socialt eller pædagogisk arbejde inden for det kommunale system, og for hvem det frivillige sociale arbejde repræsenterer en særlig værdi i hans intention om at gøre en altruistisk indsats.

Med andre ord giver det i den aktuelle situation mening for informanterne, især de syv, som ikke har andre arbejdsfællesskaber at tillægge indhold og vilkår for det frivillige sociale arbejde, som de udøver en særlig værdi.

Og da det ikke er et professionelt lønarbejderforhold, de befinder sig i, falder det lige for, at de fokuserer på hvilke muligheder, der ligger i den personlige tilgang og hvad de tillægger den af særlig værdi. Der er f.eks. arbejdets strukturerende karakter, som nævnes af én af informanterne:

...jeg kommer ud hjemmefra....og har noget at gå efter, som nytter, og på én eller anden måde betyder noget for mig. (5:3).....Altså jeg ved ikke, jeg siger ikke, jeg gik i stå, for jeg fandt måske på noget andet, men jeg tror på, at det er godt at have noget at gå efter, som er rimelig fast. Fordi herovre (på livsværkstederne) har man en mødeplan, jeg skal af sted, for jeg kan da godt mærke, at de dage, hvor jeg ikke skal af sted, så går jeg rigtig sent i seng, og kommer rigtig sent op,(....) men tænk hvis nu alle dagene var sådan, (5:3)

Selvom de øvrige informanter ikke nævner det eksplicit kan det formodes at have denne funktion for samtlige informanter på dagværestederne. Fordi den struktur arbejdet giver i hverdagen for de fleste opleves som bidragende til en rytme, som beforder gentagelse, genkendelighed og dermed den grad af selvfølgelighed, som betragtes som grundlæggende.

Struktureringen medfører også en strukturering af tiden, og dermed oplevelsen af at have styr på tiden og dagen og dermed hverdagen. Ellers flyder det hele ud, således som vedkommende informant beskriver omkring dage, hvor hun ikke arbejder.

Flere af informanterne er i forbindelse med deres beskrivelse af, hvad det frivillige sociale arbejde giver dem som arbejde betragtet omkring de sociale elementer, som de kan savne ved det at have haft et arbejde, og som de nu genfinder i det frivillige arbejde.

Én af informanterne beskriver det positive i at føle sig betydningsfuld og som en fuldgyldig medarbejder på værestedet, selvom man ikke får løn for det og udtrykker, hvilken status og betydning, hun oplever det giver både til andre og hende selv.:

Selvom vi er frivillige, så er vi en del af det hele- med til at tælle kasse op, og alt sådan, så man føler også, man er betydningsfuld. ...Der var en dag, jeg skulle på kursus....vores køkkenleder, hun havde glemt, at jeg skulle på kursus...så siger hun :Jeg var forskrækket, fordi jeg gik rundt og sagde...T. er ikke kommet. ...Og så tænkte jeg, nå har jeg alligevel så stor betydning, at hun har tænkt på det...(1:4).

Den status det ”at gå på arbejde” har understreges ved flere empiriske udsagn i forhold til tilfredsheden ved det at gå på arbejde, selvom informanterne meget fremhæver fordelene ved det frivillige sociale arbejde ved, hvorved det adskiller sig fra . Som én af informanterne siger:

...Det har den betydning, at man føler, det er et rigtigt arbejde. Jeg går ikke og tænker på, at jeg ingen penge får for det, altså jeg er der den og den tid der, går ikke sådan og tænker på, at det er frivilligt arbejde altså....(1:14)

Samtlige informanter på dagværestederne nævner med forskellig vægt, at én af deres intentioner med det frivillige sociale arbejde og én af deres oplevelser med det, er at være en del af et fællesskab. Kontakten og fællesskabet er ikke blot noget, de ønsker at give brugerne, men også noget, de ønsker at få igen. Én af dem formulerer sin intention med det frivillige engagement således::

Jamen, fordi jeg havde lyst til noget, altså socialt relateret...og have med mennesker at gøre, fordi det er min metier...(4:2)...(.....)...og så altså det der med at føle sig lidt nyttig og gøre lidt gavn og lytte ...lytte til sørgmodige mennesker, ensomme mennesker...Det er meget det, det handler om dernede...og lytte.(4:4)

Endvidere oplever flere af informanterne den ekstra arbejdsglæde, at deres tilstedeværelse betragtes som særlig positiv. Den oplevelse går især igen hos de seks informanter på de tre dagværesteder. Én af informanterne beskriver således hvordan hun bliver mødt når hun kommer på arbejde.

Jeg synes, jeg tager af sted på arbejde med en glæde... som man bliver også modtaget på den måde. Tak fordi du kommer..... Ikke fordi, det er ikke sikkert, de lægger det i det, men sådan føler jeg.....(1:13).....

Dette til forskel fra den tidligere arbejdssituation som lønarbejder: *den var ligesom selvfølgelig...De unge forældre dér tog tingene som en selvfølge (1:14)*

Empirien viser derfor, at et af de formål, informanterne har med de ”upåagtede aktiviteter” er kontakt og fællesskab, ikke blot, som jeg beskrev det i forbindelse med deres værdier i forhold til brugerne, men også for selv at få kontakt og fællesskab tilbage i én eller anden form. Jeg må derfor antage, at arbejdsfællesskaberne og de fællesskaber, som informanterne i øvrigt beskriver på værestederne imødekommer én af de intentioner, som de alle har med deres virksomhed.

7.5. Hverdagslivskultur og hverdagslivskræfter.

I hverdagslivsteorien beskrives hverdagskulturen som ”*de mønstre af upåagtede handlinger og betydninger, der giver et hverdagslivserfaringer mening. I en hverdagskultur er bestemte værdier vævet ind i normer og regler for de daglige aktiviteter, positioner og relationer*”¹¹²

Udover de empiriske udsagn, som jeg har inddraget i det foregående, som tilsammen om de forskellige forhold bidrager til fremstillingen af en hverdagskultur, kommer flere af informanterne med beskrivelser af de fællesskaber, som de oplever som en følge af og en forudsætning for realiseringen af de fælles bestræbelser på værestederne.

¹¹² Birte Bech-Jørgensen . Når hver dag bliver hverdag: 266.

Nogle af de empiriske udsagn viser, at fællesskaberne opleves som værende af en sådan karakter, så de opleves som ”hjemlige” og fællesskaberne og relationerne til andre på stedet sammenlignes med familieforhold, som nedenstående citat viser:

Det er da ikke nogen folk, jeg ser, efter jeg går fra det derude vel....men det at jeg synes, det er ligesom en stor familie...nogen bryder man sig ikke så meget om, og nogen sådan er det jo...når folk de har et arbejde, så har de jo også et netværk der, det har du ikke som arbejdsløs, så mangler du noget (6:7)

Det hjemlige og familie og venneprægede fremgår også af nedenstående udsagn:

Jamen det er en meget stor del af min dagligdag. Det nej det lyder lidt, jeg ved ikke om, det lyder fjollet at sige, det er sådan en slags livsstil næsten. Det er vel egentlig kan man godt sige, at det er virkelig noget, jeg går op i. Det er noget jeg glæder mig til at skulle op til hver morgen, og det er heller ikke sådan noget med, at jeg hænger mig ikke så meget i lige om man er her til de bestemte tider. ...(...).det har nok lidt med det der at gøre, at jeg føler at som det er en stor del af mit netværk både dem, jeg arbejder sammen med, og dem der kommer i cafeen.(...) ja en slags venner, eller omgangskreds vil jeg sige. (3:5).....Der er mange (brugere) i hvert fald, som er kommet her al den tid, jeg har været her, så vi bliver som en stor familie, kan man godt sige (3:20)

Og flere af informanterne beskriver, at de intentioner de har med deres virksomhed ikke blot opfyldes i deres konkrete mulighed for at hjælpe, eksempelvis deres ønske om at realisere tolerance og rummelighed, men at de så også oplever en kultur, som understøtter disse intentioner, hvilket understreger vigtigheden af, at den enkeltes værdier (meningsuniverser) understøttes af omgivende værdier (meningsuniveerser).

De behøver med andre ord ikke nødvendigvis selv deltage i de forskellige grupperinger, men de kan godt lide de fællesskaber, de ser på værestederne, således som det fremgår af nedenstående eksempel:

Det er jo det sociale samvær...og god mad der bliver lavet...(...)...Vi har en gammel mand på måske snart 80. Han kommer og spiser hver dag. Han har fået et specielt netværk, hvor én af de frivillige har taget ham ind i sin familie faktisk. Og inviterer ham med,Hun er sådan enlig mor med to børn, som vist kun har sin mor, en lille familie,...nå men så er det ligesom, det er sådan en bedstefar. Det synes jeg det er sgu da flot. Og han er bare blomstret op, jamen jeg kan se det fra jeg startede. Han kom i det samme tøj hver dag, lige pludselig kom han renvasket i pænt tøj, nu skulle han ud og spise med dem ...(6:18)

Denne hverdagslivskultur virker som en katalysator af hverdagslivskræfter, og giver informanterne yderligere lyst til og tilfredshed med deres virksomhed.

7.6. Opsamling på hverdagslivsteorianalysen.

Af analysen fremgår, at de frivillige informanternes forståelse af deres frivillige sociale arbejde både fremmes af og underordnes hver enkelt frivilliges håndtering af hverdagens betingelser.

Analysen viser, at det frivillige sociale arbejde dels bidrager til at den enkelte frivillige informant kan realisere individuelle formål for at håndtere sin hverdags betingelser, og dels viser den, at der på forskellige områder er fælles overensstemmelser mellem informanternes forestillinger således, at det frivillige sociale arbejde positivt modsvarer fælles forestillinger og oplevelser omkring det frivillige sociale arbejde.

Hverdagslivsbegreber bidrager således til at fremanalysere, hvorledes den mening, informanterne tillægger deres frivillige virksomhed også indgår i den måde, hvorpå de hver især søger at håndtere deres individuelle betingelser.

Analysen viser, at informanternes frivillige virksomhed er styret af henholdsvis individuelle og fælles intentioner. De vedrører ”det personlige” med markeret afstand til ”det professionelle”.

Endvidere fremgår det, at de alle, og især de syv, som ikke har andet arbejde med forskellige eksempler profiterer af det bidrag arbejde på forskellig vis bidrager med i forhold til håndtering af hverdagens betingelser.

Analysens resultater viser, at det er en forudsætning for informanternes frivillige virksomhed, at de herigennem får mulighed for at realisere bestemte personlige mål, som igen er udtryk for bestemte værdier. Og dertil kommer, at det det frivillige sociale arbejde i den sammenhæng indebærer fællesskaber, som understøtter de frivilliges oplevelse af få mulighed herfor.

Analysen peger på, at informanterne oplever det frivillige sociale arbejde som positivt bidragende til deres mulighed for at håndtere hverdagens betingelser og opretholde en balance, så de er i stand til det.

Da informanterne beskriver deres tilfredshed med, at de kan realisere deres individuelle og fælles intentioner med deres frivillige virksomhed, og at de oplever et fællesskab herom, vil jeg heraf

udlede, at disse forhold også må være en betingelse for, at den frivillige virksomhed for informanterne kan vurderes at indgå på en meningsfuld måde i informanternes håndtering af hverdagens betingelser.

I hverdagsteorien benævnes værdier for meningsuniverser, og informanternes tilfredshed taget i betragtning, må jeg gå ud fra, at deres meningsuniverser, dvs. deres forestillinger og intentioner med deres virksomhed imødekommes på værestederne, som forudsætning for deres tilfredshed. Det er i dette positive samspil, at den hverdagskultur, der er beskrevet opstår.

Og det er i et frugtbart møde mellem forskellige interesser og værdier, at de beskrevne hverdagslivskræfter folder sig ud. I modsat fald ville de forsvinde, og de frivillige ville forsvinde. 1.del af analysen peger dermed samlet på, at det frivillige sociale arbejde som positivt bidrag til informanternes håndtering af hverdagens betingelser hænger sammen med de muligheder de får i den kontekst, hvori de arbejder, dvs. værestederne.

2.del af analysen

8.0 Værestederne og social kapital.

8.1. Indledning

I 1. del af analysen viser jeg, at informanternes intentioner med deres frivillige virksomhed beror på ønsket om at realisere forskellige forestillinger, som jeg ser samles omkring det personlige og det rummelige.

Derudover fremgår det, at samtlige informanter på forskellig vis oplever fællesskaber, herunder arbejdsfællesskaber på værestederne.

Endelig beror den ”selvfølgelighedens orden”, som jeg argumenterer for som rammen om det frivillige sociale arbejde som del af et hverdagsliv på en grad af forudsigelighed omkring de nævnte forhold.

Og jeg ræsonnerer, at en forudsætning for, at informanterne oplever den tilfredshed, som tilfældet er, må bero på et positivt samspil mellem deres forestillinger og oplevelser og forhold i konteksten, hvori de arbejder, altså værestederne. Disse forhold rummes til dels i begrebet hverdagskulturen som beskrevet, og som de forhold, jeg har analyseret ind i en hverdagsforståelse, kan rummes i.

Som beskrevet baserer hverdagskulturen sig på værdier, som indgår som accepteret grundlag for de frivillige informanternes håndtering af hverdagens betingelser. Ligesom de beskrevne fællesskaber. Hovedvægten ligger således på hverdagskulturen som et billede på de frivillige informanternes håndtering af hverdagens betingelser.

I den næste del af analysen vil jeg ganske vidst stadigvæk tage afsæt i informanternes udsagn om deres virksomhed, men i analysen lægge hovedvægten på værdierne, fællesskaberne og tilliden til eksistensen af dem som en beskrivelse af en bestemt del af konteksten på værestederne, forstået som social kapital.

I brugen af social kapital til identificering af konteksten søger jeg således en mere nuanceret identificering af elementer, der som beskrevet kan bruges i flere sammenhænge, dvs. for informanterne ("det private gode") for værestederne som del af konteksten, og i socialpolitisk forståelse ("et offentligt gode")

I 2. del af analysen vil jeg søge at tydeliggøre de forhold i konteksten ved yderligere at søge at tydeliggøre samspillet omkring værdier, fællesskab og social tillid forstået som social kapital.

8.2. Fælles normer for generaliseret gensidighed.

8.2.1. Operationalisering.

Mine kriterier for identificering af empirien for udsagn, der kan sandsynliggøre tilstedeværelsen af fælles normer vil som beskrevet være af henholdsvis kvalitativ og kvantitativ karakter.

Det centrale kvalitative kriterium for en identificering af fælles normer er gensidighed. Som det er fremgået af foregående analyse af informanternes forståelse af deres virksomhed, indgår gensidighed, som en forudsætning for eller en følge af deres udsagn vedrørende deres forestillinger om værdier og fællesskab.

Da gensidigheden kan betragtes som en betingelse for, at en værdi eller forestilling er gældende mellem informanter og værested, må de fælles normer for generaliseret gensidighed kunne karakteriseres ved, at de har forrang frem for andre værdier.

Gensidigheden viser sig således i en rangordning af forskellige værdier og forestillinger. Den fælles norm er karakteriseret ved, at den på trods af, at der kan være andre værdier i spil på

værestederne og hos informanterne af forskellige grunde og som resultat af en proces har fået forrang.

Den rangordning, de fælles normer, indgår i vil således også vise, hvilke værdier, som har særlig betydning for informanternes tilknytning til værestederne.

Den forrang, der karakteriserer værdier, som indgår som fælles normer for generaliseret gensidighed vil også kunne identificeres ved empiriske udsagn, der viser deres støttende, styrende og kontrollerende effekt.

Der er en tæt forbindelse mellem fælles normer og fællesskab, som analyseres efterfølgende. Idet accept af den tilstedeværende norm, kan ses som såvel en følge af deltagelse i det lokale fællesskab og som en forudsætning for fortsat deltagelse.

Den forrang som vil karakterisere fælles normer for generaliseret gensidighed, skal med andre ord ses som udtryk for en prioritering, hvor der renonceres på nogle områder og værdier, og andre fremmes.

Det kvantitative element i forbindelse med identificering af fælles normer som et kvalitativt forhold på værestederne viser sig ved, at tilstedeværelsen af gensidighed forudsætter involvering af i hvert fald to parter, og at graden af styrke i en fælles norm forudsætter involvering af flere parter.

Derudover vil jeg afsøge, hvorvidt det har betydning, hvilken status de involverede parter har, idet nogle aktører må formodes at have større magt i forhold til at være normsættere end andre.

Jeg vil også registrere udbredelsen af de fælles normer i forhold til de fire væresteder. En sådan registrering vil give empiriske udsagn vedrørende fælles normer yderligere vægt. Da der dermed indiceres, at der ikke er tale om et lokalt specielt fænomen, men at der er tale om en vis større udbredelse.

Jeg inddrager også et kvantitativt parameter i form af tid i forbindelse med identificering af fælles normer, idet jeg vil lægge vægt på, at de fælles normer, der beskrives, eksisterer som et stabilt fænomen og ikke er tilfældigt forekommende. Forudsætningen for etablering af fælles normer er, at udviklingen af dem forudsætter en proces, der har en vis tidsmæssig udstrækning.

Stabiliteten af gensidigheden vil eksempelvis kunne identificeres ved at de empiriske udsagn viser, at de fælles normer indgår i en historie på stedet, dvs. udgør en del af det, der i den socialkapitale begrebsramme kan kaldes for værestedets forråd af social kapital.

Jeg baserer min afsøgning af generaliseret gensidighed omkring værdier vedrørende det personlige og det rummelige.

Og afsøger disse værdier i forhold til værdier i forbindelse med organisatoriske forhold, i forhold til brugere og i forhold til kolleger.

8.2.2. Fælles normer for generaliseret gensidighed vedrørende den personlige tilgang.

Som det er fremgået af 1. del af analysen har informanterne forskellige personlige intentioner med deres virksomhed. De har nogle værdier om at ville hjælpe, og de har nogle forestillinger om at få mulighed herfor.

Den mulighed får de på værestederne, som historisk baserer sig på den personlige og ikke professionelle tilgang. Udover de målsætninger, som de frivillige sociale organisationer repræsenterer (se bilag), så stilles der ingen eksplicitte krav til på hvilken måde, måde informanterne realiserer deres personlige intentioner på.

Dvs. den personlige tilgang til det frivillige sociale arbejde ligger indlejret i værestedernes historie, så den må herigennem implicit betragtes som positiv.

Til gengæld får informanterne lov til at realisere og fortolke deres personlige tilgang, inden for vide rammer. Som for værestederne også har nogle etiske normer for ligeværdighed og respekt for de brugere der kommer.

Og til gengælde får informanterne mulighed for at inddrage deres professionelle viden og erfaring, blot det sker på en sådan måde, så de ikke kommer på kollisionskurs med værestedernes målsætninger.

Som det fremgår af 1. del af analysen anvender samtlige informanter i forskellig udstrækning deres faglige, dvs. professionelle og arbejdsmæssige baggrund i det frivillige sociale arbejde. På den ene side har det professionelle i forbindelse med den frivillige virksomhed en sekundær placering, da det centrale er den personlige tilgang. På den anden side fremgår det af samtlige informanters udsagn, at den faglige viden understøtter deres arbejde som frivillige.

De syv af informanterne har tidligere haft arbejde, som har et socialt eller pædagogisk sigte, hvorfor de medbringer megen viden om området¹¹³.

Og som beskrevet i 1. del af analysen har samtlige informanter nytte af, hvad de ved og kan fra deres tidligere beskæftigelse, som én af dem formulerer det:

¹¹³ Én af informanterne er tidligere fotograf.

Jeg har jo altid været ude i noget, der har med mennesker at gøre, folk med problemer ikke...ja, der er jo masser af erfaringer for, hvordan man tackler forskellige mennesker, jeg har haft med alle mulige slags mennesker at gøre. Men udlændinge har jeg ikke haft noget med at gøre før, så det er nyt...altså.. Men der kan jeg bruge det der med at snakke og lytte og...(6:6)

Samtidig med at alle informanter fremdrager eksempler på, at de inddrager deres professionelle viden i deres arbejde, understreger de, at det ikke er nødvendigt for deres arbejde

Selvom det er børn, jeg har arbejdet med, den (uddannelsen) er da ikke spildt på det her heller vel, fordi jeg har en anden indgangsvinkel end nogen af de andre har nogen gange, altså jeg kan bedre se bag ved problemet, men dermed siger jeg ikke, at man skal være uddannet pædagog for at være her, overhovedet ikke vel (5:10) (...) Jeg har jo lært nogle mekanismer gennem min uddannelse, hvorfor folk, de nogen gange reagerer, som de gør (5:11)

Da samtlige informanter giver udtryk for, at de stort set inddrager i deres frivillige virksomhed af, hvad de har med i bagagen må det bero på, at det kvalificerer deres virksomhed.

Én af informanterne, som er både frivillig og lønnet ved Kirkens Korshær understreger, at det ikke i sig selv er noget mål ”ikke at vide noget”, og siger:

Jeg synes da, hvis det er sådan, at man er frivillig, og er inde på en arbejdsplads, så har man da også brug for at være kompetent, eller hvad skal man sige, med på, hvad er det, der foregår på den her arbejdsplads, og gøre det interessant, fordi det er jo ikke specielt interessant ikke at vide noget, og holdt lidt nede eller uden for eller, og der er stor forskel mellem dem, der er ansat og så de frivillige, fordi jeg mener, de frivillige de er jo også i en ansættelse på én eller anden måde,.....(7:16)

Samtidig med denne prioritering giver alle informanter udtryk for, at de har brug for mere viden, hvorfor de også samstemmende mener, at de kurser, der udbydes for frivillige er nødvendige. Men for flere af informanterne medfører det overvejelser om kurserne og mere faglig viden i relation til deres position som frivillige. Den viden de skal have skal doseres, så man stadigvæk kan skelne mellem dem og de professionelle.

Jeg har lige været tre dage på Diakonhøjskolen, og det var meget godt til lige at lægge bunden, hvad en frivillig egentlig er, og hvad psykiske sygdomme er, og hvordan man er i cafeen, og det synes jeg er vigtigt, men jeg synes også, man skal nok passe på, vi ikke får for meget uddannelse....det får vi jo heller ikke, fordi det er der jo ingen, der har råd til, fordi så kan du ikke være åben af sind på en anden måde...altså

det kan jo være, du kan møde dem på en anden måde end det dér professionelle, ikke for at sige at de professionelle ikke er dygtige nok (1:17-18)

Gennem brugerne bliver informanterne bekræftet i det positive ved den personlige tilgang, og de muligheder, som værestedet giver dem, til forskel fra eksempelvis den kommunale forvaltning. Én af brugerne udtrykker det således:

.....Altså nogle af vore brugere er der ikke ret mange, der tager alvorligt vel, altså de bliver, ja hvad skal man kalde det, de har oplevet systemet, de har oplevet alt muligt og fået det ene nederlag efter det andet, og herovre er vi ikke et behandlingssted, vi er os selv...det er så ikke altid en kvalitet, hvis de får at vide, at man er pædagog, det er det bestemt ikke... (5:4)

Og hun beskriver videre den gensidighed, hun oplever mellem værestedets og egne forestillinger om, hvorledes man bør møde de brugere, der kommer:

Men det er en stor del af det sted her også kan man sige, det er jo at møde folk, hvor de er. Vi gør altid meget ud af, at vi er.....ikke et behandlingsteam. Vi skal ikke behandle folk, vi skal ikke tage os af deres børn, vi skal være der, hvor de har brug for os....(5:16)

Den gensidighed, jeg ser mellem frivillige, væresteder, brugere og andre ansatte må derfor siges at bero på stabile værdier i den frivillige sociale organisation, og må derfor ses som udtryk for et stabilt mønster, som er stabilt forankret historisk og aktuelt i værestedernes dagligdag.

Der er tale om et forråd, som kan tæres væk, eller vedligeholdes og forøges. Som det fremgår af mit beskrivende afsnit om værestederne og de frivillige, så tegner der sig "et broget billede", netop fordi håndteringen af denne værdi afhænger af mange faktorer på det enkelte værested, den enkelte frivillige sociale organisation. Dvs. den vellykkede håndtering af værdien omkring det personlige er afhængig af mange andre faktorer end en fælles accept af bestemte værdier.

Det centrale i min undersøgelsessammenhæng er at jeg kan konstatere, at gensidigheden ser ud til at eksistere, og at denne gensidighed omkring den personlige tilgang udgør et empirisk dokumenteret "privat gode" for samtlige informanter.

De tilsyneladende modsigelser mellem informanternes ønske om at realisere en personlig tilgang og deres brug af professionelle redskaber opleves tilsyneladende ikke sådan af informanterne.

Ligesom de oplever det uproblematisk, at de gerne vil dygtiggøre sig, men sådan, at de stadig markerer afstanden til de professionelle.

Den generelle gensidighed heromkring ser jeg i, at informanternes situation er sådan, at den personlige tilgang for dem overordnet er tilfredsstillende, som det er fremgået af foregående del af analysen. Og samtidig har de andre fordele ved deres indstilling, som kommer til udtryk i såvel den rummelighed, der ser ud til også at udgøre en fælles norm. Og også i de fællesskaber, som jeg efterfølgende uddyber.

Jeg mener således, at de empiriske udsagn giver belæg for at antage, at der på værestederne eksisterer en fælles norm som fremhæver den personlige tilgang frem for den professionelle.

8.2.3. Fælles normer omkring rummelighed

8.2.3.1. Organisationerne - ideologi og organisering og rummelighed :

Samtlige informanter oplever en gensidighed mellem værestedernes værdigrundlag og deres egne værdier om rummelighed. Uanset om informanterne identificerer sig med de kristne værdier, der udgør det ideologiske grundlag for de fire væresteder erklærer de sig alle i overensstemmelse hermed. De betragter alle værdierne som udtryk for tolerance, imødekommenhed og omsorg, som kan samles under værdien rummelighed, og de bekræftes i deres positive opfattelse af værdierne, fordi de ser dem udmøntet i dagligdagen.

Det at informanterne undtagen ved Kirkens Korshær ikke har skullet tage stilling til det kristne grundlag, opfatter de også som udtryk for den rummelighed, der ligger i grundlaget., og de to informanter ved Kirkens Korshær opfatter den eksplicite tilslutning til grundlaget som helt acceptabel, da de er enige i det det står som udtryk for.

Én af informanterne går så vidt som til at betone, at hun absolut ikke kan identificere sig med det kristne grundlag, men at hun arbejder på stedet, fordi hun netop heller ikke behøver være i overensstemmelse med ideologien omkring det kristne, men fordi hun føler sig i overensstemmelse realiseringen af værdierne.

...vi går heller ikke ret meget op i det kristne..(...) men det er ikke for at støtte kirkelige, at jeg er der i hvert fald ...(...):Det er et varmt sted at være...med stor social indsigt på mange planer....alt det de overhovedet kan rumme...(4:7) der er kun tolerance (4:14)

Samtlige informanter oplever således en gensidighed mellem deres egne forestillinger om den gode frivillige, som skal være åben, tolerant og have interesse for fremmede og anderledes mennesker og så den ”ånd” eller ”kultur”, de møder på værestederne.

Der er således tale om en overensstemmelse på det overordnede plan, hvor værestedernes ideologi signalerer en rummelighed, som udover at give informanterne en fornemmelse af at være det rigtige sted, også giver dem mulighed for informanternes forskellige personlige fortolkninger af deres virksomhed.

Overensstemmelsen mellem værestedernes overordnede værdier og informanternes, kan således tages som udtryk for en næsten specifik gensidighed mellem dem, samtidig med at værdierne giver sig forskellige udtryk på værestederne, hvilket kan indicere, at der må være tale om en værdi, som danner grundlag for en generaliseret form for gensidighed.

Flere af informanterne beskriver de muligheder og dermed den rummelighed, der er forbundet med værestedernes værdigrundlag, opgaver og organisering.

Det ideologiske grundlag og dermed traditionen for at benytte frivillige i de frivillige sociale organisationer rummer i sig selv en mulighed, som modsvarer informanternes behov for at realisere bestemte værdier og forestillinger, således som det fremgår af 1. del af analysen.

Det at stederne giver informanterne muligheder for at udfolde sig, som de kan betragtes positivt, og giver informanterne en tilfredshed, som kommer til udtryk på forskellig vis. Én af informanterne udtrykker det således:

..det her er noget, jeg selv har valgt....det gør jo, at jeg er glad for at skulle stå op om morgenen, og det er nogle større udfordringer i at skulle af sted på arbejde om morgenen end der var, hvis jeg skulle ud på en eller anden tilfældig fabrik. (3:8)¹¹⁴

Da vedkommende informant også frit ville kunne vælge at arbejde på det han kalder ” en tilfældig fabrik”, hvor han ville kunne oppebære en løn, tager jeg udsagnet til indtægt for, at det er de særlige muligheder, for at kunne realisere mange forskellige ønsker, som giver den frivillige arbejdssituation sin værdi.

Dermed indgår denne mulighed, hvor de værdier, der ligger i den organisatoriske rummelighed i den generaliserede gensidighed, som baseres på at den frivillige lever op til bestemte normer for stederne.

En anden af informanterne betoner endnu tydeligere den gensidighed, der ligger i at værestedet som frivillig social organisation overhovedet giver ham mulighed for at udføre et stykke arbejde uden at få penge for det, og siger:

¹¹⁴ Vedkommende er i aktivering, men har angiveligt på baggrund af erfaring med tidligere arbejde som frivillig valgt værestedet som sin arbejdsplads. Jf. beskrivelse af udvælgelseskræterier i specialets beskrivende afsnit.

... Jamen, det er lige det, jeg sidder og tænker på, ...Det ville ikke være lige så fedt, hvis man fik penge for det....så sidder jeg også og tænker på, om der ligefrem kan ligge et oprør i at gøre noget gratis i dag(8:10)

Alle informanter oplever en positiv gensidighed mellem den organisatoriske rummelighed, som hører sammen med værestedernes ideologi, arbejdsopgaver og placering uden for det offentlige system.

Én af informanterne beskriver det således:

... Når det offentlige tager over ikke, så bliver det sådan noget firkantet noget, herude folk de er selvstændige, bestemmer selv, tilrettelægger selv...der er ikke nogen, der kommer og siger, I skal gøre sådan og sådan, så tror jeg ikke de vil være her...altså det er det, at man selv står for det, og man giver også .. det er det, der er spændende, ellers tror jeg også, hvis det var offentligt, så gad jeg ikke. Det tror jeg ikke... (6:3)

Dvs., at koblingen af det ideologiske grundlag, opgaverne og organiseringen uden for det offentlige system for flere af informanterne betyder, at de oplever en gensidighed mellem denne rummelighed og deres egne ønsker for deres virksomhed. Én af dem siger::

... det at gå ind og være noget hjælp for...være noget for mennesker, være noget sammen med mennesker, tale med mennesker, det blev der jo slet ikke tid til i det der system, det kommunale regi der. (7:2)

Det fremgår af samtlige udsagn, at disse forhold udover at det giver den enkelte informant særlige muligheder for at udfolde sine ønsker for den frivillige virksomhed, også lægger nogle normer for, hvorledes de indbyrdes forhold skal være mellem medarbejdere og brugere. Én af informanterne udtrykker det således. Én af informanterne formulerer det sådan:

Herude, men folk, de er sig selv, man siger sin mening, man snakker om tingene, hvis der er problemer, så bliver de taget op, det gør det jo ikke på en arbejdsplads på samme måde, hvis der er et eller andet, det her det er åbent ikke, og man ved, at man accepterer uanset hvordan folk, de er fordi der er alle mulige slags mennesker...ja så accepterer man hinanden, om de er psykisk syge, eller hvad fanden de er, det gør man jo ikke på en arbejdsplads. (6:4)

8.2.3.2. Brugerne og rummelighed

Det går igen hos samtlige informanter, at der ikke er nogen tvivl om, at brugerne skal have hjælp fra både væresteder og det offentlige system til at ”komme videre”, hvis de har brug for det, men at deres mulighed for at være i fred på værestederne har første prioritet.

På den måde er ingen af informanterne i tvivl om den værdi, der ligger i værestedernes og deres egen forståelse af en personlig, rummelig og ikke-behandlende tilgang til brugerne. Én af informanterne siger:

For nogen er dagen at komme og drikke kaffe, og sidde og snakke og fortælle den samme løgnehistorie, som vi har hørt på 35.000 gange før.....og hvis det er det, så er det godt nok (5:22).....

Samtidig med at samme informant giver udtryk for, at man godt, hvis brugerne selv ønsker det, kan forsøge at skubbe lidt til dem:

altså man kan da godt prøve at skubbe lidt til folk ikke også, men det skal være meget blidt og meget rolig, synes jeg, fordi alle eller mange af dem, der kommer her, er jo blevet sat til al muligt ikke, fordi man skal jo videre i livet...(5:22)...

Flere af informanterne er inde på, at man i forskellige situationer godt kunne være mere aktive og brugerinddragende på værestederne, uden at man kom på kollisionskurs med de værdier, som man ellers tilslutter sig. Én af informanterne udtrykker sin kritik således:

Man skal være bedre til at tage dem med ud på ture, lave noget uden for huset...men det er vi også ved at have ressourcer til. Altså så er der jo tyve med sådan en Skt. Hans aften, og det er den eneste gang om året, de kommer ud, så....det er der i allerhøjeste grad brug for, at vi laver flere arrangementer....(...) ...Jeg tror, det er et halvt år siden, vi har holdt et brugermøde for at høre om, der er et eller andet, de gerne vil, de har lyst til så det skal vi også blive bedre til. ...ja, det er jo for dem, vi er der...altså de har jo nogen gode ideer ikke også, eller noget de gerne vil ...(4:16)

8.2.3.3. Rummelighed og de frivillige.

Som beskrevet i 1. del af analysen fremhæver især de seks informanter fra de tre dagværesteder den gensidighed de oplever mellem egne motiver og den gensidighed, de oplever ved at få mulighed for at arbejde og være del af et arbejdsfællesskab.

Det fremgår således også af de empiriske udsagn, at de værdier om rummelighed som ligger i såvel værestedernes værdigrundlag og i måden, brugerne bør mødes på, også ser ud til at praktiseres over for de frivillige. Flere af informanterne beskriver som én af grundene til deres tilfredshed med arbejdssituationen, at der i dagligdagen bliver taget forskellige hensyn til dem.¹¹⁵ Én af informanterne udtrykker det således:

*Jeg følte ikke, jeg havde så stort et ansvar her som da jeg var pædagog, og det har givet mig en større arbejdsglæde og sådan (1:8)...jamen alligevel, der er jo ansvar. Jeg har ansvar for, at kassen stemmer, jeg har ansvar for at nogen mennesker får noget ordentligt og rent mad, så det er ikke helt rigtig.....fordi jeg har jo også ansvar her. Men jeg føler det ikke så tungt. (1:9).....
Nu arbejder jeg jo ikke nær så meget, så jeg er ikke nær så stresset, det er jeg ikke. Det kan altså også være ansvaret, få lov at bestemme, og alligevel er der nogen, der tager ansvaret fra mig, når det går rigtig galt. (1:19)*

Én nævner, hvorledes der bliver taget hensyn til dagsformen, og at der ikke bliver krævet mere, end den enkelte kan klare:

....Hvis man en dag gerne vil tage den med ro, så er det sådan meget acceptabelt. Hvis jeg har lyst til at være i kælderen en dag, så siger man det til l (lederen) om morgenen. Selvefølgelig får man ikke lov til alt, man lige har lyst til, men sådan i meget vid udstrækning, synes jeg, man får lov til at få dækket de behov, man selv har for den dag man starter på (3:3)

På to af værestederne er der ifølge informanterne en del af de frivillige, som har brug for, at der bliver taget særlige hensyn til dem. Én af informanterne udtrykker det således:

De fleste af de frivillige, de har så også deres lig i lasten vil jeg så sige...oplever jeg i hvert fald, altså som enten er førtidspensionister pga. arbejdsskader eller (4.1)....

Én af informanterne fortæller om vanskelighederne i den forbindelse, da hun hovedsagelig har forbundet sine forestillinger om rummelighed med arbejdet med brugerne:

Da jeg kom herover, tænkte jeg, at frivillig, det var sådan nogen som mig, der vil ud og lave et eller andet stykke arbejde, fordi de nu ikke har noget lønnet arbejde, men sådan er virkeligheden jo ikke. Virkeligheden er jo, at vi er to, som ikke har haft en psykisk sygdom...så vi kommer her af forskellige årsager, altså og nogen af de frivillige, skal have næsten lige så meget støtte eller ligeså meget snak som vores brugere...og det var jo da én af de ting, jeg ikke havde tænkt på, inden jeg startede, jeg troede vi var kolleger, og så havde vi nogle brugere, og så var der en

¹¹⁵ De to informanter fra Kirkens Korshær oplyser ikke noget heromkring. Der er ingen udsagn fra de to informanter omkring rummelighed i forhold til frivillige, hvilket kan hænge sammen med, at gruppen af frivillige ved varmestuen er anderledes sammensat end på dagværestederne. Det belyser undersøgelsen ikke.

ledelsesgruppe...så det har da været svært, samtidig med den der dårlige samvittighed, fordi selvfølgelig forventer man noget af sine kolleger...(5:8)

På trods af, at flere af informanterne giver udtryk for betænkeligheder ved, hvorvidt frivillige med psykiske problemer har ressourcer til det frivillige sociale arbejde, og på trods af at der er frivillige som ikke lever op til informanternes krav til personlige ressourcer, er der ikke nogen af informanterne som udtaler, at de ønsker egentlige ændringer.

Det ser således ud til, at den norm omkring rummelighed, som de frivillige informanter hævder bør være til stede, og som de oplever en gensidighed omkring, også omfatter dem selv, og frivillige, der har større problemer.

Jeg mener, at empirien giver belæg for at mene, at normen om rummelighed også eksisterer på Kirkens Korshærs natvarmestue, selvom rummeligheden omkring arbejdsfællesskabet ikke belyses. Men de to informanter beskriver som nævnt under 1. del af analysen, at de oplever en gensidighed i forhold til deres egne idealer omkring virksomheden. Følgelig må deres tilfredshed med deres virksomhed bero på, at deres værdier omkring rummelighed realiseres i en sammenhæng, som også må være karakteriseret herved. Det sker som for øvrige informanternes vedkommende også i relation til Kirkens Korshærs målsætning om, hvorledes man bør møde stedets brugere.

De empiriske udtryk peger på, at der rummelig som værdi indgår som en fælles accepteret norm som karakteriseres ved gensidighed, idet den ikke kun er specifikt tilstede mellem parter i en specifik situation, men også viser sig forskudt på den måde, at en frivillig, som viser sig tolerant og imødekommende over for en bruger, møder denne tolerance og imødekommenhed måske ikke fra samme bruger, men fra leder eller kolleger.

8.2.4. Samlet om det personlige og det rummelige som udtryk for fælles normer.

Mit udgangspunkt for min afsøgning har været, at værdier om det personlige og det rummelige fremstår som centrale i informanternes værdier(meningsuniverser) som det fremgår af 1. del af analysen.

Med de undtagelser jeg har gjort opmærksom på, ser det ud til, at der er tale om fælles normer, som eksisterer på samtlige væresteder, og som berører samme områder på samtlige væresteder.

Med min fremdragelse af normernes udspring i værestedernes kristne værdier har jeg også påpeget, at der er tale om værdier, som er tidsmæssigt forankrede og som ikke er af forbigående art.

Samtidig eksemplificeres via de empiriske udsagn, hvor informanterne udfolder overvejelser og betæneligheder vedrørende konkrete forhold, at der er tale om normer, som har forrang, dvs. har en inspirerende, støttende og styrende effekt for informanterne og deres virksomhed.

Informanternes tilslutning til de fælles normer støtter dem i håndteringen af problemstillinger, der umiddelbart kan fremstå som dilemmaer i den daglige virksomhed, hvilket de netop ikke fremstår som i informanternes udsagn.

Empirien peger på tre områder:

For det første er der informanternes håndtering af inddragelse af deres faglige og professionelle viden. Inddragelsen af den professionelle viden sker som det vises i 1. del af analysen upåagtet. Samtlige informanter beskriver vigtigheden af en personlig tilgang, som de alle definerer til forskel fra den professionelle.

Samtidig betoner de alle i forskellig sammenhænge, at de har udpræget gavn af deres professionelle viden fra tidligere arbejde. Endvidere er flere af dem inde på vigtigheden af yderligere viden i forbindelse med kurser for at øge deres viden om eksempelvis psykiske sygdomme.

Deres udsagn kunne afspejle et dilemma, hvilket det ikke gør, da den personlige tilgang giver informanterne så mange fordele, så den får forrang som norm.

For det andet: er flere af informanterne inde på, at brugerne kan have behov for andre og bedre støtteforanstaltninger, og at man ifl. nogle af informanterne også burde gøre mere for dem på værestederne, ligesom informanterne kan have forskellige forestillinger om de socialpolitiske tilbud til denne gruppe i øvrigt.

I hovedsagen mener informanterne, at de kritikpunkter, de kan have omkring forvaltningstilbud til brugerne ligger uden for det frivilliges domæne, og dermed uden for de frivilliges fokus.

For dem er det vigtigt, at brugerne først og fremmest bliver mødt, som de aktuelt bliver mødt på værestederne.

Informanterne oplever derfor ikke noget dilemma, da de i hovedsagen placerer kritik af manglende behandling af brugerne uden for værestederne. Den er som det fremgår af 1. del af analysen

omkring informanternes mål med deres arbejde placeret et andet sted end værestederne, og er dermed ikke i fokus for deres arbejde.

For det tredje peger empirien på et problem i forhold frivillige med egne problemer. Selvom nogle af informanterne peger på problemer herom, er der ingen af dem, der som følge heraf mener, at der bør være konsekvenser i form af mindre rummelighed og tolerance over for frivillige med problemer.

Alle informanter fra de tre dagværesteder peger på de ser i dagligdagen i forbindelse med normen om rummelighed, hvilket i hovedsagen opvejer deres betænkeligheder.

Ifølge nogle af udsagnene er det et centralt problem i forhold til udførelsen af arbejdet på værestederne, så det kan ikke udelukkes, at normen kan komme under pres. Det afhænger af den balance, den generaliserede gensidighed skal ses ind i.

Bliver det for belastende for de velfungerende frivillige med frivillige, som selv har problemer, forsvinder de fordele, som her er remset op, og så forsvinder de frivillige måske, hvorefter værestederne må justere for at genoprette balancen mellem parterne.

8.3.Netværk .

8.3.1.Operationalisering.

Ifl. Putnams socialkapitalforståelse er fælles normer for generaliseret gensidighed udgangspunkt for dannelse af fællesskaber forstået som sociale netværk. Fællesskabernes bæredygtighed hænger derfor sammen med den betydning de har som udtryk for de fælles normer for generaliseret gensidighed også mellem brugerne indbyrdes¹¹⁶. Med andre ord skal der være tilstrækkeligt gode grunde til, at den enkelte ønsker at søge kontakt og kommunikere, dvs. deltage i fællesskaberne. Samtidig forudsætter eksistensen af fælles normer imidlertid, at de er kommunikeret, forstået og accepteret, ligesom den løbende justering og accept af fælles normer forudsætter kontakt og kommunikation. Herpå beror det dynamiske forhold mellem fælles normer og fællesskaber/netværk. Fællesskaberne opstår af og bidrager til den fortsatte vedligeholdelse af de fælles normer. Betydningen af fælles normer for generaliseret gensidighed vil derfor vise sig ved, hvorledes de udgør basis for etablering og vedligeholdelse af fællesskaber.

¹¹⁶ Jf. Putnams beskrivelse af sammenhæng mellem netværk og gensidige forpligtelser. Bowling Alone:20

Dermed er således også slået fast, at tilstedeværelse af netværk forstået som interpersonel kommunikation og kontakt ikke i sig selv tilsiger tilstedeværelsen af social kapital, idet mennesker i forskellige situationer eksempelvis kan være pressede til at indgå i kontakt og kommunikation, som de ikke er specielt interesserede i, eksempelvis i forbindelse med en arbejdssituation. Dette forhold udelukkes, pga. informanternes frivillige tilknytning, men nævnes for at understrege nødvendigheden af at præcisere det indhold, hvormed netværket skabes.

Jeg vil søge at identificere tilstedeværelse af netværk ved at bygge videre på 1. del af analysen vedrørende informanternes forståelse af deres frivillige virksomhed og starten af 2. del af analysen vedrørende fælles normer.

I starten af 2. del af analysen identificerer jeg fælles normer omkring det personlige og det rummelige, og argumenterer for at de er udtryk for en sådan grad af gensidighed, så de også er centrale for den gensidighed informanterne beskriver eksistensen af.

Identifikationen af eksistensen af netværk på værestederne forstået som *interpersonel kommunikation og udveksling på både formelt og uformelt plan*.¹¹⁷ tager dermed også afsæt i såvel fælles normer og dermed også i den gensidighed i form af forskellige fællesskaber, som informanterne oplever.

Udover ovenstående kvalitative parametre, vil jeg inddrage Putnams betegnelser tætte (bonding/ horisontal) og brobyggende/ bridging vertikal netværk i identificeringen af deres kvaliteter.

Hertil kommer kvantitative parametre, i form af oplysninger om, hvilke grupper af aktører, der er involveret i de forskellige typer af netværk, og hvorvidt de eksisterer på samtlige væresteder.

8.3.2. Kollegiale netværk.

Som beskrevet i 1. del af analysen betyder arbejdsfællesskabet specielt for de seks af informanterne ved de tre dagværesteder meget. Jeg kan heraf slutte, at der må eksistere netværksdannelse i form af kollegiale netværk¹¹⁸.

¹¹⁷ Putnam: Making Democracy work.: 173.

¹¹⁸ De to frivillige på Kirkens Korshærs natværested fremhæver i alle øvrige sammenhænge positive værdier omkring fællesskaber på værestedet, men ikke specielt vurderingen af fællesskabet set i relation til arbejde. Hvilket som nævnt kan hænge sammen med at natvarmestuen af gode grunde har begrænsede aktiviteter. Den åbner ved midnat. Brugere kan ganske vidst komme og spise og samtale natten igennem, men fra kl. 2-6 sker der ikke noget særligt på stedet. Dertil kommer, at den ene af de frivillige har andet frivilligt arbejde, udover at han også indimellem har lønnede vagter på Kirkens Korshær. Den anden har sit daglige arbejde som lærer, hvor for det frivillige arbejde som arbejde betragtet for de to ikke har nogen kompenserende funktion, og hvorfor de mest ytrer sig om værdien af fællesskabet på

Som beskrevet omkring værdier om rummelighed er samarbejdet frivillige imellem ikke altid uproblematisk.

Imidlertid indikerer informanternes udsagn omkring den rummelighed, man bør have over for også frivillige med problemer sammenholdt med den tilfredshed de oplever med deres virksomhed, at det ikke er et forhold, som ændrer ved deres opfattelser omkring rummelighed, eller aktuelt har betydet, at de opgiver deres virksomhed.¹¹⁹

Så dagligdagens arbejdsfællesskab ser ud til at udfolde sig udfra en blanding af overskud, fordi informanterne som beskrevet oplever megen gensidighed i form af forskellige muligheder, og af nødvendighed fordi de også er forpligtet af den sammenhæng, de er i.

Også fællesskabet med de frivillige, og de andre - det skal man også, fordi vi supplerer jo hinanden, når vi står her i køkkenet....vi gør også tingene på forskellige måder, men jeg synes egentlig det går godt (1:16)

Det daglige arbejdsfællesskab mellem de frivillige har, som det fremgik af 1. del af analysen flere funktioner. Dels skal der produceres mad og gøres rent, og dels skal der ”holdes sammen ” på en som informanterne beskriver det, broget flok af frivillige. Der er frivillige, som informanterne der for de flestes vedkommende opfatter den frivillige virksomhed som interessant i sig selv. Dertil kommer praktikanter og aktiverede, der har flere formål med den frivillige virksomhed.

Arbejdsfællesskaberne kan derfor både tjene det aktuelle fællesskab og støtte den enkelte i et videre arbejds- eller uddannelses forløb Arbejdsfællesskaberne har dermed forskellige funktioner, det tætte daglige nærvær og støtten til et videre forløb.¹²⁰

Informanterne beskriver, som det fremgik af 1. del af analysen, hvorledes de forskellige aktiviteter udover den konkrete betydning kan repræsentere hensigter, som kontaktetablering og dermed fællesskab. Det gælder både i forhold til brugerne og også som en formidling af vaner og rutiner til unge frivillige. Én af informanterne karakteriserer gruppen af frivillige således:

Vi er en temmelig broget gruppe ..militærnægteren på 19, en pige på den udvidede ungdomsuddannelse, også 19, så er der de unge, som søger ind på en uddannelse, , det er jo sikkert for at få point ikke (4:5)...

varmestuen kvalificeret ved de fælles normer, som er beskrevet foran, og som alle informanter er i overensstemmelse om.

¹¹⁹ Der er ikke udsagn herom fra de frivillige informanter fra Kirkens Korshærs varmestue.

¹²⁰ Putnam bruger her udtrykket at hjælpe den enkelte videre ”getting ahead” i modsætning til den støtte, der ligger i netværkets hjælp til den enkeltes håndtering af dagligdagen ”getting by”. Se Bowling Alone:23

Og brogetheden betyder også ifl. én af informanterne en hyppig udskiftning af frivillige medarbejdere.

Ja, vi plejer at være omkring en 40 stykker. Der kommer mange, de går ud og ind af cafeen hele tiden. Der er nogen, der er her 3 måneder, nogen er her en uge, og nogen er her i et halvt år, det er meget forskelligt, og når man lige har lært dem lidt at kende, og huske deres navn, så rejser de igen.....(2:9)

Det betyder, at såvel fællesskab som opretholdelsen af fælles normer kommer under pres, og balancen kan tippe, hvis de fælles normer og fællesskabet ikke er tilstrækkeligt bæredygtigt eksempelvis i forhold til de krav om effektivitet i opgaveløsningen, som også hviler på værestederne.

Kombinationen af mulighederne for rummelighed og personlig udfoldelse, som er indlejret i værestedernes formål og opbygning giver ifl. alle informanter særlige muligheder for etablering af positive arbejdsfællesskaber. Én af informanterne beskriver det således:

Jeg synes, det er ufatteligt. Vi kan stå 12 mennesker i et køkken, og det fungerer, og vi er vidt forskellige, og forskellige kulturer, og det fungerer bare, selvom der er travlt, så fungerer det. Det er utroligt, selvom folk de har deres problemer, de har at slå med nogen mere end andre ikke. Det fungerer. Det er utroligt. Sådan tror jeg ikke, det er at være på en arbejdsplads....jeg ved ikke hvorfor (6:6)

De kollegiale netværksdannelser mellem de frivillige går også på tværs af værestederne. De fleste af informanterne nævner i den forbindelse den sociale og fællesskabende betydning, som de frivilligkurser, som de næsten alle har deltaget i, betyder. én af informanterne formulerer det på følgende vis:

Altså vi har været på kurser alle sammen ude på Diakonhøjskolen...(..)men det vil jeg jo gerne, for jeg synes jo ikke, man kan vide nok... ..men det er jo mange ting, det er jo også at komme sammen med nogen fra de andre væresteder.(5: 23-24)

De frivillige og de lønnede medarbejdere

Det fremgår af 2.del af analysen vedrørende fælles normer, at informanterne føler en gensidighed mellem deres motiver til frivillighed og den måde, hvorpå de bliver mødt som frivillige på værestederne. Informanterne relaterer i denne sammenhæng overvejende til lønnede medarbejdere, herunder lederne på værestederne, og samtlige informanter fra de tre dagværesteder nævner

konkrete eksempler på, hvorledes de føler sig positivt modtaget som personer, og at de bliver behandlet personligt individuelt, undertiden i form af særlige hensyn.¹²¹

Der eksisterer på samtlige væresteder en arbejdsdeling mellem informanter og lønnede medarbejdere, idet de lønnede medarbejdere er ansat til varetagelse af bestemte arbejdsopgaver og forventes at anvende deres professionelle viden i forbindelse med forvaltningen heraf. Ligesom de lønnede medarbejdere koordinerende og ledelsesmæssige opgaver, og varetager kontakten til forskellige samarbejdsparter. Medens de frivillige som beskrevet mest varetager praktiske opgaver og har kontakt med brugerne bl.a. i forbindelse hermed. Arbejdsdelingen kan komme til udtryk på følgende vis:

Nej, det er mest dem (de lønnede, herunder lederen), der gør det (har kontakten udadtil), men altså - det er nok meget med at det er os som frivillige, der sådan måske får fat i dem (brugerne) og får snakken i gang, og så tager de så over, når det drejer sig om....(kontakt udadtil)(3:10)

Imidlertid beretter samtlige informanter om eksempler, som viser, at man i en snæver vending kan dispensere herfra. Grunden kan være, at der ikke er en lønnet medarbejder i nærheden, men uanset grund, opleves det på en så positiv måde af informanterne. Og fortolkes som en værdsættelse af deres tilstedeværelse og indsats¹²². Én af informanterne beskriver det således:

De (lønnede medarbejdere) går jo også ind som bisiddere (for brugerne) ved socialrådgiverne og lægerne....så på den måde er vi (værestedet) jo også socialrådgivere, men det er som oftest lederne, der gør det ikke også....men jeg gjorde det forleden, for der var ikke nogen andre end mig.....(4:9)....

Det ser ud til, at informanternes inddragelse i lønnedes arbejdsområder sker fleksibelt og har samme status som informanternes inddragelse af deres professionelle og arbejdsmæssige kunnen. Således at det kan ske, og at det også er accepteret, men at det ikke rokker ved gældende fælles norm, som har forrang, og tildeler de frivillige den rolle, hvor det personlige indspil har forrang.

En undertiden kaotisk dagligdag betyder altså, at håndteringen af arbejdsdelingen ikke er så firkantet, men at de frivillige i en snæver vending tager over i forhold til de lønnede medarbejders gebet og vice versa.

Det kan f.eks. gælde konfliktsituationer. På alle fire væresteder er det almindeligvis lønnede medarbejdere, der har ansvaret heromkring, men flere af informanterne nævner netop eksempler fra

¹²¹ Gælder de tre dagværesteder.

¹²² Gælder samtlige væresteder.

sådanne situationer, hvor de har klaret situationen selv, fordi det var dem, der var tilstede, og fordi de var nødt til det, og fordi der ikke var en lønnet medarbejder i nærheden.

Så samtidig med at der på de fire væresteder ifl. informanternes udsagn i dagligdagen tages forskellige former for hensyn til informanternes situation, således at der eksempelvis bliver taget hensyn til dagsformen, ligesom der er eksempler på en fleksibel ansvarstildeling, så viser praksis på alle fire væresteder, at reglerne og arbejdsdelingen er der, men kan brydes om nødvendigt. Som én af informanterne beskriver det.:

Jo, men altså som frivillige, der føler man jo, altså når man er sammen med én, der får løn for det, så er man jo ikke så ansvarlig, det vil jeg vove at påstå, selvom vi selvfølgelig arbejder i et team, men omvendt så har vi det også sådan, at hvis der skal tages en beslutning fx om én, vi skal have ud af døren, jamen det kan lige så godt være en frivillig, der tager beslutning om det, og så skal vi altså bare bakke op. (7:9)

Nedenstående eksempler kan tages som udtryk for såvel fleksibilitet i opgaveløsningen mellem frivillige og lønnede medarbejdere, men kan også tages som udtryk, hvorledes de konkrete aktiviteter er med til at konsolidere de fælles normer omkring det personlige og det rummelige. Informanterne har flere eksempler på, at også de lønnede medarbejdere varetager funktioner, som går udover deres professionelle eller ledelsesmæssige tilgang, hvilket følgende eksempel viser. Souschefen er ansat med arbejdsmarkedsarbejde som hovedfunktion .:

..... jeg ved sådan en som P, som er vores souschef, som nok er den, der har bedst kontakt med folk her, han løser mange ting. Det gør han. Ham jeg fortalte om, der var meget alkoholiker, hans far er næsten lige død, og han kunne ikke komme til begravelsen, men han ville så frygtelig gerne se gravstedet Og det kunne han jo ikke rigtig finde ud af...(-..) men P. kørte ham derop, og de fandt graven, og næste dag var der en lille buket fra ham. Så det betød altså noget. Der bliver vi altså brugt på en god måde (1:10)

Samme tilgang til virksomheden fremgår af næste eksempel, hvor de lønnede arbejdere dels udstrækker deres virksomhed til, hvad der ifl. informantens opfattelse går udover snævre opfattelser af de lønnede medarbejders job. Dermed er de lønnede medarbejdere med til at markerer fleksibilitet i fortolkning af arbejdsopgaver, og er hermed til at understrege det personlige og det rummelige som fælles normer på værestederne.

De tre ledere (værestedets tre lønnede medarbejdere , min tilføjelse) de tager ud på hjemmebesøg, når brugerne ligger i druk og tager ud og rydder op i lejligheden og får

dem indlagt på forsorgshjem, så på den måde betyder det meget for dem, at hvis de falder i, og når de falder i, så er de der, hvor lægen måske bare vil udskrive noget risolid til dem altså...så de ved, de kan ringe og der kommer besøg...det synes jeg er meget vigtigt, også hvis man skal indlægges på psykiatrisk, og man har brug for, at der er én, der tager med én, så tager de også med (4:7)

Og samme informant understreger med sin beskrivelse af, hvorledes denne tilgang ikke blot gælder brugere, men også frivillige, at den personlige og rummelige tilgang i situationer har forrang i fortolkningen af indsats og arbejdsopgaver.

Jamen altså, hvis jeg er helt nede i kulkælderen, så kommer min leder jo også og besøger mig....det gør hun, og ringer og hører, hvordan det går og altså...man får i hvert fald en opmærksomhed, der er nogen, der bekymrer sig, ...så på den måde er vi jo lige sociale over for vore medarbejdere, så det virker jo sådan set begge veje (4:7)

De empiriske udsagn vedrørende håndteringen af opgaveløsningen og håndtering af opgaveløsningens fordeling mellem frivillige og lønnede medarbejdere understreger sammenhængen mellem fælles normer og fællesskaber, herunder kollegiale netværk, og dermed også at informanternes oplevelse af gensidighed beror på såvel eksistensen af fælles normer og deltagelse i fællesskaber.

Som empirien viser, er det i praksis vanskeligt at skelne mellem Putnams to tilgange den tætte (bonding) og den brobyggende (bridging) effekt af fællesskaberne; idet samme handlinger ofte rummer begge sider.

Gensidigheden omkring fællesskaber går især for de seks af informanterne på de muligheder de med den frivillige virksomhed får for at kunne gå på arbejde, og dermed hvor meget arbejdsfællesskabet fylder for dem. Og for samtlige informanter har det kollegiale fællesskab som beskrevet central betydning.

Uanset disse fællesskaber også indeholder brobyggende elementer mellem mennesker i forskellige positioner, herunder frivillige over for lønnede medarbejdere, vil jeg af informanternes forståelse af den centrale funktion, de har tillægges dem betydning som tætte (bonding) netværk.

8.3.3. Andre fællesskaber .

I nogle af de empiriske udsagn fra de frivillige informanter ses sammenhæng mellem værdier omkring rummelighed og den personlige tilgang og de fællesskaber, informanterne nævner. Og den kvalitet, informanterne tillægger fællesskaberne.

Informanterne deltager ikke nødvendigvis selv i disse fællesskaber, men fremhæver dem som eksempler på noget af det, de ser som positivt ved værestederne. Og da de nævnte fællesskaber beskrives i relation til værdier, som informanterne anser for positive, da de er forholdsvis stabile og, da der er en del der deltager i dem, peger de på eksistensen af social kapital i form af netværk. Disse netværk har karakter af både tætte og brobyggende netværk, dvs. netværk mellem forskellige grupper, og tillægges som sådan værdi.

Samtlige informanter nævner i den forbindelse nærliggende de muligheder for fællesskab, som stederne giver brugerne. Her fremhæves den mulighed for fællesskab, der i kraft af den målsætning og de værdier, der ligger til grund for værestederne, er for brugerne.

Et af de empiriske eksempler viser, at informanten oplever, at brugerne kan have de samme behov for at finde et socialt fællesskab, som kan erstatte det, man har hvis man er i arbejde. Hun siger:

For søren, der er måske 80 mennesker deroppe (på værestedet) nogen gange om dagen, hvor skulle alle de 80 være henne, hvis de ikke havde noget socialt fællesskab og netværk, ligesom man har på en arbejdsplads, ikke (6:2)

På samme måde beskriver en anden af informanterne, hvordan værestedet repræsenterer en positiv mulighed for brugerne for at være til stedet på forskellige måder, og indgå i forskellige former for kontakt.

Nedenstående citat kan stå både som udtryk for den personlige tilgang som værdi. Man kan komme og være der, og man kan komme i kontakt med nogen, hvis man ønsker det.

Samtidig med at informanten giver et billede af , at der er udskiftelighed, giver hun også et billede af, at stedet lever op til hendes forestillinger om, hvordan det skal være. Det skal være personligt og det skal være rummeligt. Og det giver muligheder for fællesskaber.

Ja, der er da nogen, der er kommet igennem mange år. Det er der, de holder ved...men det er svært at huske, fordi der kommer så mange forskellige ind og ud....(..)de føler da, at der er rart at være, og der er nogen, de sidder jo og spiller kort eller spiller spil, og de lærer hinanden og kende, og så ved de, at så kan de gå ind.(...)og der er nogen den og den, og så kan vi sidde og snakke og få os en kop kaffe...(..) hvis så det er sådan ligesom en klub nærmest (2:14)

Som beskrevet i første del af analysen ser informanterne den personlige tilgang som en afgørende værdi. Og den mødes de med i værestedernes formål. Og i beskrivelsen af de daglige aktiviteter og rutiner, associerer flere af dem til værestederne og de fællesskaber der som ”hjemlige”

Én af informanterne peger på, at mange af brugerne måske hverken har meget hjem eller familie, hvorfor værestederne også lever op til deres behov for et ”hjemligt ” sted at være. Man kan dermed ræsonnere, at der er nogle fællestræk mellem informanternes opfattelser af det ”hjemlige” på værestederne, deres prioritering af det personlige og det rummelige, og så de behov brugerne har.

Én af informanterne beskriver det således:

Nå, ja men det er jo også mange ensomme mennesker, der kommer her - og psykisk syge. Nogen kommer her jo hver eneste dag, og er her fra morgen, til vi lukker, så - og der er også nogen, der beder om en samtale. (1:5)...

Og informanten fortsætter

.....når man bruger så mange timer på at være her. Og søndagen også. Så kan man ikke have meget familie. (1:6)

Den opfattelse af det personlige som en værdi, der ser ud til at være fælles accept af som norm på værestederne går således igennem mange af informanternes udsagn om fællesskaber på værestederne, som de finder værdifulde.

Det kommer f.eks. frem i nedenstående beskrivelse af værestedets samarbejde med den lokale socialforvaltning, hvor der er et ugentligt møde mellem lokalpsykiatri og værestedet. Da det er et møde med forvaltningen, må det formodes også at have et fagligt og professionelt formål. Hvad informanten imidlertid gør opmærksom på, er at man hygger sig. Hvilket giver fællesskabet, som er en del af stedets rutine, et hjemligt personligt og ikke-fagligt præg.

Lokalpsykiatrien har vi jo også forbindelse med. De kommer hver mandag herover. Der er nogen af brugerne der såsamles om et bord, ...(...) de frivillige og personalet fra lokalpsykiatrien og så gæsterne, hvor de hygger sig... (2:15)

Flere af informanterne giver flere eksempler på, at de ser værdien om rummelighed give sig positive udtryk i dagligdagen mellem ansatte og brugere og brugere indbyrdes. Resultaterne kommer over tid, og én af informanterne nævner et eksempel på, hvad hun ser som sammenhæng mellem fællesskaber og eksistensen af en ”rummelig atmosfære”

I starten (3 år siden) vi var her var det mest danskere, der var her, men det er udlignet ..men da var det sådan, at de udenlandske sad dernede (længst væk i

cafeen, dvs. længst væk fra skranken og maden), og de danske sad heroppe til sidst da kom de tættere og tættere sammen, ...og nu kan man altså godt sidde ved samme bord også, ..og vi har da nogen af vore danske brugere, der kommer med de mest forfærdelige racistiske udtalelser indimellem, men det er jo ikke om dem, der kommer herinde hos os. Det er jo ikke dem, der er noget galt med, for dem kender man jo...(5:15)

Men som informanten selv anfører, kan det være vanskeligt at se rækkevidden af den tolerance, der ser ud til at eksistere.

Det afgørende ser ud til at være for informanterne at de registrerer den positive sammenhæng mellem de værdier, de selv ønsker og fremmet og hvad der rent faktisk går for sig på værestederne. Nedenstående eksempel viser sammenhæng mellem værdier og kommunikation over tid, informanten nævner et forhold omkring tørklædet, som kan være tegn på anderledes hed, men som ikke kommer til at betyde noget, da man kommer til kende personen:.

Vi har da haft én ung mor. Hun læste til et eller andet, Og hun gik jo med tørklæde ikke, og der var ikke nogen, der tænkte over det, sådan var det jo..... Så...hun var så sød, så sød, og vi kom til at savne hende, da hun rejste. Ja...(2:13)

Kun en enkelt af informanternes udsagn om fællesskab viser, at det for hende også har betydning, at hun oplever sig som del af et lokalt fællesskab.

Jeg er førtidspensioneret pædagog...og jeg var egentlig frivillig i min gamle institution, ...og jeg kan godt lide, at det er i mit lokalområde, ...altså på den måde, at man ikke bare bor et sted, der er ligegyldigt at bo...(5:2)

8.3.4. Opsamling omkring netværk:

De empiriske udsagn viser, at der på de fire væresteder eksisterer netværk i form af arbejdsfællesskaber som har betydning af forskellig grad for den enkelte informant. Jeg har redegjort for forskelle mellem de tre dagværesteder, og Kirkens Korshærs varrestue og de forskelle, der gør sig gældende i informanternes oplevelse af gensidighed især i forhold til det at være deltager i arbejdsfællesskaber. Men herudover pointerer alle informanter arbejdsfællesskabets betydning for dem.

Arbejdsfællesskaberne er som empirien viser udtryk for en gensidighed mellem eksistensen af arbejdsfællesskaber og disse fællesskabers afhængighed af og forudsætning for vedligeholdelsen af de fælles normer omkring den personlige og den rummelige tilgang som udtryk for værdier, der har forrang i form af fælles normer.

Denne registrering er central i forhold til vurderingen af de kollegiale fællesskaber som del af en mulig social kapital på værestederne, da sammenhængskraften beror på det dynamiske forhold mellem fælles normer og eksistensen af netværk. .

Udover arbejdsfællesskaberne, som har en central betydning for informanterne, beskriver de som nævnt også andre fællesskaber som positive udtryk for de værdier, de sætter pris på i deres frivillige virksomhed, og som de hermed ser eksempler på.

Som det fremgår behøver informanterne ikke nødvendigvis selv deltage i de nævnte fællesskaber, men eksistensen af dem fremmer informanternes fornemmelse af tilknytning til værestederne, fordi der er som de sætter pris på det.

Dermed kommer både arbejdsfællesskaber og det jeg benævner øvrige fællesskaber til at spille en rolle både som element i værestedernes sociale kapital, og også som del i informanternes ”private gode”, således som jeg har redegjort for det i analysen af deres virksomhed i hverdagslivsteoretisk perspektiv.

De empiriske eksempler på bæredygtige netværk opfylder således kriteriet om den nære sammenhæng mellem netværk og værdier om fælles normer. Deri ligger kvaliteten for informanterne.

Endvidere fremgår det, at de opstår og konsolideres over tid, for at eksempelvis rummelighed som norm kan få en betydning som integrerende faktor.

Putnam beskriver de brobyggende netværk som de vigtigste. Der viser empirien som jeg anfører det i min beskrivelse af Putnams teori, at hans opdeling af de tætte og de brobyggende netværk har en værdi som analytiske redskaber.

I min undersøgelse kan identificering af de to perspektiver bruges til at afkode værestedernes placering som frivillige sociale organisationer og med tætte relationer til omverdenen, herunder sociale forvaltninger.

Og i den forbindelse kan informanternes beskrivelser af diverse netværk bruges til at præcisere værestedernes placering mellem frivilliges forståelse og socialpolitisk forståelse.

De tætte (bonding) netværk indtager således i de frivillige informanternes forståelse en central rolle, mens de brobyggende (bridging) netværk må indtage en central rolle i den socialpolitiske forståelse, hvor de frivilliges rolle udover at tillægges en værdi i sig selv, også betragtes som formidlerens mellem brugerne og eksempelvis forvaltning.

En nærmere undersøgelse af tilstedeværelser af forskellige former for fællesskaber også mellem brugere og mellem brugere og medarbejdere vil i øvrigt være central i forhold til såvel den

socialpolitiske fremhævelse af den frivillige virksomhed på værestederne, den ligeværdighed, der karakteriserer den, og de muligheder den giver for ligeværdige fællesskaber. Dette vil også have relevans i forhold til diskussionen omkring værestedernes bæreevne i forhold til arbejdet med udsatte grupper.

8.4. Social tillid

8.4.1. Operationalisering af begrebet.

Putnam beskriver eksistensen af ”social tillid” som resultatet af eksistensen af fælles normer for generaliseret gensidighed og eksistensen af netværk.¹²³

Man kan betragte social tillid som en form for brobyggende element i dannelsen af social kapital. Det har to funktioner. Dels udspringer det som nævnt af eksistensen af fælles normer og netværk, men det kan også udgøre grundlaget for etablering af fælles normer og netværk.

Den sociale tillid kan være vanskelig at operationalisere, men man kan i hvert fald slå fast at den eksisterer, når man regner med at nogle forhold er stabile, og man kan agere i tillid til at de også vil være sådan fremover.

Dermed mener jeg, der kan argumenteres for at eksistensen af ”social tillid” kan udtrækkes af informanternes beretninger, og at deres tilfredshed med deres frivillige virksomhed beror på, at de netop forventer at den tilfredsstillende situation ikke pludselig ændrer sig til noget andet og dårligere. Deres positive forventninger til en tilfredsstillende arbejdssituation i dagligdagen er derfor nøje forbundet med de personlige relationer, de beskriver som vigtige for deres tilfredshed. Disse relationer og forhold er forbundet med det Putnam kalder for ”tæt tillid”. Tilliden er forbundet med eksistensen af bestemte værdier og udfoldes i bestemte sammenhænge, som forstås i en personligt relateret daglig proces. Jeg vil derfor mene, at eksistensen af ”tæt tillid” er dokumenteret gennem identificering af fælles normer og eksistensen af fællesskaber som beskrevet i de empiriske udsagn.

8.4.2. Eksempler på tæt og tynd tillid.

De empiriske udsagn peger imidlertid også på eksistensen af både tæt og tynd tillid..

¹²³ *Social trust in complex modern settings can arise from two related sources- norms of reciprocity and networks of civic engagement : Making Democracy work:171.*

Seks af informanterne har erfaring med andet frivilligt arbejde, som de har været involveret i før, eller som de er involveret i sideløbende med nuværende engagement. Og de beskriver alle deres positive oplevelser herfra som en vigtig motivation for dem i forhold til det nuværende engagement. For de to af informanterne gælder det, at de på andres anbefaling af det frivillige arbejde fra start har haft positive forestillinger herom.

De følgende korte ”frivillighedshistorier” viser, at det er forskellige sider ved tidligere eller andet samtidigt frivilligt engagement, som inspirerer informanterne. Det er centralt, at det nuværende engagement beror på positive oplevelser af den frivillige virksomhed, som de har tillid til at ville kunne genfinde i et andet frivilligt engagement. Dvs. at de uden at kende eksempelvis de mennesker, de skulle arbejde sammen med har haft tillid til at de vil kunne genfinde værdier og fællesskaber, som har haft positiv betydning for dem.

Putnam identificerer den ”tynde tillid” som tilliden til den ukendte anden, idet informanterne overfører deres sociale tillid fra den ene frivillige kontekst til en anden uden at kende den konkrete kontekst nøjagtigt, eller kende de øvrige aktører på forhånd. Det er også i denne forbindelse Putnam taler om overførsel af social kapital, hvor den sociale tillid kan virke som en form for kit mellem forskellige kontekster.

I den konkrete sammenhæng skal det ikke forstås således, at eksistensen af social kapital forstået som social tillid kan betragtes som årsag til informanternes aktuelle engagement. Som jeg beskrev i 1. del af analysen kan deres engagement forstås som hver enkelt informants måde at håndtere egne livsbetingelser på, herunder de brud, der er sket i form af sygdom og arbejdsløshed.

Men den sociale tillid kan være med til at kanalisere informanternes engagement i retning af det frivillige sociale arbejde uden at være determinerende.

De følgende ”klip” fra informanternes ”frivillighedshistorier” sandsynliggør eksistensen af social tillid i form af såvel ”tæt” som ”tynd” tillid” og hvorledes de betinger hinanden.

De to af informanterne har ikke tidligere haft frivilligt arbejde, men har fået det anbefalet. Den ene i forbindelse med en hospitalsindlæggelse.:

Jeg var indlagt på psyk. ., og da jeg så var ved at være på højkant igen, så siger én af lederne derude: Tror du ikke....prøv og tag ud på (værestedet), der kan du få frivilligt arbejde, hvis det er noget for dig. ...(...)Nå, jamen det er da lige noget for mig det her, og jeg gik i krig ...(2:1)

Den anden fik det ligeledes anbefalet i forbindelse med sygdom, som betød ophør af tidligere arbejde.:

Altså jeg kunne jo ikke få et arbejde, jeg blev jo erklæret 2/3 invalid, så kan jeg jo ikke få et arbejde (4:2)

(og om formidling til nuværende frivillige engagement).... Jamen,. Jeg tror, det var i relation til nogen, (....)... ”som sagde gå ned på jobbørsen. Der kan du sikkert finde et eller andet og beskæftige dig med..(4:3)”...Jeg kender én, som hjælper en handicappet og svømmer der én gang om ugen...(4:4)

To af informanterne kendte det værested, hvor de arbejder nu, samtidig med at de begge har været involveret i frivilligt arbejde tidligere i en anden sammenhæng. Dvs. at der for dem er tale om en blanding af tæt og tynd tillid

..Ja, men jeg har egentlig længe godt kunnet tænke mig at arbejde professionelt med det, jeg har været nede i varmestuen¹²⁴, men de tog en socialpædagog...(....) siden har det ligget og rumlet, og hver gang jeg kørte på arbejde, så kiggede jeg her indenfor...(....) så fandt jeg jo ud af, hvad det var (....)....så gik jeg herind og spurgte om de havde brug for en frivillig. Ja det kunne de godt. Da arbejdede jeg stadigvæk (som børnehavepædagog)

...og senere efter hun var stoppet i lønnet arbejde:...og så kom jeg herind igen, og spurgte om de kunne bruge mig én gang til, og det kunne de godt.... (1:2)

Og den næste har også haft frivilligt arbejde andetsteds før, og kender nuværende sted som tidligere bruger.

..Jamen, det ved jeg såmænd ikke...altså jeg fik jo kontakt med stedet her for et par år siden. Jeg har så selv brugt det en del. Selv er kommet i cafeen. Og jeg har længe haft en drøm om at blive socialpædagog. Jeg har så søgt ind ude på Diakonhøjskolen. Og ved det at jeg så kendte stedet, så søgte jeg så herop på prøve for at få noget erfaring inden for området.(3:1)

Én af informanterne kendte ikke aktuelt værestedet som arbejdsplads, men baserede sin tillid på en kombination af viden fra tidligere frivilligt socialt arbejde og et personligt kendskab til folkene bag oprettelsen af værestedet.

Altså det der fik mig til det. Jeg bor i det område. Og havde så læst om det her projekt i vores beboerblad og kendte lidt til folkene bag projektet kan man sige. Det er jo Kirken og det var naboskaberne, og det var Brabrand Boligforeningen, socialrådgiveren der, som satte sig sammen og lavede ansøgningen, og dem kender jeg selvfølgelig lidt i forvejen. (5:1)

Tre af informanterne har kendskab til det frivillige sociale arbejde fra tidligere eller andet samtidigt frivillige engagement. Og ved på forskellig vis, at det indeholder værdier som de bifalder, og giver

¹²⁴ Kirkens Korshærs varmestue i Mejlgade, Århus

fællesskab, som de har brug for. Den ene ved fra tidligere, at det giver hende meget at være sammen med andre mennesker i en frivillig sammenhæng, og siger

*Hjælp til selvhjælp...jeg blev arbejdsløs i november pga. dårlig ryg, og er ved at søge revalidering....røg helt ned i kælderens, fordi hvad gør man så...opdagede de ude på socialforvaltningen, at der han en seddel at man søgte frivillige, og så fløj jeg derud og kom 14 dage efter, så kom jeg ovenpå igen....(...) er typen, der ikke dur til at gå arbejdsløs, så hver gang jeg r blevet arbejdsløs, så er jeg sprunget ud i noget frivilligt, ud at være sammen med nogen mennesker, hvor der sker nogen aktiviteter. (6.1)
...Jeg er med i Mødrehjælpen, hvor jeg er med som enlig mor, jeg har været med i Skejbyforeningen med kriminelle narkomaner, hvor jeg har været frivillig i to omgange...(6:1)*

Den anden oplever såvel et samfundsengagement og sætter pris på såvel engagement som fællesskabet i det frivillige engagement.

Jeg er jo diakonuddannet...(...) røg så ud af det der plejehjemsregi, og gik så på noget daghøjskole i ...hvor jeg synes, det var simpelthen så meget, man fik, ...på samfundets regning....) så jeg meldte mig som frivillig herinde, for jeg tænkte, du har jo energi og kræfter til at kunne gå ind og yde et stykke arbejde for samfundet, ...derudover har jeg også noget andet frivilligt arbejde, som jeg er med i en genbrugsbutik ude i Hammel, og jamen altså det er fordi, jeg synes, jeg har kræfter til det, og jeg har lyst til at komme ud mellem folk (7:1)

Den sidste informant giver udtryk for, at han lever i en frivillighedskultur, som har inspireret ham til sit nuværende frivillige sociale arbejde, samtidig med at han har frivilligt engagement andetsteds.

Jeg er aktiv i Århus Valgmenighed, som bygger på frivilligt arbejde, så der er mange jo vant til at lægge et stykke frivilligt arbejde...det det vil jeg sige, det er meget udbredt i min omgangskreds....(8:5)..(...) jeg ved heller ikke, det lyder som om jeg er arvelig belastet med det her, for min mor er faktisk startet for nogen år siden i Kirkens Korshærs varmetue...(8:9)

8.4.3. Opsamling omkring social tillid:

Da såvel eksistensen og udviklingen af fælles normer er afhængig af kontinuerlig tilslutning og arbejde for normernes tilstedeværelse, har det en positiv effekt, at informanterne på forhånd kommer med en positiv forventning om tilstedeværelsen af sådanne normer og sådanne fællesskaber, som de finder på værestederne. Da opretholdelsen af social kapital som forråd forudsætter en kontinuerlig vedligeholdelse og fornyelse af tilstedeværende normer og netværk, må informanterne formodes at bidrage på positiv vis til såvel opretholdelse og måske også til

akkumulering af social kapital på værestederne, med deres forestillinger og med det engagement, man kan forestille sig som afkast heraf.

Da den sociale tillid også omfatter en form for overførsel og brobygning i forhold til social kapital, kan de otte frivillighedshistorier ses som udtryk for, at informanterne både oplever en form for gensidighed i forhold til den konkrete kontekst, som værestederne udgør, men også i forhold til frivilligt arbejde og de steder, hvor det finder sted som kontekst.

Hvis man ser på denne kontekst i udvidet forstand men stadigvæk som det, jeg i beskrivelse af civilsamfund refererer til som egen kontekst, peger analysen på eksistensen af social tillid på værestederne, men også som en faktor, der har en udbredelse herudover, idet egen kontekst kan forstås som ”de steder, hvor de værdier og fællesskaber findes”.

Dermed bidrager de konkrete frivillighedsberetninger til de forestillinger, jeg har refereret til om det det frivillige sociale arbejdes betydning som identitetsskabende og integrerende faktor i det civile samfund.

8.5. Skabes der social kapital på værestederne?

De anvendte metoder til identifikation af social kapital har været udsagn fra informanterne, som jeg har kategoriseret som udtryk for værdier, fællesskaber og social tillid.

Jeg mener, analysen giver belæg for at konstatere tilstedeværelsen af de værdier, jeg har beskrevet i hovedtræk som udtryk for personlig tilgang og for rummelighed.

Samtidig har jeg søgt at vise, at begge værdier indgår som udtryk for det, der i Putnams terminologi kaldes for generaliseret gensidighed. Det søger jeg at vise med udsagn, der viser, at flere har disse værdier, som er et af kriterierne for tilstedeværelsen.

Endvidere mener jeg, værdierne omkring det personlige og rummelige har en styrende funktion. Det viser jeg ved via empiriske udsagn at fremdrage informanternes overvejelser, hvor der er tvivl og usikkerhed, og hvor værdierne måles og vejes i forhold til andre værdier, men hvor det viser sig, at de viger.

Og jeg søger her at synliggøre, at de viger, fordi der eksisterer en fælles norm, som understøtter den holdning, der så vinder, og dermed har forrang.

Hermed understreges således den inspirerende, støttende og styrende karakter af de fælles normer. Spørgsmålet er så, hvorvidt otte frivillige på fire væresteder kan udgøre tilstrækkeligt grundlag for blot at antage eksistensen af social kapital i form af fælles normer for generaliseret gensidighed.

Deres udsagn er meget entydige og ens for de fire væresteder, med de noter, jeg har tilføjet for natværestedet for Kirkens Korshær, hvorfor jeg mener der er belæg for at antage eksistensen af fælles normer omkring de to værdisæt: det personlige og det rummelige. At det er netop de to værdisæt kan ikke undre, de refererede undersøgelser om frivilliges motiver taget i betragtning, og frivillige sociale organisationers målsætninger taget i betragtning.

Endvidere viser empirien eksempler på dels arbejdsfællesskaber og andre fællesskaber. Det gælder for begge typer af fællesskaber, at beskrives og formes af og former de eksisterende værdier for fælles normer, hvad eksemplerne også viser.

Ligesom frivillighedshistorierne indikerer tilstedeværelse af social tillid som en vigtig faktor for deres deltagelse i det frivillige arbejde.

I forhold til besvarelse af specialets spørgsmål vedrørende muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde bidrager socialkapital analysen således:

Informanternes tilfredshed med deres virksomhed beror i store træk på tilstedeværelsen af de nævnte forhold. Derpå beror styrken af de identificerede forhold, fordi de støtter, inspirerer og styrer de frivillige. Og samtidig støtter, inspirerer og styrer de frivillige den fortsatte eksistens af de identificerede forhold.

Dermed mener jeg også undersøgelsen viser den dynamik, der eksisterer i og omkring begrebet social kapital, idet det eksisterende forråds fortsatte eksistens beror på en fortsat positiv proces, som forøger den og ikke nedslider den.

Samtidig viser undersøgelsen hermed skrøbeligheden i og omkring den sociale kapital, og dermed også muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde i denne sammenhæng, fordi dens fortsatte eksistens er afhængig af opretholdelsen af den balance, som identificeres.

Beskrivelsen af værestedernes situation og informanternes problematiserende bemærkninger omkring frivilliges kompetencer i relation til brugernes behov for støtte, understreger, at den sociale kapital, er skrøbelig i den forstand, at det forråd, den udgør, og den balance, den er udtryk for mellem deltagende aktører, kan styrkes henholdsvis svækkes af andre faktorer af betydning på værestederne.

Den eksisterer i med og modspil med de forhold, som er beskrevet i specialets beskrivende del i forhold til værestedernes situation og arbejde.¹²⁵

¹²⁵ pkt. 3.6. om værestederne i specialets beskrivende del.

3.del af analysen:

9.0 Forskellige forståelser af det frivillige sociale arbejde.

9.1. Indledning:

Min hensigt med den sammenlignende analyse er et forsøg på at afsøge, hvorvidt der i de empiriske udsagn fra de to forståelser vedrørende centrale forhold omkring de frivillige aktører kan identificeres områder, som kan indikere muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde på værestederne.

Jeg bygger analysen således op, at jeg har udvalgt empiriske udsagn fra egen undersøgelse og socialpolitisk redegørelse¹²⁶. omkring det personlige og det rummelige, som centrale værdier i begge sæt af forståelser.

Jeg går frem således, at jeg søger at identificere henholdsvis overensstemmelser og forskelle mellem henholdsvis informanters og socialpolitisk forståelse og i sammenligningen se på faktorer i hver forståelses kontekst og mål, som har betydning for fortolkning af udsagnene.

I forhold til kontekst inddrager jeg resultater fra 3.del af analysen omkring social kapital.

9.2: Det personlige -frivillige sociale organisationer.

I redegørelsens pkt. 6.6. lyder overskriften ”De frivillige kan noget særligt”. I redegørelsen behandles frivillige og frivillige sociale organisationer under et. Det fremhæves i dette afsnit, at de frivillige på flere måder har en central rolle at spille i indsatsen over for de mest udsatte grupper. Det fremhæves som en fordel ved det frivillige, at de frivillige befinder sig uden for systemet, dvs. ikke er offentligt ansatte, men arbejder i en frivillig organisation. Her lyder det bl.a.

” Det er ofte nemmere for de frivillige at få kontakt og skabe tillid hos de udsatte grupper, da de ikke repræsenterer systemet (.: 97).

Og det hedder videre::

De frivillige organisationer kan være med til at sætte den enkelte i centrum for indsatsen. Ved at kunne skabe et tillidsfuldt forhold til de udsatte grupper kan de frivillige organisationer fungere som bindeled mellem det offentlige og brugeren, Frivillige organisationer kan fx tilbyde de udsatte en tovholder, der kan støtte den enkelte i forhold til myndighederne.(97-98)

¹²⁶ Socialpolitisk redegørelse 2002. Temaet er udsatte grupper. Fra kanten af samfundet til kernen i socialpolitikken - socialpolitik på brugernes præmisser.

Som det fremgår af samtlige informanternes udsagn omkring den betydning, den organisatoriske kontekst har for dem og deres udfoldelsesmuligheder, lyder det samstemmende, at det giver dem særligt gode muligheder for at realisere deres ønsker omkring den frivillige indsats, at de ikke er en del af "systemet".

Og som det fremgår af de empiriske udsagn oplever samtlige informanter en positiv respons fra brugerne på, at de som frivillige i den frivillige sociale organisation er uden for systemet. Og én af informanterne udtrykker det således:.....*Men jeg tror de godt kan lide at bruge os, fordi vi ikke er en del af socialforvaltningen...(1:10)*

Den organisatoriske ramme, som den frivillige sociale organisation gør det muligt for informanterne at realisere de forestillinger, de har omkring det frivillige sociale arbejde.:

*...og dér (i det offentlige) hiver du en masse værdier ud tænker jeg...(...) og jeg tænker, du kan ikke handle så værdibaseret, som vi trods alt gør her (8:10) ..(...)
Jamen der kan nemlig være nogen ting i det rum, men jeg ved ikke helt...altså et begreb som kærlighed er jo uprofessionelt...(8:11)*

Som det fremgår af de empiriske udsagn oplever alle informanter, at deres muligheder for at realisere deres forestillinger med deres frivillige virksomhed, fremmes af de muligheder de får gennem de mål der er for værestederne, og de muligheder værestederne som frivillig organisation giver dem. Én af informanterne understreger den positive betydning af samspillet mellem den frivillige sociale organisation og den frivillige medarbejder, idet han stiller det over for den kommunale organisation og de lønnede medarbejdere. Han siger:

...Jeg er nok lidt betænkelig ved, hvis der kom for mange ansatte ind, som er meget bundet af overenskomster med det offentlige, så kan det godt komme til at ligne en ganske almindelig kommunal institution, så jeg håber ikke, at...jeg håber helt tiden, at man vil holde fast i de frivilliges energi når man er frivillig så kommer man frivilligt.(7:18)

Der konstateres overensstemmelse mellem de to sæt af forståelser omkring den personlige tilgang som værende udelukkende positiv. Hos informanterne afgrænses det positive ved den personlige tilgang ved dets forskel fra den professionelle og behandlende tilgang, og i overensstemmelse hermed markeres det positive i redegørelsen ved, at den karakteriseres som en tillidsskabende og ligeværdig tilgang.

Der er i de to forståelser ligeledes enighed om, at den positive personlige tilgang fremmes af den frivillige sociale organisations placering uden for det kommunale system, hvorved en del af "den

gode tilgang” fremstår i kraft af, hvad den frivillige sociale organisation og den frivillige ikke repræsenterer, dvs. det kommunale system og den offentligt ansatte og lønnede medarbejder. Som det er fremgået af informanternes empiriske udsagn, ser de kontakten med brugerne som værdifuld i sig selv, men anfører også, at den kan danne afsæt for andre tiltag både på værestederne og uden for, en mulighed som også fremhæves i redegørelsen.

Forskellene mellem de to sæt af forståelser viser sig når man ser på hvilke strategier, de indgår i. Jeg har i 1.del af analysen argumenteret for, at informanternes forståelse af deres virksomhed kan forstås som et led i deres bestræbelser på at skabe en meningsfuld hverdag. Og i 2. del af analysen har jeg argumenteret for, at deres forståelse udfolder sig i et gensidigt samspil med de normer og netværk, de møder og deltager i på værestederne.

Informanternes forståelser tjener derfor først og fremmest til at understøtte disse bestræbelser, ligesom de tilstræber at være i overensstemmelse med normer og fællesskaber på værestederne, fordi de understøtter disse bestræbelser.

I forhold til brugerne indgår det i samtlige informanternes udsagn, at deres formål med mødet med informanterne er, at skabe en kontakt og give brugeren et frirum. Flere af informanterne kan godt have overvejelser omkring indsatsen over for brugerne. Men som analysen omkring rummelighed viser, så har denne norm forrang og vinder tilslutning frem for betænkeligheder.

Af redegørelsens udsagn fremgår det, at kontakten med brugeren fra start tillægges et dobbeltformål, idet det vurderes, at de frivillige er i en særlig position til at skabe en ligeværdig og tillidsfuld kontakt med henblik på en videre indsats, hvilket afspejler den overordnede socialpolitiske strategi med inddragelsen af den frivillige indsats.

9.3. Det personlige over for det professionelle.

Af redegørelsens pkt. 6.6. ”De frivillige kan noget særligt” slås det fast, at det er den personlige tilgang, som er central for den frivillige virksomhed, og at det er lyst og engagement, som driver værket. Det hedder:

Det er et væsentligt grundlag for den frivillige indsats, at det er lysten og engagementet, der driver værket, og at den frivillige indsats i høj grad bygger på den enkelte frivilliges egne livserfaringer og kompetencer.(pkt. 6.6. :98)

Redegørelsen er her i sin formulering i overensstemmelse med samtlige informanternes synspunkter vedrørende ”lysten og engagementet”. Som én af informanterne refererer fra samtalen med en bruger, hvor han siger:

Jeg er frivillig herved (Kirkens Korshær())....Nå er du godt nok det. Får du ikke løn for at være herved?. Nej, det gør jeg ikke. ...Det har jeg oplevet flere, der spørger om, og det synes de er godt...altså brugerne...og det ved jeg ikke, men det tænker jeg nogen gange, det må da være rart at tænke på, at der er mennesker i det her samfund, der ikke har nok i sig selv, som godt vil bruge en nat på dem (8:15)

Der konstateres overensstemmelse mellem informanternes og redegørelsens udsagn omkring ”det særligt frivillige” forstået som fremhævelsen af det personlige og det personlige engagement.

Forskellene imellem de to forståelser findes i de forskellige formål.

De fleste informanter¹²⁷ inddrager deres faglige viden og deres arbejds erfaringer som lønnede og professionelle i deres frivillige virksomhed, hvor de oplever, at denne inddragelse bidrager til at kvalificere deres indsats som frivillige. Én af dem udtrykker det således:

Ja, men det er egentlig meget altså, tror jeg at jeg har prøvet at trække på det meste af det, altså alt, hvad jeg har oplevet, for hvis folk vil snakke, så vil jeg også gerne snakke med dem ikke, og det er jo tit lettere, hvis man kan relatere det til noget, man selv har lavet altså. (8:8)...

Informanterne er som analysen viser i overensstemmelse med de værdier på værestederne, som fremhæver den personlige tilgang til arbejdet med brugerne. Dvs. de inddrager det professionelle og faglige ”upåagtet” og det indgår i en fleksibel arbejdsdeling mellem informanter og lønnede medarbejdere. Med denne håndtering af deres kompetencer er de i overensstemmelse med fælles normer omkring inddragelse af det personlige som en vigtig værdi.

Da redegørelsens formål med at fremhæve den frivillige tilgang som den personlige og ikke-professionelle tilgang ses som et værdifuldt led i den samlede indsats over for de særligt udsatte grupper, tjener det ikke noget formål at diskutere eller problematisere frivilliges kompetencer herunder inddragelse af professionel og faglig viden, og de vilkår hvorunder den sker.

Samtlige informanter har været på kurser for frivillige, og også i redegørelsen betones vigtigheden heraf. :

Men den frivillige sociale indsats rummer mange komplekse opgaver, aktiviteter og udfordringer - alt lige fra bestyrelsesarbejde og udformning af ansøgninger til mødet med mennesker med meget forskellige baggrund og behov Dette betyder, at der er et stort behov for kurser og andre kvalificeringstilbud, der giver de frivillige en tilgang til at udvikle deres egen indsats som frivillig, og være med til at udvikle organisationernes tilbud til brugerne (98):

¹²⁷ De67 af informanterne har arbejdet med socialt arbejde i én eller anden form. Én er tidligere fotograf. Én er lærer.

Dette udsagn er i overensstemmelse med informanternes holdning, hvor der tilkendegives, at de har brug for kurser, hvor de kan få en faglig viden, som hjælper dem til at agere bedre i dagligdagen.

Forskellen mellem de to sæt af udsagn ligger i formål med aktiviteten. Informanterne anser kurserne som vigtige for at kvalificere deres virksomhed som frivillige, og kurserne tillægges også af nogle af informanterne sociale funktioner.

Den faglige dygtiggørelse underordnes i øvrigt informanternes bestræbelser på at opfylde egne mål og at være i overensstemmelse med værestedernes normer og forventninger.

Mens formålet med kurserne i den socialpolitiske strategi tjener dygtiggørelsen af de frivillige som sociale problemløsere.

9.4. Det personlige: ideal og praksis.

I redegørelsens pkt. 6.6. i forbindelse med ”*det særligt frivillige*” nævnes i forbindelse med de frivilliges personlige tilgang, inddragelse af den enkelte frivilliges egne tidligere personlige problemer:

Det gælder ikke mindst de frivillige, som selv tidligere tilhørte de udsatte grupper, narkomanen, der er blevet clean, den hjemløse, som har fundet sig til rette i en bolig. De kan kommunikere med de udsatte grupper på en anden måde end socialarbejderne..(97)

Kun en enkelt af specialets informanter relaterer i sin beskrivelse til, hvilke kvalifikationer han bruger i sit frivillige arbejde i forhold til et nu overstået alkoholproblem og siger:

Jeg synes altså, jeg har været sådan lidt stolt af, at jeg nogen gange har mødt nogen her på stedet, som er kommet og har sagt, at ok, jeg var en god motivation for dem, ved at de ser, jamen det kan lade sig gøre at rejse sig. (3:10)

Ganske vidst anfører informanterne, at de stort set bruger alt, hvad de har med i bagagen af såvel personlige som faglige kompetencer. Men som det fremgår af 1.del af analysen stiller alle informanter store krav til ”den gode frivillige”. Man skal være i besiddelse af bestemte personlige kvaliteter og bestemte værdier har forrang:

Man skal være åben, man skal være tolerant, man skal være forstående, og man skal have indsigt, hvis man skal være til nogen nytte...man kan jo godt være til nytte, hvis man bare står og vasker op, men hvis man skal have med mennesker at gøre, så vil jeg synes, det må være det vigtigste (4:17)...Jamen, altså det der med at kunne se mennesket som enten er forpint eller er glad, bakke dem op i deres glæde eller i deres sorg...(4:18)

Flere af informanterne beretter om betænkeligheder med at anvende frivillige, som selv har haft eller har problemer

.... umiddelbart så vil jeg måske ikke synes, det er en god idé. Jeg tror, de kan være sårbare et eller andet sted, og det kommer for tæt på,. Og så tror jeg ikke, det skal være samme sted. (hvor de har været brugere)...Men det bliver jo brugt mange steder. Jeg ved ikke, hvor godt det er. (1:18)

Samtidig hermed er der blandt samtlige informanter tilslutning til, at også frivillige med problemer bør rummes, hvilket jeg tolker som et af udtrykkene for rummeligheden som en fælles norm for generaliseret gensidighed.

Som udgangspunkt ses der overensstemmelse mellem redegørelsens tekst, og de empiriske udsagn, som fremhæver den personlige tilgang som det centrale med fokus på det personlige som noget positivt og ressourcerigt. Der konstateres også overensstemmelse mellem informanternes udsagn omkring kravene til den gode frivillige, og redegørelsens tekst, der forudskikker frivillige som en ressource rig gruppe.

Forskellen mellem de to forskellige forståelser kommer igen frem ved at fokusere på, hvorledes de tilsyneladende overensstemmende udsagn omkring den personlige tilgang med den bagage, den indebærer, må ses som led i forskellige strategier for at nå forskellige mål med virksomheden:. Flere af informanterne er som nævnt inde på, at frivillige med problemer kan være en belastning, men rummeligheden som norm, og den gensidighed de oplever på anden vis gør dem i stand til også at rumme frivillige med problemer.

Informanternes håndtering af den tilsyneladende modsigelse mellem ideal og praksis muliggøres således af deres tilslutning til de fælles normer for rummelighed, som også omfatter dem som frivillige og dermed sætter dem i stand til at håndtere eksempelvis modsætningen mellem de forestillinger de har om, hvorledes den gode frivillige skal være, og de faktiske forhold på værestederne, hvor en del frivillige også selv har problemer, som vanskeliggør deres arbejde og samarbejdet med dem.

Redegørelsens fremhævelse af de frivilliges ressourcer i kraft af deres personlige tilgang, herunder deres brug af egne tidligere, men nu løste problemer, må dermed naturligt ignorere ulemper ved aktuelle personlige problemer hos de frivillige, og hvilken negativ betydning de kan indebære.

9.5. Rummelighed i indsatsen over for brugerne

Under pkt. 6.3. i redegørelsen lyder det: *Rum og plads til de udsatte.* (92). Målet med den socialpolitiske indsats er ifølge redegørelsen at integrere så mange borgere som muligt, og hvor integrationen ikke er mulig skal indsatsen:

bestå i at understøtte og fremme, at de udsatte grupper får mulighed for mere struktur på deres dagligdag, at de får en følelse af, at de er med i et fællesskab, og at de er en del af samfundet på lige fod med andre. Målet er ikke, at alle skal være normale og passe ind i samfundets normalitetsrammer. Samfundet skal også kunne rumme og respektere det anderledes - hvad enten det er selvvalgt eller ikke.(:92-93)

Redegørelsen opfordrer til rummelighed både i den offentlige indsats over for de udsatte, de frivilliges indsats og befolkningen i øvrigt.

Der ses således også her overensstemmelse mellem redegørelsens udsagn og informanternes holdning omkring rummelighed i forhold til at møde brugerne på deres præmisser, eksemplificeret ved følgende udtalelse fra én af informanterne om den måde, man på et værested bør møde brugerne på:

...At alle er noget værd. Alle...altså man skal have lov at komme her og være sig selv, og alle er velkomne uanset... (5:23)

Flere af informanterne er i deres overvejelser omkring indsatsen over for brugerne inde på, hvorvidt brugerne nu får den støtte, de måtte have behov for, selvom de først og fremmest er indstillet på, at brugerne skal have lov til at være i fred på værestederne. Én af informanterne ytrer det således:

Jamen, det ved jeg ikke, det kan jo godt være, man siger, at man holder dem fast, men altså folk skal jo også selv ville for at ville ud af det, hvis man kan sige det sådan, og der er nogen, der, det må man jo være ærlig og sige, der er nogen, der aldrig har lyst til at komme ud af det. Hvor skulle de så gå hen, hvis det var sådan (3:11)

De tilsyneladende ens udsagn og holdninger til brugerne dækker også i forhold til udsagnene omkring rummelighed over forskelle mellem de to sæt af forståelser, som relaterer til kontekst og strategi.

I forhold til informanternes værdier får rummeligheden forrang, hvilket ikke udelukker deres kritik og betænkeligheder.

I redegørelsens strategi og mål er det centrale at signalere rummelighed som en vigtig kvalitet ved de frivillige og de frivillige sociale organisationer, hvorfor en problematisering af hvorvidt brugerne i øvrigt får den bistand, de har brug for ligger uden for formålet med budskabet.

9.6. Styrkelse af lokalmiljø- integration og tolerance:

I redegørelsen hedder det i forhold til indsatsen over for de udsatte grupper under pkt. 6.3 ”*integration er udgangspunktet*”.(92)., og i forbindelse med beskrivelsen af de frivillige, og punkt 6.6: *De frivillige kan noget særligt.*

Ved at styrke det frivillige initiativ og sociale arbejde vil regeringen desuden signalere, at det også er til gavn for ressourcestærke borgere at støtte op om indsatsen for de udsatte grupper. Ved at være med til at afhjælpe sociale problemer i lokalsamfundet skabes et bedre miljø for alle. (:97)

Der kan spores en overensstemmelse mellem redegørelsens udsagn og opfordring til skabelse af fællesskaber og ” et bedre miljø for alle” og informanternes beskrivelser af de muligheder for kontakt, der skabes på værestederne, ligesom flere af informanterne nævner eksempler på de fællesskaber og netværk, der opstår i forbindelse med den daglige virksomhed.

Det gælder udsagnene om fællesskab mellem de frivillige på tværs af alder og nationaliteter, det gælder udsagn om fornøjelsen ved at arbejde mange nationaliteter sammen i et køkken samt undren over, at det fungerer. Det gælder udsagn om brugere af forskellige etnisk herkomst, som efterhånden rummer hinanden i dagligdagen, og det gælder udsagn i forbindelse med samarbejdet mellem lønnede og ulønnede medarbejdere på værestederne.

En enkelt af informanterne beskriver, at det har en særlig betydning for hende, at det frivillige engagement foregår i det område, hvor hun bor:

Et der også betyder noget, er at det er i mit lokalområdet(...) at man sådan kommer tættere på folk, uden at være venner med alle og enhver, det er jo ikke det (...)jeg kan godt lide, at jeg ved, jamen derhenne i den opgang, der bor han og han (...) altså at man ikke bare bor et sted, det er ligegyldigt at bo (5:5)

Jeg går ud fra, at specialets informanter må betragtes som forholdsvis ressourcestærke, da de har overskud til en frivillig indsats. Så der ser jeg en overensstemmelse mellem redegørelsens udsagn og informanternes beskrivelse af den gensidighed, de oplever mellem egne ønsker om at gøre en

frivillig indsats og den mulighed det frivillige arbejde og dermed brugerne giver dem for at realisere dette ønske. De tilkendegiver klart, at det er til gavn for dem selv at udføre dette arbejde.

Hvorvidt der skabes et bedre miljø for alle giver min undersøgelse ikke svar på, idet rækkevidden af de fællesskaber, der etableres på værestederne ikke belyses særskilt i min undersøgelse.

Så en egentlig forskel, mellem de to sæt af forståelser belyses som nævnt ikke gennem min undersøgelse.

Men undersøgelse kan nok give anledning til spørgsmålstejn ved det realistiske i gensidighed, der ligger i redegørelsens formulering ” *et bedre miljø for alle*” . Det vil kræve en nærmere identificering af gensidigheden i de fællesskaber, som måske opstår på og omkring værestederne, og være central i forhold til vurdering af den bæreevne, som ifl. den socialpolitiske forståelse i redegørelsen vil kunne ses som et af resultaterne af den frivillige indsats.

9.7. Opsamling og diskussion af ”frivilliges forståelse” og ”socialpolitisk forståelse.”

Gennem sammenligningen af de to sæt af empiriske udsagn vedrørende de to forhold det personlige og det rummelige får jeg bekræftet de antagelser, jeg introducerer i specialets problemformulering, at der er overvejende overensstemmelse på det normative plan mellem de to sæt af forståelser.

Der er også forskelle, som kan henvises til hvilke formål udsagnene skal relateres til. Jeg ser informanternes opfattelser som knyttet til det formål, der ligger i gensidigheden mellem dem og værestederne.

Ligesom formålet med den socialpolitiske redegørelse ligger i en fremhævelse af ”det særligt frivillige”, hvorfor det ikke tjener formålet med redegørelsen at inddrage forhold, hvorved de positive kvaliteter problematiseres.

Som empirien viser, problematiserer informanterne forskellige forhold, men samtidig viser analysen, at de oplever en gensidighed i forhold til bestemte værdier på værestederne, der har forrang og dermed en styrende funktion, hvorfor de problematiske forhold ikke er i centrum for deres forståelse.

Analysen af deres forståelse af egen virksomhed i relation til bestemte normer, fællesskabet og den tillid, de har til den frivillige virksomhed, indikerer, at vigtigheden af denne sammenhæng har forrang for dem, hvorfor deres problematiseringer ikke ændrer ved, hvad de oplever som deres muligheder i arbejdet med de udsatte brugeren.

Der kan således også, trods forskellige mål, aflæses en overensstemmelse mellem de to sæt af forståelser i en form for ignorering af problemer på værestederne.

Den politiske grund til at ignorere praktiske problemer har jeg nævnt, og for de frivillige informanternes vedkommende mener jeg, at den sammenlignende analyse bestyrker min forestilling om, at de frivillige informanternes forståelse af deres rolle og deres virksomhed udgør en del af deres håndtering af deres individuelle betingelser, og at de oplever en gensidighed mellem egne forestillinger og den kontekst, de arbejder i.

Konteksten er i denne sammenhæng de forhold, jeg har analyseret som social kapital, og som jeg derfor vil fortolke som "egen kontekst" i forhold til informanternes forståelse.

Analysen af informanternes forståelse af deres virksomhed og den gensidighed de beskriver i forholdet mellem dem og værestederne giver indtryk af konsensus. Ikke således at forstå at beskrivelsen af værestederne som en kompleks verden ikke eksisterer, men konflikterne befinder sig ifl. analysen uden for det centrale i informanternes forståelse.

Den sammenlignende analyse viser således, at det frivillige sociale arbejde i begge forståelser som udgangspunkt udelukkende vurderes i kraft af de positive muligheder, det rummer..

Sammenholder jeg dette resultat med specialets beskrivelser omkring det frivillige sociale arbejde og værestederne, hvoraf det fremgår, at værestederne skal håndtere komplekse problemstillinger, kan man forestille sig, at såvel frivilliges som den socialpolitiske ignorering af problemer på forskellig vis kan repræsentere barrierer for det frivillige sociale arbejde på værestederne..

Hvorvidt det i praksis vil kunne være tilfældet må afhænge af, hvorledes værestederne håndterer disse forhold sammen med det totale sæt af betingelser og muligheder, som værestederne skal håndtere.

4. del af analysen:

10.0. Muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde.

10.1.1. "Det private gode"

Det fremgår af de foregående analyser, at de frivillige informanter oplever det frivillige sociale arbejde som en positiv del af deres hverdag. Jeg analyserer deres opfattelse i en hverdagslivsteoretisk forståelse, som viser eksempler på, at den frivillige aktivitet kan betragtes som et positivt bidrag i den enkelte informants håndtering af individuelle livs og hverdagsbetingelser, og at denne bestræbelse finder sted i et fællesskab med andre.

Alle informanter lægger som beskrevet vægt på gensidigheden mellem egne forestillinger omkring det frivillige sociale arbejde og de muligheder det frivillige sociale arbejde giver dem for at realisere disse forestillinger.

Med beskrivelse af gensidighed som en vigtig faktor hos samtlige informanter som udgangspunkt har jeg identificeret værdier og fællesskaber på værestederne, som informanterne oplever sig som værende i overensstemmelse med, og som bidrager til deres tilfredshed med deres virksomhed, og inspirerer dem til fortsat frivilligt socialt arbejde.

Min undersøgelse peger på, at de forhold, informanterne oplever sig som værende i overensstemmelse med kan identificeres som social kapital, hvilket jeg hermed også betragter som en relevant identifikation af det, jeg i problemformuleringen har benævnt de frivilliges "egen kontekst".

I relation til den sociale kapital kan jeg betragte informanternes udbytte af deres virksomhed som deres "private gode". Den gensidighed, jeg har iagttaget mellem informanter og den sociale kapital indikerer således, at muligheden for de frivillige informanter og dermed også for det frivillige sociale arbejde på værestederne beror på den dynamiske sammenhæng mellem informanter og bestemte værdier og fællesskaber på værestederne, identificeret som social kapital.

De frivillige informanternes muligheder på de konkrete væresteder må således antages at bero på opretholdelsen af en balance som sikrer denne gensidighed.

Gensidigheden beror på normer for generaliseret gensidighed omkring den personlige tilgang og rummelighed. Begge værdier består i en sammenhæng med fællesskaber, især kollegiale men også "andre" former for fællesskaber, og den sociale tillid til den fortsatte eksistens heraf.

10.1.2. "Det offentlige gode"

Allerede af specialets beskrivende del kan udledes, at værestederne både i den socialpolitiske fremhævelse af frivilligt socialt arbejde og i de refererede undersøgelser herfra må betragtes som udgørende "et offentligt gode".

Dermed må social kapital forstået som bestemte værdier og fællesskaber også udgøre "et offentligt gode", og dermed må den sociale kapital også udgøre en mulighed for det frivillige sociale arbejde på værestederne, uanset hvilken forståelse, vi taler om. Om det er informanternes (det private gode) eller socialpolitisk forståelse (det offentlige gode), så repræsenterer den sociale kapital "et gode". Man kan heraf slutte, at eksistens af social kapital på værestederne udgør en mulighed for det frivillige sociale arbejde på værestederne set i såvel frivilliges som socialpolitisk forståelse.

10.1.3. Social kapital- forskellige forståelser

Gennem de tre foregående analyser er jeg nået frem til, at informanternes tilfredshed med deres virksomhed beror på opfyldelsen af vigtige forhold for deres håndtering af betingelserne for deres dagligdag, og at deres tilfredshed med deres frivillige virksomhed beror på eksistensen af bestemte forhold på værestederne, identificeret som social kapital.

Så som beskrevet ovenfor heri rummes muligheder for såvel informanter (det private gode) som "det offentlige". Muligheden ligger således også i udbredelsen af de normer og fællesskaber, som informanterne beskriver.

Mht. de fælles normer nævner informanterne den gensidighed, de oplever i forhold til værestedernes målsætning, brugerne og kolleger. Og ligeledes nævner informanterne muligheder i de kollegiale fællesskaber på værestederne.

Som jeg har vist i beskrivelse og analyse af social kapital, identificeres gensidighed ved såvel støtte som styring og kontrol. I styringen indgår, at nogle værdier har forrang i forhold til andre. Det udelukker som analysen viser, ikke, at informanterne peger på forhold, som giver dem anledning til overvejelser og betænkeligheder. De har overvejelser i forhold til såvel egne kompetencer, brugernes behov og frivillige med problemer. Men som vist er det afgørende, er at andre værdier får forrang i den fælles støtte og styring, der finder sted.

Undersøgelsen bekræfter hermed, at indholdet af den sociale kapital normer og netværk ikke er objektivt "godt" eller "dårligt", men rummer forskellige værdier alt efter forståelse.

Som det er fremgået af specialets samlede undersøgelse rummer det personlige og det rummelige både de positive værdier og muligheder, som informanterne fremfører. Men samtidig kan det give problemer på værestederne, at værdier omkring det personlige og det rummelige indebærer, accepten af eksempelvis frivillige, som kan have svært ved at honorere andre typer af krav på værestederne. Undersøgelsen bekræfter hermed, at social kapital ikke kan betragtes som en objektiv størrelse, men at de muligheder og barrierer, der er forbundet hermed, også i forbindelse med det frivillige sociale arbejde, hænger sammen med hvilken forståelse, der anlægges.

10.1.4. Samlet konklusion

Sammenholdes værestedernes mange opgaver med gensidigheden mellem informanter og deres kontekst set som social kapital tydeliggøres såvel muligheder for frivilligt socialt arbejde, samt kimen til konflikter, hvis ikke opretholdelsen af disse forhold kan forenes med, hvad der i øvrigt er af krav som skal håndteres på værestederne.

Specialets samlede undersøgelse peger således på mulige sammenhænge mellem informanternes og socialpolitisk forståelse og muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde på værestederne. Hvorledes det ser ud i praksis hænger imidlertid sammen med håndteringen af de samlede betingelser og muligheder på det enkelte værested.

Min undersøgelses resultater ændrer derfor ikke ved det brogede billede af de frivillige sociale organisationer herunder værestederne, som jeg har ridset op i specialets beskrivende del.

Men jeg har argumenteret for, at inddragelse af hverdagslivsteori og teori om social kapital bidrager til at identificere elementer og sammenhænge i ”det brogede billede”, som jeg mener det er centralt at inddrage på såvel praksisniveau som i den socialpolitiske debat vedrørende frivillige i det sociale arbejde med udsatte grupper.

Som det er fremgået er værdier og problemer forskellige sider af medaljen, og en inddragelse af de analyser, jeg har foretaget kan måske bidrage i håndteringen af de meget forskelligartede krav, som værestederne står i.

Jeg konkluderer, at der kun kan være tale om mulige sammenhænge mellem forskellige forståelser af det frivillige sociale arbejde og muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde, og at det er afgørende, hvorledes de forhold jeg har gjort rede for indgår i værestedernes samlede betingelser og håndteringen heraf.

Samtidig vil jeg konkludere, at det kan bidrage til analyse, overvejelse og handling at være opmærksom på de to sæt af forståelser og deres fokus, skematisk fremstillet nedenfor..:

Frivilligt socialt arbejde		
	Frivillige aktørers betydningstilskrivning eksemplificeret ved informanternes udsagn.	Socialpolitisk betydningstilskrivning eksemplificeret ved udsagn fra redegørelsen
Hverdagsliv	Er i fokus i aktørernes egen forståelse. Muligheder	Er uden for fokus Barrierer
Løsning af sociale problemer	Er uden for fokus Barrierer	Er i fokus i redegørelsens udsagn Muligheder

11.0. Resultater og perspektiver.

11.1. Gyldighed

De videnskabelige krav om validitet har jeg søgt at tilgodese ved kontinuerligt at begrunde og henvise til problemformulering og problemstilling i forbindelse med og som begrundelse for inddragelse af den anvendte teori og den anvendte empiriske metode¹²⁸.

Den fænomenologiske - hermeneutiske tilgang og et begrænset empirisk grundlag giver risiko for at uddrage for meget af for lille et materiale. Imidlertid har jeg forsøgt så vidt muligt at afbøde dette og sikre konsistens og afprøvning af fortolkningerne gennem specialet ved i forbindelse med de enkelte analysedele at diskutere aktuelle resultater i relation til forrige del af analysen og dermed én gang til vurdere og diskutere de enkelte resultater.

Den forskningsmæssige pålidelighed forstået som reliabilitet er søgt tilgodeset ved kontinuerligt at begrunde og argumentere for den måde, jeg skaffer viden på, og hvilke redskaber af teoretisk og empirisk art, der inddrages.

¹²⁸ Validitet defineres ofte ved spørgsmålet: Måler vi det, vi tror, vi måler?" Kerlinger, 1979 i Kvale : Interview 1999: 233.... Lidt bredere opfattet drejer validitet sig om, hvorvidt en metode undersøger det, den har til formål at undersøge. Efter denne bredere opfattelse af validitet kan kvalitativ forskning i princippet føre til gyldig videnskabelig viden...(ibid.:233)

Jeg har i forbindelse med interviewene søgt at skabe konsistens ved, at jeg har været igennem samme temaer med de 8 informanter, brugt samme interviewteknik og forsøgt at sikre mig den gensidige forståelse af, hvad der bliver sagt.¹²⁹

11.2. Perspektiver for undersøgelsen.

11.2.1. De frivilliges forståelse af deres virksomhed.

Jeg argumenterer med min undersøgelse for, at de frivillige informanternes forståelse af deres virksomhed rummer hverdagslivsforståelse, og at de genfinder værdier og fællesskaber på værestederne, som er i overensstemmelse hermed. Og jeg viser i min analyse, at informanternes forståelse dermed rummer elementer, som i praksis kan have betydning for muligheder eller barrierer alt efter håndtering heraf.

Denne forklaring af deres forståelse, mener jeg rækker ud over den snævre undersøgelseskontekst. Det begrundes jeg med, at de værdier og formål som informanterne tilkender giver som centrale i specialets undersøgelser også fremgår som centrale i de undersøgelser omkring frivillige, som jeg henviser til i specialets problemformulering.¹³⁰

11.2.2. De frivilliges forståelse i egen kontekst:

Dermed mener jeg også at have peget på karakteristika ved det frivillige sociale arbejde, som peger udover værestedernes kontekst, og angiver nogle karakteristika ved det frivillige sociale arbejde, og dermed også det civile samfund, som er i overensstemmelse med de udsagn, jeg har citeret i specialets beskrivende del.

Eksempelvis understreges ved fremhævelse af det personlige og det rummelige, at det frivillige sociale arbejde og hermed også det civile samfund rummer potentialer, som ikke er objektivt ”gode” eller ”dårlige”, men som i princippet er ”ustyrlige” jvf. Wijkströms metafor om det civile samfund som en hovedarena for såvel konflikter som vækst.¹³¹

¹²⁹ Steinar Kvale Interview. 1999: 231.

¹³⁰ Analytisk generalisering indebærer en velovervejede bedømmelse af, i hvilken grad resultaterne fra en undersøgelse kan være vejledende for, hvad der kan ske i en anden situation. Den er baseret på en analyse af ligheder og forskelle mellem de to situationer...Kvale. Interview. 1999:228

¹³¹ Pkt. 3.5.2. om det ustyrlige civilsamfund.

Samtidig ser jeg informanternes forståelse af det frivillige sociale arbejdes betydning for deres liv og dagligdag som værende på linie med Håkon Lorentzens pointe om det civile samfund og det frivillige sociale arbejdes *identitetsskabende* og *integrerende* funktion.¹³²

11.2.3. Egen kontekst som social kapital.

Jeg mener social kapital som teoriramme for identificering af, det jeg med Svedberg og Grassman som kilde kalder egen kontekst har bidraget til en karakteristik af, hvori denne ”egen kontekst” kan bestå.

Og inddragelse af teorien om social kapital har tjent en dobbeltfunktion, idet det både har fungeret som analytisk redskab i identificering af forhold af forhold på værestederne, som har positiv betydning for de frivillige, og samtidig har kunne bruges til en identificering af det specifikke indhold af disse forhold.

Dermed mener jeg også teorien som begrebslig ramme har været brugbar til identificering af kontekst, og dermed bidraget til afdækning af muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde.

Inddragelse af social kapital i den konkrete analyse mener jeg også har bidraget til at understrege såvel den kvalitet, det indholdsmæssigt kan afdække, og denne kvalitets styrke og skrøbelighed, eksempelvis i forhold til andre faktorer af betydning, således som det er vist i den aktuelle undersøgelse.

Påpegningen af sammenhæng mellem frivilliges forståelse og den konkrete kontekst mener jeg også rækker videre end til de fire væresteder, og identificeringen af de forhold, informanterne oplever en gensidighed i forhold til, som social kapital i form af fælles normer, netværk og social tillid, mener jeg også har en forklaringsværdi udover den konkrete kontekst. Det begrundes jeg i at informanternes motiver til og oplevelse af deres virksomhed i store træk kan sammenlignes med de undersøgelser, jeg refererer i specialets problemformulering.

Kvaliteten ved social kapital som analytisk redskab i undersøgelsen af forskellige forståelser af frivillighed, aktuelt med fokus på frivilliges forståelse, viser sig således også ved, at det kan bruges til at afgrænse som i den her konkrete undersøgelse en del af værestederne forstået som ”værdier og fællesskab” over for en anden del, som indeholder ”det sociale problemløsningsselement”.

¹³² Artiklen: Frivillighed i forandring. Om forholdet melleom sivile fellesskap og moderniteten. I Frivillighedens udfordringer - nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer. 2001

Jeg mener dermed også, undersøgelsen giver et analytisk bidrag til dementering af en forestilling om det civile samfund forstået som ”egen kontekst”, idet det oftest vil skulle identificeres som del af en mere kompleks kontekst, som eksempelvis værestederne i den aktuelle sammenhæng.

11.2.4. De frivillige og det moderne.

Jeg baserer min undersøgelse på 8 frivillige informanter som kernen, hvorudfra jeg drager mine konklusioner i den konkrete undersøgelse.

Som det fremgår af min afgrænsning af problemfeltet i starten af specialet, peger flere store undersøgelser gennem de sidste 10 år på, at frivilliges motiver i store træk kan samles under de samme områder, som det er tilfældet for undersøgelsens informanter. Dvs. at motiverne er tosidede, og indeholder på den ene side værdimæssige forestillinger om at ville give noget, og på den anden side både ønsket om at få noget igen og også en forestilling om at få noget igen.

Jeg spekulerer på, hvorvidt resultaterne havde set anderledes ud, hvis der eksempelvis havde været flere unge frivillige blandt informanterne.

Som informanterne beskriver, så kommer der på værestederne en del unge, som også bruger det frivillige arbejde som praktik eller for at opnå point i forbindelse med kommende uddannelse, hvorfor indsatsen tæller på cv’et.

Forfatterne Lesley Hustinx og Frans Lammertyn diskuterer spørgsmålet om den moderne frivillighed i deres artikel: *Solidarity and volunteering under a reflexive-modern sign: Towards a new conceptual framework.*¹³³

De anfører som en hovedtese i artiklen, at de ændrede betingelser, som moderniteten udgør, nødvendiggør en kombination af individualisme og altruisme i tilgangen til det frivillige arbejde. Det anser de for en konsekvens af en mere generel, strukturel forandringsproces, som vestlige samfund undergår. Hvor mennesker bliver tvunget til at tilgodese personlig frihed og solidaritet på samme tid i en dialektisk relation.¹³⁴

Sammenholdes disse udsagn med undersøgelsens informanter fremgår det, at samtlige informanter i høj grad baserer deres tilfredshed med deres frivillige virksomhed på, at de på samme tid kan

¹³³ Paper presented to ISTR’s Fourth International Conference. International Society for Third-Sector Research. July 5-8. 2000 Dublin, Ireland.

¹³⁴ Ibid.: 5

tilgodese behov for at realisere mere altruistiske idealer og samtidig tilgodese egne behov for både at realisere disse men også for at gøre det på den individuelle måde, som passer hver især bedst. Dette forhold mener jeg også understreges i min inddragelse af hverdagsanalysen til forståelse af de frivillige informanternes forståelse.

Hustinx og Lammertyn afslutter deres artikel med at slå fast, at det de kalder ”den nye stil” ikke nødvendigvis refererer til forskellige former for adfærd, men mere til de omtalte ændrede forudsætninger. De bruger betegnelsen reflektive frivillige, hvilket peger på evnen hos vor tids frivillige til at konstruere deres egen frivillighedsstil.¹³⁵

Med en vis forsigtighed mener jeg således med ovennævnte artikel in mente, at de træk, som jeg finder hos specialets informanter må kunne genfindes uanset alder. Samtidig har jeg med min afsøgning af social kapital på værestederne indikeret, at der på den ene side er tale om en kapital, som kvalitativt har styrke i den enkeltes forståelse og for dannelsen af lokale fællesskaber, men som også eksisterer i en skrøbelig balance i forhold til andre faktorer på værestederne.

Og måske eksisterer den også i en skrøbelig balance mellem de frivilliges ønske om at realisere individuelle behov og ønsket om at realisere disse i et fællesskab.

¹³⁵ *ibid.*: 21

Resumé:

Min *antagelse* var, at det frivillige sociale arbejdes *muligheder* og *barrierer* hænger sammen med, hvilken forståelse der anlægges, og i hvilken sammenhæng denne forståelse eksisterer.

Min *undersøgelsesinteresse* var med udgangspunkt i frivilliges forståelse af deres virksomhed og socialpolitisk forståelse af frivilliges virksomhed at afsøge, hvorvidt der kan være sammenhæng mellem forståelse af det frivillige sociale arbejde og muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde, som har betydning i praksis.

Jeg vælger værestederne som organisatorisk afsæt for min undersøgelse, da værestederne som i denne undersøgelse er frivillige sociale organisationer står som forvaltere af både det samlede velfærdsudbud til udsatte grupper og samtidig beskæftiger frivillige medarbejdere som antages at have deres særlige forståelse af deres virksomhed.

Problemstillingen indeholder to spørgsmål til besvarelse, og en besvarelse af første del indgår i besvarelsen af anden del.:

Hvilken forståelse har frivillige aktører af deres frivillige sociale arbejde med udsatte grupper på et antal væresteder?

Er der sammenhæng mellem frivilliges forståelse og socialpolitisk forståelse af det frivillige sociale arbejde og muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde på et antal væresteder ?

Besvarelsen af første del af problemstillingen bygges op således:

Det fremgår af undersøgelser af frivilliges forståelse af deres virksomhed, at den især centrerer sig om en personlig tilgang. Den personlige tilgang består af bestemte værdier og af en oplevelse af gensidighed mellem indsats og udbytte. Jeg ønsker at gøre de frivillige aktørers forståelse til genstand for en særskilt undersøgelse, fordi jeg ønsker et nuanceret beskrivende materiale, som jeg kan bruge dels som baggrund for en analyse af de frivilliges forståelse af deres virksomhed, og dels som afsæt for en analyse af de forhold på værestedet, som jeg regner med de frivillige oplever en gensidighed omkring.

Undersøgelsergrundlaget udgøres af en kvalitativ interviewundersøgelse af otte frivillige på fire væresteder. Inddragelse af et hverdagslivsteoretisk perspektiv i analysen af de frivilliges forståelse af deres virksomhed peger på, at den frivillige virksomhed kan ses som udtryk for hver enkelt frivilliges bestræbelser på at håndtere sine særlige betingelser, og samtidig peger empirien på, at det for hver enkelt frivillig er centralt, at disse bestræbelser finder sted i en gensidighed, dvs. i et fællesskab med andre frivillige.

Anden del af problemstillingen besvares således:

Først identificerer jeg, hvad jeg forstår som ”de frivilliges kontekst” på værestederne som de værdier og fællesskaber, som de er i overensstemmelse med. Jeg sandsynliggøre, at der findes fælles normer omkring det personlige og det rummelige, ligesom jeg identificerer især kollegiale fællesskaber, og peger på andre, og jeg identificere social tillid til eksistensen af fælles værdier og fællesskaber. Robert Putnams socialkapitalteori udgør den begrebslige ramme for denne del af analysen.

Dernæst sammenligner jeg empiriske udsagn om socialpolitisk og frivilliges forståelse af den frivillige virksomhed. For at afsøge, hvorvidt jeg herigennem kan se sammenhæng mellem de to sæt af forståelser og muligheder og barrierer for det frivillige sociale arbejde på værestederne.

Det viser sig, at der er overvejende overensstemmelse mellem de to sæt af udsagn i den normative fremhævelse af de positive sider ved det frivillige sociale arbejde.

Forskellene mellem de to sæt af forståelser fremstår først, når jeg inddrager de frivilliges forståelse i gensidighed med den nære kontekst, og sammenligner med hensigten i den socialpolitiske forståelse.

Dvs. når jeg inddrager forhold, som i begge forståelser til dels ignoreres i forhold til andre forhold, som har højere prioritet.

Konklusionen på min undersøgelse bliver,

Analysen af det empiriske materiale indikerer, at de frivillige informanter oplever deres virksomhed som en positiv del af den måde, hvorpå de hver især håndterer hverdagens betingelser. I forhold til den sociale kapital, undersøgelsen indikerer eksistensen af, kan denne del betragtes som deres ”private gode”.

Analysen viser også, at den sociale kapital, som undersøgelsen indikerer eksistensen af, kan betragtes som ”et offentligt gode”.

Analysen af empiriske udsagn viser overensstemmelse mellem de frivilliges forståelse og socialpolitisk forståelse på det normative plan. Der viser sig forskelle mellem de to forståelser, når mål og kontekst inddrages i analysen.

Den forskel mellem de to forståelser, der fremgår af den samlede analyse, kan have indflydelse på daglig praksis på værestederne og kan derfor repræsentere muligheder og barrierer på det frivillige sociale arbejde på værestederne, men ikke nødvendigvis.

Hvorvidt de forhold, som specialets undersøgelse peger på udgør muligheder eller barrierer må afhænge af den måde, hvorpå de håndteres af værestederne som del af den samlede opgaveløsning.

Summary:

My hypothesis was, that the possibilities and barriers of voluntary social work is tightly connected with and influenced by view of understanding, and the context in which the understanding is connected.

My interest was to investigate if different understandings of voluntary social work mean anything for possibilities and barriers for the voluntary social work I practice.

As the place of practice I choose a special sort of voluntary social organisations, where especially people with mental and complex social problems can come and eat, stay have contact and counselling, called “væresteder”.

The “væresteder” have a double function, being part of the general social welfare offer for socially vulnerable groups working together with local municipalities and at the same time they have their freedom of aim and involve voluntary workers.

My investigation include two questions to be answered:

Which understanding have voluntary workers of their voluntary work in the “væresteder for “vulnerable groups”?

Is there any connection between the understanding of voluntary social work as it is seen in voluntary understanding and in the understanding of socialpolicy and possibilities and barriers of the voluntary social work in the “væresteder”?

The first question is investigated and answered this way:

From other investigations about volunteers and their motives to volunteering it seems, that their first priority to volunteering is a personal approach. Consisting of special values and a common experience of reciprocity between volunteers and their voluntary job.

I base my investigation on an empirical study based on qualitative interviews of eight volunteers from four “væresteder”. The subjects on which the interviews are based deal with everyday life on the “væresteder” and the volunteers interpretation and understanding.

The empirical material is the basis of two analyses of the investigation: Firstly to get an answer the understand of the volunteers about their voluntary work. Secondly it is used in the investigation to identify social capital.

By using theory about “every day life” the analyses indicates, that voluntary work can be viewed as part of the way in which every volunteer seems to handle individual conditions of every day life.

The analysis shows, that every volunteer has an individual way of handling the personal approach, and at the same time it shows out as a general phenomena, that all volunteers realises their personal approach in a community with others.

The second question is answered this way

Based on the empirical material I identify elements in the “væresteder”, which indicates the existence of social capital in terms of Robert Putnam. It is norms of generalized reciprocity concerning a personal approach and “tolerance”, networks and social thrust.

Then I use the empirical material of the understanding of the volunteers together of empirical material of social political understanding about central issues of voluntary social work to find agreements and disagreements. It shows out, that there is agreement between the two sorts of understandings.

For different reasons the two understandings seem to ignore some of the problems, who are part of the “væresteder”. Including the context in which the two understandings is to be seen I see, that the reciprocity between the volunteers understanding and the context seen as social capital seems to be important for their understanding. And in the same way for the social political understanding the political aim and context is central.

The conclusion of my investigation is:

The analysis of the empirical material indicates, that the volunteers experience their voluntary work as a possibility as part of handling every day life. In terms of social capital the reciprocity they experience, can be viewed as their “private good” of the social capital, which the analysis indicates the existence of.

The analysis also indicates, that the social capital as part of the “væresteder” can be viewed as a “public good”.

In normative terms there is coincidence between the two understandings, but as the analysis of the context shows from different aims and contexts.

This difference may influence daily practice, and may therefore represent possibilities and barriers for the voluntary work and workers at the “væresteder”, but it need not.

Whether the differences influences possibilities or barriers depends on the way they are handled by the “væresteder” together with the total conditions and solution of problems in the “væresteder”.

Litteraturliste

Andersen Johannes: Gør hverdagen besværlig- om politik og det civile samfund. SOCIAL KRITIK 29/93

Andersen, Jørgen Goul, Lars Torpe, Johannes Andersen: Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt. Jurist- og Økonomforbundets forlag. 2000

Andersen Heine og Lars Bo Kaspersen (red.): Klassisk og moderne samfundsteori. Hans Reitzels forlag. 2000.

Andersen Heine. Det civile samfund I teoretisk lys. Social Kritik nr.29. januar 1994. Tidsskrift for social analyse og debat.

Anker, Jørgen, Inger Koch Nielsen. Det frivillige arbejde. 1995 (SFI)

Anker Jørgen: De frivillige sociale organisationer (SFI) 1995

Asplund Johan. Det sociala livets elementära former. Bokförlaget Korpen 1987

Asplund, Johan: Om undren overfor samfundet. Hans Reitzel. København 1972,

Bech-Jørgensen Birte. Når hver dag bliver hverdag. Akademisk forlag. 1994.

Bech-Jørgensen Birte: Ruter og rytmer. København 2003. Hans Reitzels forlag.

Berger, Peter L, og Thomas Luckmann. Den samfundsskabte virkelighed. Lindhardt og Ringhof. 1966.

Bertelsen Johannes: Livskraft eller arbejdskraft. SOCIAL KRITIK 29/93

Betænkning nr. 1332. Frivilligt socialt arbejde i fremtidens velfærdssamfund. Socialministeriet 1997.

Bundesen Peter, Lars Skov Henriksen og Anja Jørgensen : Filantropi, selvhjælp og interesseorganisering. 2001.

Christensen, Bolette: At interviewe for at lære. Institut for statskundskab. Undervisningsserie 1994/2 ISSN 0906-6799.

Christensen, Søren (1995). I den gode sags tjeneste (Bundesen m.fl. 2001)

Dalberg - Larsen, Jørgen: Lovene og livet - en rets sociologisk grundbog. Jurist og økonomforbundets forlag. 2001.

Danskernes værdier 1981-1999. redigeret af Peter Gundelach. Hans Reitzels forlag. 2002.

Eikaas Magne: New Public Management og restruktureringen av de nordiske velferdsstatene. Endrede roller og relasjoner for de frivillige organisasjonene?. I Frivillighedens udfordringer. Odense Universitetsforlag. 2001

- Enjolras Bernard.** Kommersialisering av frivillige organisasjoner. In Frivillighedens udfordringer. Odense universitetsforlag 2001.
- Giddens Anthony:** Modernitet og selvidentitet. Hans Reitzels forlag. 1996.
- Gilje Nils og Harald Grimen:** Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi. Universitetsforlaget AS 1993. ISBN 82-00-02788-0
- Gullestrup, Hegland og Herskin (red.)** Eksperterne og magten. Professionelles rolle i organisationer og samfund. Nyt nordisk Forlag Arnold Busck. Kbh. 1975.
- Habermann Ulla:** En nordisk frivillighed? Om motiver til frivillighed i fem nordiske lande. In Frivillighedens udfordringer. Odense Universitetsforlag.2001
- Habermann Ulla:** En postmoderne helgen ? –om motiver til frivillighed. Lund Dissertations in Social Work 3. 2001.
- Hegland, Tore Jacob:** Fra de tusind blomster til en målrettet udvikling. Alfuff. 1994.
- Helander Voitto og Sivesind , Karl Henrik:** : Frivilligsektorns betydelse i Norden (I Frivillighedens udfordringer 2001).
- Henriksen, Bjarne Lenau:** Lige gyldighedens årti. Socialrådgiveren 24.2000
- Henriksen, Lars Skov:** Autopoiesis, funktionel differentiering og frivillig organisering.” Dansk sociologi nr.1. 7.årgang 1996.
- Henriksen, Lars Skov:** ”De frivillige” - Hvad taler vi om og hvad forskes der i? Forskningsgruppen Arbejds- og Levemiljøer Aalborg Universitet. Rapport fra socialministeriets projekt om forskning i ”Frivillig organisering på det sociale område”. 1995.
- Henriksen, Lars Skov:** Lokal frivillig organisering i nye omgivelser. Forlaget ALFUFF. Aalborg Universitet. 1996.
- Henriksen Lars Skov og Bjarne Ibsen:** Frivillighedens udfordringer - nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer. Odense universitetsforlag. 2001
- Hulgård Lars.** Social kapital, demokrati og velfærd. En diskussion af Robert Putnam’s ensomme bowler. Social Kritik. Nr. 75. September 2001. Tidsskrift for social analyse og debat.
- Hustinx Lesley , Frans Lammertyn .** Solidarity and volunteering under a reflexive- modern sign: Towards a new conceptual framework. Paper present to ISTR’s Fourth International Conference. July 5-8 2000 Dublin, Ireland.
- Jacobsen Michael Hviid, Carleheden Mikael og Kristiansen Søren (red.)** Tradition og fornyelse. En problemorienteret teoriehistorie for sociologien. 2001. Aalborg Universitetsforlag
- Haase Svendsen, Gunnar Lind.** : Hvad er social kapital?. 2001. Dansk sociologi. 2001/1

Højlund Peter: Retsfilosofi. Socialpædagogisk bibliotek. 2000

Jacobsen Michael Hviid, Søren Kristiansen & Annick Prieur (red.) Aalborg universitetsforlag 2002. Liv, fortælling, tekst .Strejftog i kvalitativ sociologi.

Juul, Søren : Sårbarhedsskabende træk i det moderne samfund. Socialforskningsinstituttet 1996.

Järvinen Margaretha, Jørgen Elm Larsen, Nils Mortensen (red.) Det magtfulde møde mellem system og klient. Magtudredningen. Aarhus universitetsforlag. 2002.

Kvale Steinar : Inter Wiev 1997

Larsen, Jørgen Elm, Jens Lind, Iver Hornemann Møller(red.) Kontinuitet & Forandring. Nye differentierings - og integrationsformer i samfundet. Samfundslitteratur. 2000.

Larsen Øjvind: Det civile samfunds aktualitet. SOCIAL KRITIK. 29/93

Lorentzen Håkon. Frivillighet i forandring. Om forholdet mellom sivile fellesskap og moderniteten. in Frivillighedens udfordringer 2001.

Lov om social Service 1998.

Lützen Karin: Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København. Hans Reitzels forlag. 1998.

Mouritsen Per. Hvad er det civile i det civile samfund? Politologiske studier nr. 5. februar 2000.

Nielsen Henrik Kaare: Det ambivalente civilsamfund. SOCIAL KRITIK 29/93

Petersen Klaus. Red. 13 historier om den danske velfærdsstat. 2003

Putnam Robert. Making Democracy work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press. 1993.

Putnam, Robert D. Bowling Alone. The collapse and revival of American community. 2000.

Rasborg Klaus: Velfærdsstaten og det revitaliserede civilsamfund. Social Kritik. Tidsskrift for social analyse og debat. Nr. 52/53 november 1997

Rosenmmeier, Sara Lea: Introduktion til Social Kapital. Rådgivende sociologer A/S. Artikel Maj 2004.

Selle Per: Privatisering som tidsskel? In Frivillighedens udfordringer. Odense Universitetsforlag. 2001.

Skaarup Inge Marie: Handleplaner som redskab i socialt arbejde med sindslidende. 2001.

Skaarup, Inge Marie: Handleplaner som redskab i socialt arbejde med sindslidende – et implementeringsperspektiv. 2002.

Socialministeriet. Socialpolitisk Juridisk Center . De udsatte grupper. Fra kanten af samfundet til kernen i socialpolitikken - socialpolitik på brugernes præmisser. Socialpolitisk redegørelse 2002.

Socialministeriet (1997) Frivilligt socialt arbejde i fremtidens velfærdssamfund

Svedberg Lars og Grassman ,Eva Jeppsson : Frivilliga insatser i svensk välfärd- met utblickar mot de nordiska grannländerna. in Frivillighedens udfordringer 2001)

Tonboe, Jens Christan (1998) ”Marginalisering som ideologi”, in Rasmussen, Palle m.fl. (red.): Festskrift til Per Salomonsen., Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. Festskrift til osv.

Torpe Lars. Folkets foreninger? - De frivillige organisationers folkelige forankring i Skandinavien. In Frivillighedens udfordringer. Odense Universitetsforlag. 2001.

Torpe Lars: Medborgerskab og politisk deltagelse. SOCIAL KRITIK. 29/93

Watt Boolsen, Merete : Frivillige i socialt arbejde - hvem, hvad og hvorfor. (SFI 1988)

Vejledning om støtte til de mest udsatte grupper. 45. 10.03.98.

Wijkström, Filip: Socialt kapital och civilt samhälle i Norden. In Frivillighedens udfordringer. Odense Universitetsforlag. 2001.

Villadsen Kaspar , Kaspar Villadsen, Thomas Gruber, Steen Bengtsson. Socialpolitiske strategier - på tværs af frivillige og offentlige organisationer. Socialforskningsinstituttet 98:16 København 1998.

Wolfe Alan: Social Science and Moral Obligation. University of California Press. Berkeley and Los Angeles, California. 1989

Avisartikler .

Carlsen Jette Meier Carlsen, Hærchef i de udstødtes armé. Interview med Bjarne Lennau Henriksen i Jyllandsposten 29 september.2002.

Gisselmann Jane: De tunge skæbners natcafé. Om Kirkens Korshær. Jyllandsposten 10.10.2002.

Hansen, Flemming Emil, 999 DK- bopæl ukendt. Om hjemløse i Danmark. Weekendavisen 19-25.juli 2002

Henriksen Bjarne Lenau. Kærligheden driver værket. Kronik i Kristeligt Dagblad. 12.10.2002

Kvist Dorte : Hjælp i øjenhøjde. Interview med socialrådgiver Annemarie Krogh. Kirkens Korshær Aalborg,. Kristeligt Dagblad 17.januar 2003.

Mathiesen Camilla, I lære som frivillig Artikel i Kristeligt Dagblad. 31. januar 2003.03.18

Steen Jørgen: De diskvalificerede interview med korshærspræst i Aalborg, Lena Bentsen. Clausen Bente: Almindelighed giver værdighed. Om Kirkens Korshær 90 år. Kristeligt dagblad 12.10.2002.

Bilag -væresteder

Cafe Parasollen

Selvejende institution startet i 1994 på initiativ af Viby kirkes nu afdøde sognepræst Arne Hareskov . Drives i samarbejde med KFUM's sociale arbejde i Danmark.

Formål jf. vedtægternes § 2: *At være et alkoholfrit miljø, der er åbent for alle uanset social status, at være et mødested - et værested og et spisested i lokalområdet, at tage initiativ til aktiviteter og lokalt samarbejde vedrørende forebyggende arbejde og lignende, at være arbejdsplads og samlingssted for en bred kreds af frivillige medarbejdere. Formålet opfyldes ved på Den danske Folkekirkes grund at yde en social og diakonal indsats, der kan bidrage til at skabe værdige kår for mennesker..*

Åbningstid: Mandag 9-21.30. Tirsdag 9-17. Onsdag 9-17, Torsdag 9-18.30, fredag 9-17 Lørdag og søndag 9-16. Besøgende: gennemsnitlig 100 dagligt.

Økonomi: Indtægter i 2002: Tilskud fra Århus kommune : kr. 460.000.. Tilskud fra genbrugsbutik i Viby kr. 80.000. Kommunalt tilskud i forbindelse med 6 personer i aktivering: 120.000 årligt. Salg i cafeen kr. 350.000. Statsmidler i medfør § 115 :. 150.000 . Statspulje til forbedring af vilkårene for udstødte:. 75.000 . Tips – Lottofonden: 15.000 (øremærket til ferieformål). Gaver: 71.000

2003: ny bevilling Socialministeriets satspuljemidler 400.000 (til aktivering af udstødte grupper)

Samarbejdsaftaler: De kommunale tilskud er uden krav om kontrol med stedets drift. Puljemidler, som fx satspuljemidler indebærer krav om bestemt ydelse, + rapportering ved tilskudsperiodens slutning. Der afholdes kvartalsmøde med Århus Kommunes repræsentant på området. Mødet betragtes som en mulighed for erfaringsudveksling.

Medarbejdere: *Lønnede:* Leder på fuld tid, sygeplejerske. Souschef, som er souschef på ½ tid, og ½ tids ansat i et projekt støttet via socialministerielle projektmidler, Køkkenansvarlig 30 timer (social - og sundhedsassistent, der fungerer som en slags mesterlære for de frivillige. + en assistent. *Frivillige:* 35. Hvoraf halvdelen ifl. lederen frivilligt har valgt at arbejde på cafeen som led i eksempelvis militærnægtertjeneste, aktivering, revalidering/arbejdsprøvning, praktikant fra en daghøjskole m.m., og den anden halvdel er så , hvad hun kalder frivilligt frivillige, dvs. de klarer sig selv økonomisk. Begge grupper rummer alle aldersklasser.

Det blå sted.

Start, ide og målsætning.

Stedet startede som genbrugsbutik i slutningen af 70'erne, udviklede sig til et kontaktsted, og har fungeret som værested "Det blå sted" siden 1984. Stedet drives i tilknytning til Blå Kors Danmark.

Og formål beskrives (§ 2) således: *1 Værestedets formål er - i overensstemmelse med lov om Social Service og blå Kors Danmarks formål og diakonale selyforståelse - inden for støttende rammer og et alkoholfrit miljø at være et aktivitetspræget omsorgssted, hvor målgruppen stimuleres til deltagelse i aktiviteter, der passer til deres behov er med til at øge deres livskvalitet. 2. Målgruppen er misbrugsskadede mennesker, der ikke kan klare sig i eget hjem og som har behov for støtte til løsning af deres personlige problemer. Bistanden gives ud fra et kristent helhedssyn, der respekterer den enkeltes absolutte og ukrænkelige værdighed*

Åbningstider: 10.15-15.30 hver dag. Søndag 10-14. En aften om måneden åbent til kl. 19.

Besøgende 40-60 brugere dagligt.

Økonomi: Årligt tilskud fra Århus Kommune 450.000kr. bevilget socialministeriets satsmidler for en treårig periode, for 2003 lydende på kr. 500.000 øremærket til trivsels og aktivitetsformål, således, at stedet skal kunne dokumentere, at der kommer 25 nye brugere om året igennem deres "trivsels og aktivitetsdel". Derudover modtages § 115-midler sidste år på kr. 25.000. Statspulje til forbedring af midler til udstødte :kr. 25.000 .Af mindre beløb nævnes 8.000 (togbanen Århus banegård.) Overskud fra cafeens drift kr. 90.000 kr. Herudover er der en aftale med Århus Kommune om et tilskud i forbindelse med frivillige, der er i aktivering, for 2003 kr. 60.000. Resterende udgifter dækkes af Blå Kors Danmark år 2002 med kr. 300.000 . Endvidere er der indirekte tilskud via favorable aftaler med handlende i kvarteret, der også sponserer gaver omkring Jul.

Samarbejdsaftaler: Tilskuddet fra Århus Kommune indebærer en forpligtelse til at holde åbent et vidst antal timer ugentligt . Derudover afholdes kvartalsmøde med Århus kommunes koordinator på området, hvor der udveksles udveksling af synspunkter, informationer. Socialministeriets satsmidler indebærer en forventning om, at 25 nye brugere om året kommer igennem stedets "trivsels og aktivitetsdel", udover afrapportering fra forsøgsperioden. Stedet har "frie hænder" jf. vedtægter i forhold til den daglige drift i øvrigt.

Medarbejdere: *Lønnede* 2 (leder +medarbejder) er socialpædagoger, diakonuddannede, og en tredje er køkkenassistent. *Frivillige:* For øjeblikket 13, heraf 8 i aktivering. Der er ligelig fordeling mellem gamle og unge, og der er kontinuerligt også fx praktikanter som frivillige.

Livsværkstederne

Start, idé og målsætning: Startede som forsøg i forbindelse med socialministeriets program ” Nye veje i den by - og boligsociale indsats” år 2000, og målsætningen var at etablere et miljø omkring de mest udsatte og udstødte grupper i lokalområdet (Gellerup, Brabrand). Deltagerne er inddelt i brugere, og frivillige/aktiverede. Projektet er gjort permanent fra januar 2003.

Bag Livsværkstederne står KFUM's sociale arbejde i Danmark. Gellerup kirke og Brabrand boligforening. I bestyrelsen er én repræsentant fra Århus kommune.

Åbningstider: hverdage 10-16. Mandag 10-19. Stedet har ikke åbent i weekends.

Besøgende: ca. 50 dagligt..

Økonomi: Forventet indtægt 2003: Tilskud Århus Kommune 400.000. Satspuljemidler (aktivering af særligt udsatte grupper) :400.000 kr. § 115-midler 150.000. Gaver: ca. 30.000. Andre tilskud 250.000 . Overskud cafeen: ca. 120.000 kr. tilskud i forbindelse med aktivering.

Samarbejdsaftaler: Århus Kommune betaler huslejen for Livsværkstederne. Der er ikke aftaler om specielle forpligtelser mellem Livsværkstederne i forhold til Århus Kommune.

Medarbejdere: Medarbejdere: 3 *lønnede* P.t. er to sygemeldte, og sociolog er konstitueret leder. Herudover *frivillige* 14, hvoraf 10 i aktivering.

Kirkens Korshær

Start, ide og målsætning : Kirkens Korshærs hjælpetjeneste har eksisteret i Århus siden 1918, og består i dag af varrestuer, herberger, genbrugsbutikker, og en nattjeneste, som har eksisteret siden 1990. Kirkens Korshærs grundregler for den samlede virksomhed lyder: *At yde hjælp til nødstedte mennesker i form af omsorg, rådgivning, og behandlingsarbejde.* (Korshæren råder over familiebehandlings, alkoholefterbehandlings, og narkobehandlingsinstitutioner.) I nattjenesten ydes ikke behandling.

Åbningstider: Hver nat klokken 24- 06

Besøgende. Ca. 25 hver nat.

Økonomi: § 115 midler, formidlet via Århus Kommune 264.000 (2002), Århus Amt jf. § 94 (om ophold i boformer til personer med særlige sociale problemer.) 750.000 til lønninger . Derudover

ydes der puljemidler til lønninger af to projektmedarbejdere på et projekt dagopfølgning af nattjenesten. Over/underskud på det årlige budget udlignes af Kirkens Korshær centralt.

Samarbejdsaftaler. Nattjenesten har en som en del af Kirkens Korshærs tilbud ikke noget særskilt samarbejde med Århus Kommune. Samarbejdet varetages i anden sammenhæng.

Medarbejdere: Der er 3 *lønnede* medarbejdere (pt. 1 pædagog, og 2 teologer. Herudover 45-50 *frivillige*).

Ovenstående oplysninger i forbindelse med interviews i april 2003.

Om forfatteren:

Inge Marie Skaarup. Socialrådgiver fra Den sociale Højskole aarhus og cand.scient.soc. Aalborg Universitet (2005). Arbejdet med sagsbehandling, organisationsudvikling, undervisning og som leder i Aarhus socialforvaltning gennem mange år. Underviser på efter-og videreuddannelse på Dansk kommunalkursus og Danmarks forvaltningshøjskole 1991-1997, 1994-2012 seminarielærer på pædagoguddannelsen. Sideløbende hermed kursus- og foredragsholder bl.a. på efter og videreuddannelseskurser for pædagoger og socialrådgivere, især med fokus på socialpolitiske, socialretslige, sociologiske og professionsrelaterede perspektivers betydning i arbejdet med børn og unge. Speciale og forskningsprojekt med inddragelse af teori om social kapital som forklaringsmodel, dels i forhold til frivilligt socialt arbejde på væresteder, og dels i beskrivelse og forståelse af børnehavefællesskaber i udvalgte århusianske børnehaver (2005-2008). Bidrag til lærebøger for pædagoger og artikler om pædagogens rolle beskrevet i et samfundsmæssigt perspektiv, og om fællesskaber og social kapital i pædagogisk arbejde. Medlem af Social Innovations Forum, en tænketank, nedsat af Lisbeth Zornig Andersen, (2012) med det formål at finde nye veje i arbejdet med udsatte børn og deres familier.

